

**Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Економічний факультет
Кафедра фінансів**

**ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ЗМІЦНЕННЯ
СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ В УМОВАХ
СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ І ЗАГРОЗ**

Матеріали

круглого столу 3-5 жовтня 2024 року

**Київ-Чернівці
Знання України
2024**

УДК 316.42(477)

Д36

Редакційна колегія:

Варналій З.С., д.е.н., проф. (заг. ред.); Плешакова Н.А., к.е.н., доц. (відп. секр.);
Баженова О.В., д.е.н., проф.; Чеберяко О.В., д.істор.н., к.е.н., проф.;
Микитюк О.П., к.е.н., доц.; Онисенко Т.С., к.е.н., доц.;
Пампуха І.В., к.т.н., доц.; Толлок І.В., к.пед.н., доц.;
Федченко О.П., к.військ.н., с.н.с.

Д36 Державна політика зміцнення соціальної безпеки людини в умовах сучасних викликів і загроз: матеріали круглого столу 3-5 жовтня 2024 р. / за заг. ред. проф. З.С. Варналія: Київ-Чернівці: Знання України. 2024. 117 с.

ISBN 978-966-316-513-4

Збірник містить матеріали круглого столу, що проходив 3–5 жовтня 2024 року в Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича, організаторами якого виступили кафедра фінансів економічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка та кафедра економічної теорії, менеджменту та адміністрування економічного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Збірник охоплює наукові публікації за основними напрямками державної політики зміцнення соціальної безпеки людини в умовах сучасних викликів та загроз.

Для науковців, викладачів, студентів, державних службовців, керівників суб'єктів господарювання, широкого кола читачів, які цікавляться актуальними проблемами забезпечення соціальної безпеки людини в Україні.

Матеріали публікуються в авторській редакції. Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, галузевої термінології, імен власних та інших відомостей.

Круглий стіл проводився в межах виконання проекту НФД України «Нові геостратегічні загрози соціальній безпеці людини в умовах гібридної війни та шляхи їх запобігання» реєстраційний номер № 2021.01/0239.

Адреса редакційної колегії: 03022, м. Київ, вул. Васильківська, 90-а, кім. 410, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, економічний факультет, кафедра фінансів, тел. (044) 521-32-85, e-mail: kafedra_finance@ukr.net

ISBN 978-966-316-513-4

© Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2024

ЗМІСТ

Алексєєнко Людмила Михайлівна	ВІЗІЯ СОЦІАЛЬНО-ВІДПОВІДАЛЬНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОГО ДИНАМІЗМУ	5
Андрєсова Марія Олександрівна, Слатвінська Марина Олександрівна	ВИДАТКИ НА СЕРЕДНЮ ОСВІТУ ЯК ІНВЕСТИЦІЯ У СОЦІАЛЬНУ СТАБІЛЬНІСТЬ ТА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ПОВОЄННОЇ УКРАЇНИ	8
Антохов Андрій Анатолійович, Клевчик Леонід Леонідович	ІНФОРМАЦІЙНІ ВІЙНИ ТА КІБЕРАТАКИ ЯК ЗОВНІШНІ ЗАГРОЗИ СОЦІАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ	12
Бажєнова Олена Володимирівна, Чорнодід Ігор Степанович Бойда Світлана Василівна	СИСТЕМА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ: РЕАЛІЇ ВІЙНИ СОЦІАЛЬНІ ПОСЛУГИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ЛЮДИНОЦЕНТРИЧНИЙ ПІДХІД ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОТРЕБ НАСЕЛЕННЯ	15 17
Варвус Андрій Ігорович	РОЗУМІННЯ РОЛІ ДЕРЖАВИ: КЛЮЧ ДО СУСПІЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ	20
Варналій Захарій Степанович	СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ТА НАПРЯМИ ЗМІЦНЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ	23
Галушка Зоя Іванівна	ПРІОРИТЕТИ ЗМІЦНЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	27
Гуцул Інна Анатоліївна, Зібницький Ілля Дмитрович Демиденко Людмила Миколаївна, Наконечна Юлія Леонідівна	ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ ЯК ФАКТОР ТРАНСФОРМАЦІЇ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ПОДАТКОВІ ІНСТРУМЕНТИ ВПЛИВУ НА СОЦІАЛЬНУ БЕЗПЕКУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	30 33
Жук Назар Олегович	СОЦІАЛІЗАЦІЯ ЯК ТРЕНД РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ: ФОРМИ ПРОЯВУ	35
Зінчук Тетяна Олексіївна, Тимчак Віра Степанівна	ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ НАСЕЛЕННЯ ЯК ПРІОРИТЕТ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ	38
Калєнюк Ірина Сергіївна, Богун Максим Миколайович Карп Олександр Дмитрович	СМАРТ МІСТО – ЯК ФЕНОМЕН БЕЗПЕЧНОЇ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ЛЮДИНОЦЕНТРИЧНІСТЬ ЯК ОСНОВА ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЗМІЦНЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ	40 43
Кириленко Володимир Іванович	СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ДОВГОТРИВАЛОЇ ВІЙНИ	45
Кирпушко Віталій Ярославович, Почєнчук Максим Ігорович Кіров Богдан Сергійович	ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ЗМІНИ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ДОСВІДУ УПРАВЛІННЯ БОРГОВОЮ БЕЗПЕКОЮ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО ОРІЄНТОВАНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ	49 51
Маслій Олександра Анатоліївна, Смоквина Валерій Віталійович	ЗНАЧЕННЯ РОЗВИТКУ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ ДЛЯ ЗМІЦНЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД	54

Медведкова Наталія Сергіївна	ТЕОРІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ	56
Микитюк Оксана Петрівна	СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВИКЛИКІВ ТА ЗАГРОЗ	59
Небрат Вікторія Василівна	СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ РАДЯНСЬКОЇ СПАДЩИНИ ДЕРЖАВНОГО ПАТЕРНАЛІЗМУ	63
Нікитенко Дмитро Валерійович	ВПЛИВ СУЧАСНОГО СТАНУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ НА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ	67
Олійник Даниїла Іллівна, Кошкарів Степан Андрійович	ЛЮДИНОЦЕНТРИЧНІСТЬ ЯК ОСНОВА ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ І СУСПІЛЬСТВА	69
Онисенко Тетяна Сергіївна	СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА ОСВІТНЬОГО СЕКТОРУ: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ	71
Онищенко Світлана Володимирівна, Глушко Аліна Дмитрівна	ЗМІЦНЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВЕКТОРИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ	73
Панченко Євген Григорович, Лук'яненко Ольга Дмитрівна Ткаченко Олена Вадимівна	ПРІОРИТЕТИ ЗМІЦНЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В ТРУДОВІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ СВІТОВИХ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ РИНКУ ПРАЦІ	75
Плешакова Наталія Анатоліївна, Плешакова Олена Анатоліївна, Середа Валентина Іванівна	ДЕТІНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ ЯК ЗАПОРУКА СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ	78
Плотнікова Аріна Олексіївна, Слатвінська Марина Олександрівна	ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ У СФЕРІ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ	81
Порчук Петро Романович	СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА РЕАЛІЯХ ВІЙНИ	85
Поченчук Галина Михайлівна	ВПЛИВ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ НА СОЦІАЛЬНУ БЕЗПЕКУ ТА ДЕРЖАВНУ ПОЛІТИКУ	87
Сергєєв Олександр Андрійович	ЕКОЛОГІЧНІ ВИКЛИКИ ТА СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ ВІДХОДАМИ РУЙНАЦІЙ ЯК ФАКТОР СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ	91
Сторощук Богдан Дмитрович	СИСТЕМНІ ЕФЕКТИ ДИНАМІКИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ	94
Турло Наталія Платонівна	КРИТЕРІЇ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ ТА ЇХ ОСОБЛИВОСТІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ	97
Федченко Олексій Петрович, Пампуха Ігор Володимирович, Толок Ігор Вікторович	ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ З ВИКОРИСТАННЯМ МОЖЛИВОСТЕЙ ARCGIS STORYMAPS	100
Чеберяко Оксана Вікторівна	ФІНАНСОВА ДОПОМОГА ПОСТРАЖДАЛИМ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ ТА ВПО В УМОВАХ ШИРОКОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ	102
Юрчишин Василь Володимирович	ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ – ГОЛОВНИЙ ФАКТОР СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ	107
Luste Olena	ENTREPRENEURSHIP CULTURE AS A FACTOR OF STRATEGIC SOCIO-ECONOMIC CHANGES	110
Zadoia Anatolii	GLOBAL SECURITY AS A CONDITION FOR HUMAN SOCIAL SECURITY	114

*Алексєнко Людмила Михайлівна
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри управління та адміністрування,
Івано-Франківський навчально-науковий інститут менеджменту
Західноукраїнського національного університету*

ВІЗІЯ СОЦІАЛЬНО-ВІДПОВІДАЛЬНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОГО ДИНАМІЗМУ

Становлення глобальної економіки відбулося в країнах, де сформувалися сучасні цінності. Лауреат Нобелівської премії з економіки Едмунд Фелпс визнає, що країни з високим ступенем динамізму мають не тільки вищі показники інновацій, але й вищі ступені задоволення роботою й нематеріальними видами винагороди, такими як почуття досягнення чи створення нового через подолання труднощів [1]. Такі країни сприяли масовому процвітанню і добробуту суспільства.

Політика соціального забезпечення відображає особливості країн, а також піддається постійним змінам і розвитком у часі [2, с. 3]. Соціальна безпека залежить від соціально непередбачених обставин, які визначають як “основні елементи” (безробіття, інвалідність). У сучасному науковому дискурсі зростає інтерес до вивчення соціальних трендів, які впливають на розвиток суспільства та держави. Однією концепцій соціалізації суспільних відносин є теорія соціальної безпеки людини в українському вимірі [3, с. 88–96]. Є. Ніколаєв вважає, що теорія соціальної безпеки виникла на основі досліджень, присвячених політичним і економічним аспектам розвитку держави в умовах постсоціалістичних трансформацій [4, с. 60–75]. Останнім часом сформовано низку нових підходів, що стосуються соціальної безпеки людини в умовах інтенсивної війни [5, с. 56–88].

Міжнародні організації соціального захисту відзначають, що особливої уваги у контексті соціальної безпеки заслуговують жінки, діти, мігранти, корінні народи, внутрішньо переміщені особи, особи з обмеженими можливостями, люди похилого віку, етнічні і расові меншини, а також особи, які проживають на територіях, уражених конфліктами. У Доповіді ООН з прав людини про соціальний захист діагностовано, що в світі протягом 2020-2022 років допомогу по безробіттю отримували лише 22% безробітних, матеріальну допомогу по інвалідності – 28% осіб з тяжкою інвалідністю, допомогу по соціальному захисту дітей – 35% і лише 41% жінок, які народжували, отримали материнські виплати [6].

У контексті соціально-відповідальних інвестицій інклюзивний підхід до формування політики є пріоритетом у відбудові та розвитку України [7, с. 549–589]. Поділяємо думку, що економісти мають досліджувати економіку з урахуванням тренду високого рівня динамізму, у якій масове процвітання торкнеться всіх людей, починаючи із соціально вразливих верств населення [1].

В умовах інтенсивної війни відбуваються численні виклики, що призводять до зростання кількості вразливих категорій громадян. Уряд розширює мережі Центрив допомоги врятованим, спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб та підготовці правоохоронців й суддів до складної і відповідальної роботи з постраждалими [8].

Воєнний стан загострює гендерну нерівність, що потребує нових підходів у вирішенні цих багатовекторних викликів. Урядом прийнято та реалізовано низку стратегічних документів у сфері гендерної рівності на період до 2030 року. Вважаємо, що державна стратегія забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків сприятиме гендерній рівності в різних сферах. Це стосується впровадження гендерного аналізу у процесі прийняття рішень, співпраці з неурядовими організаціями та залучення жінок до прийняття рішень на різних рівнях.

У більшості країн світу відбуваються демографічні зрушення. Ендрю Стенлі зауважує, що більш ніж у половині країн світу, на частку яких доводиться дві третини світового населення, коефіцієнти народжуваності зараз нижче необхідного для відтворення рівня – 2,1 дитини на одну жінку [9]. Деякі країни, у яких відбувається демографічний спад, експериментують із інноваційними підходами до реалізації демографічної політики. Так, країни Північної Європи пропонують “щедрі відпустки” по догляду за дитиною й субсидування догляду за дітьми, щоб стимулювати підвищення народжуваності. Аналогічно Сінгапур надає родинам фінансові стимули, щоб вони заводили більше дітей. Підвищення соціального статусу жінок і інвестиції в створення робочих місць для підтримки молодих жінок сприятиме їхній соціальній відповідальності і нівелюванню демографічного переходу.

Соціально-відповідальні інвестиції потребують системного проведення пріоритетного реформування соціальної інфраструктури, деінституціоналізації, розширення доступу до ринку праці та системи реабілітації. В Україні 2,8 млн людей з інвалідністю, і повномасштабна війна збільшує цей показник [10]. Важливо усунути бар’єри, які заважають людям з інвалідністю реалізовувати свій потенціал у професійному житті. Уряд прийняв План дій на 2023-2024 роки щодо реалізації Національної стратегії зі створення безбар’єрного простору до 2030 року. Це сприятиме забезпеченню доступності і рівних можливостей для всіх громадян України, незалежно від віку, статі, соціального статусу чи фізичних можливостей.

Підсумовуючи зазначимо, що концептуально соціальна безпека людини відображає прагнення до забезпечення стабільності та захисту суспільства від глобальних викликів, що постають у період воєнних конфліктів та реформ. В умовах економічного динамізму соціально-відповідальні інвестиції мають враховувати міжнародні підходи до гендерної рівності, важливості гендерної інтеграції в контексті соціалізації політичних процесів та посилення ролі жінок у суспільстві.

Список використаних джерел

1. Edmund Phelps. Mass Flourishing and Economic Dynamism. September, 2024. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/fandd/issues/2024/09/Point-of-view-mass-flourishing-and-economic-dynamism-edmund-phelps>
2. Social Security: a conceptual view. URL: <https://www.saflii.org/za/journals/LDD/2000/2.pdf>
3. Соціальна безпека: теорія та українська практика : монографія / [І. Ф. Гнибіденко, А. М. Колот, О. Ф. Новікова та ін.] ; за ред. І. Ф. Гнибіденка, А. М. Колота, В. В. Рогового. К.: КНЕУ, 2006, 292 с.
4. Ніколаєв Євген. Соціальна безпека у традиції нехтування гуманістичними цінностями. Політичний менеджмент. 2011. № 4. С. 60-75.
5. Соціальна безпека людини в умовах війни: монографія. За ред. Варналія З. С. Київ, Знання України, 2023. 270 с.
6. OHCHR's overview on the right to social security/social protection. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/issues/socialsecurity/2022-10-07/One-pager-social-protection-Socialsecurity.pdf>
7. Алексеенко Л. М. Соціальна відповідальність менеджменту / Менеджмент персоналу: навч. посіб. / за заг. ред. д. е. н., проф. В. Я. Брича. Тернопіль: ЗУНУ, 2023. 520 с.
8. Україна закладає фундамент для переговорів з ЄС: гендерна рівність є одним із пріоритетів державної політики. 20 вересня, 2024. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/24053.html>
9. Andrew Stanley. Demographic Decline. September, 2024. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/fandd/issues/2024/09/picture-this-demographic-decline-andrew-stanley>
10. Реформи під час війни: як Україна адаптує законодавство для осіб з інвалідністю під стандарти ЄС. 19 вересня, 2024. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/24036.html>

Андросова Марія Олександрівна

*здобувачка другого освітнього-професійного рівня вищої освіти факультету
фінансів та банківської справи*

Одеського національного економічного університету

Слатвінська Марина Олександрівна

завідувач кафедри фінансів, доктор економічних наук, професор

Одеський національний економічний університет

ВИДАТКИ НА СЕРЕДНЮ ОСВІТУ ЯК ІНВЕСТИЦІЯ У СОЦІАЛЬНУ СТАБІЛЬНІСТЬ ТА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ПОВОЄННОЇ УКРАЇНИ

Фінансування середньої освіти в Україні є важливим аспектом державної політики, що безпосередньо впливає на якість освітніх послуг і загальний розвиток суспільства. В умовах нестабільності та викликів, пов'язаних із війною, аналіз видатків на середню освіту стає надзвичайно актуальним. Динаміка виконання планових показників бюджету дозволяє оцінити, наскільки ефективно використовуються бюджетні ресурси в освітній сфері. Зокрема, результати міжнародних досліджень якості освіти, таких як PISA, надають важливу інформацію про успішність українських учнів у порівнянні з іншими країнами. Аналіз цих даних дозволяє глибше зрозуміти, які інвестиції в освіту є найбільш ефективними, а також виявити слабкі місця, які потребують додаткової уваги та ресурсів. У цьому контексті, тема нашого дослідження є важливою для формування стратегій подальшого розвитку середньої освіти в Україні, що сприятиме соціальній стабільності та економічному відновленню країни.

Отже, зважаючи на важливу роль видатків на середню освіту у формуванні соціальної стабільності та економічного розвитку, наступним логічним кроком є детальний аналіз того, як саме ці кошти розподіляються та використовуються. Для оцінки ефективності таких інвестицій варто звернутися до динаміки виконання планових показників видатків на загальну середню освіту зі зведеного бюджету України. Це дозволить не лише зрозуміти, як держава фінансує освітню сферу, але й виявити тенденції у виконанні фінансових зобов'язань, що є критичним для забезпечення стабільного функціонування освітніх закладів у різних регіонах країни.

Під час аналізу таблиці 1 можна казати про динамічні зміни в розподілі коштів на освіту, які можуть вказувати на зміни в пріоритетах урядової політики щодо фінансування освітніх програм. Також цікавим є показник видатків зі спеціального фонду у 2019 році, який становив 10 766,13 млн грн., при показнику в 104 512 млн грн у загальному фонді. Можливі кілька причин великих видатків на середню освіту зі спеціального фонду у 2019 році. По-перше, це може бути пов'язано зі значними інвестиціями в освітні програми або

проекти, запроваджені урядом або місцевими органами влади для підтримки освіти. У 2019 році проводилися пілотні сертифікації вчителів, а також було з 2018 року розпочато та у 2019 році підтверджено курсу на продовження реформи НУШ [1].

Таблиця 1

Динаміка виконання планових показників видатків на загальну середню освіту Зведеного бюджету України за фондами, 2019-2023 рр.

Рік		Загальний фонд		Спеціальний фонд		Разом
		млн. грн	Відсоток до видатків на середню освіту,%	млн. грн	Відсоток до видатків на середню освіту,%	млн. грн
2019	Затверджено	109 043,95	89,88	12 279,97	10,12	121 323,92
	Виконано	104 512,43	90,66	10 766,13	9,34	115 278,56
2020	Затверджено	121 768,28	93,44	8 550,06	6,56	130 318,34
	Виконано	114 690,98	93,67	7 753,22	6,33	122 444,19
2021	Затверджено	148 279,25	94,23	9 077,38	5,77	157 356,63
	Виконано	141 923,63	94,62	8 068,12	5,38	149 991,75
2022	Затверджено	151 749,80	95,19	7 669,08	4,81	159 418,89
	Виконано	139 787,60	96,20	5 513,28	3,8	145 300,88
2023	Затверджено	144 893,29	90,95	14 422,10	9,05	159 315,39
	Виконано	138 056,76	91,87	12 211,31	8,13	150 268,08

Джерело: дані надані представником МОН

На рисунку 1 можна побачити, як змінювалася питома вага видатків на середню освіту зведеного бюджету України спеціального та загального фондів. З аналізу даних випливає, що питома вага загального фонду залишалася відносно стабільною протягом аналізованого періоду, з найвищим показником у 2022 році, що становив 96,2%, та найнижчим у 2019 році, коли цей показник дорівнював 90,66%. Що стосується спеціального фонду, то найбільші показники спостерігалися у 2019 році (9,34%) та у 2023 році (8,13%).

Зростання питомої ваги спеціального фонду у 2023 році може бути пов'язане з військовою агресією з боку Росії. В умовах війни значно зростає потреба у додаткових цільових надходженнях для підтримки освітньої сфери, оскільки загальний бюджет може бути спрямований на першочергові військові та гуманітарні потреби. Спеціальні фонди можуть забезпечувати фінансування необхідних заходів для забезпечення безперервності освітнього процесу, відновлення зруйнованої інфраструктури шкіл, підтримки вчителів та учнів, які постраждали внаслідок військових дій. Таким чином, збільшення питомої ваги спеціального фонду у 2023 році є реакцією на надзвичайні обставини, спричинені агресією та потребою в додаткових фінансових ресурсах для забезпечення функціонування системи середньої освіти.

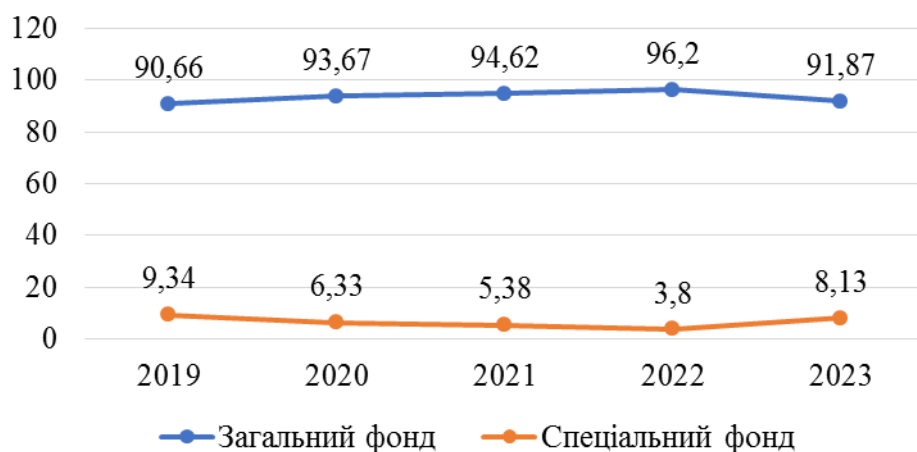

Рис.1 Питома вага видатків на загальну середню освіту Зведеного бюджету України за фондами, 2019-2023 рр.

Джерело: дані надані представником МОН

Крім того, важливим аспектом нашого аналізу є результати міжнародних досліджень наведених у таблиці 2, таких як PISA, які дозволяють порівняти якість освіти в Україні з іншими країнами. Це дасть змогу зрозуміти, які зміни відбулися в навчальних досягненнях учнів в умовах війни та як ці фактори впливають на загальну картину освітнього процесу. Вивчаючи результати PISA, ми зможемо оцінити, в якій мірі військовий конфлікт позначився на здатності українських школярів до навчання та їхніх знаннях у ключових дисциплінах, а також визначити, які заходи слід вжити для покращення ситуації у повоєнний період.

Таблиця 2

Результати екзамену PISA в Україні та місце у загальному рейтингу країн 2018,2022 рр.

Рік	Бал з читацької грамотності	Місце у рейтингу країн	Бал з математичної грамотності	Місце у рейтингу країн	Бал з природничої грамотності	Місце у рейтингу країн
2018	466	39	453	43	469	38
2022	427,27	46	440,85	41	450,19	39

Джерело: складено автором на основі джерел [2]

Порівняння результатів PISA у 2018 та 2022 роках демонструє, що Україна, попри складні умови війни, зберегла відносно стабільні показники у міжнародних оцінках якості освіти. За читацькою грамотністю Україна опустилася з 39 на 46 місце, що може свідчити про певні труднощі, зокрема у доступі до навчальних матеріалів і зміни у якості навчання під час війни. Проте з математичної грамотності відбулося неочікуване покращення: Україна піднялася з 43 на 41 місце, що може бути результатом більшої уваги до STEM-дисциплін та впровадження нових методів навчання. З природничої грамотності країна опустилася лише на одну позицію (з 38 на 39 місце), що свідчить про відносну стабільність у цій галузі знань. Такі зміни можуть вказувати на те, що,

попри вплив війни, українська освіта демонструє здатність адаптуватися, хоча окремі сфери, такі як читацька грамотність, потребують подальшої підтримки та розвитку.

Фінансування середньої освіти в Україні в умовах війни виявилось критично важливим для забезпечення стабільності освітньої системи та якості навчання. Зростання питомої ваги спеціального фонду у 2023 році свідчить про необхідність адаптації бюджетних витрат до нових викликів, з якими стикається країна. Водночас розрив між затвердженими та виконаними показниками бюджету у 2022 році вказує на проблеми, пов'язані з реалізацією фінансових планів, що може негативно вплинути на доступність та якість освіти.

Порівняння результатів міжнародного дослідження PISA у 2018 та 2022 роках демонструє, що, незважаючи на складні умови війни, Україна зберегла відносно стабільні показники у міжнародних оцінках. Однак зниження позиції за читацькою грамотністю з 39 на 46 місце свідчить про труднощі, які виникли внаслідок доступу до навчальних матеріалів та змін у якості навчання. Водночас позитивні зміни у математичній грамотності, де Україна піднялася з 43 на 41 місце, можуть свідчити про ефективність нових підходів у навчанні, зокрема, уваги до STEM-дисциплін.

Середня освіта є ключовою не лише через свою обов'язковість для всіх громадян, але й тому, що саме в школі закладаються основи для подальшого розвитку особистості. Вибір напрямків навчання, інтерес до окремих предметів і базові знання, які учні отримують у школі, формують фундамент для їхньої професійної реалізації та соціальної ролі. Незалежно від того, чи вирішують учні продовжувати навчання у вищих навчальних закладах чи коледжах, шкільна освіта є першочерговою платформою для розвитку майбутніх поколінь.

Шкільна освіта має вагомe значення для майбутнього країни, оскільки вона впливає на всі сфери суспільного життя: від економічного зростання до соціальної згуртованості. Особливо в умовах нестабільності, війни та повоєнної відбудови, держава повинна створювати такі умови, щоб результати навчання не лише зберігалися на задовільному рівні, а й постійно покращувалися, адже саме через освіту формується інтелектуальний та людський потенціал нації, здатний забезпечити стійкий розвиток країни.

Список використаних джерел

1. Нова українська школа. *Міністерство освіти і науки України*. URL : <https://nus.org.ua>(дата звернення: 15.09.2024).
2. PISA. *Міністерство освіти і науки України*. URL : <https://mon.gov.ua/ua/tag/pisa> (дата звернення: 15.09.2024).

Антохов Андрій Анатолійович

*доктор економічних наук,
професор кафедри економічної теорії, менеджменту і адміністрування
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича*

Клевчік Леонід Леонідович

*кандидат економічних наук,
асистент кафедри економічної теорії, менеджменту і адміністрування
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича*

ІНФОРМАЦІЙНІ ВІЙНИ ТА КІБЕРАТАКИ ЯК ЗОВНІШНІ ЗАГРОЗИ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Інформаційна безпека є одним із ключових елементів соціальної безпеки, оскільки в умовах глобалізації та цифровізації інформація стає основним ресурсом впливу на суспільство. Зовнішні загрози, пов'язані з маніпуляцією інформацією та кібератаками, впливають на державну стабільність, економіку, довіру до інституцій та ментальне здоров'я громадян. Інформаційні війни та кібератаки є сучасними формами агресії, де замість фізичного насильства застосовуються методи впливу на свідомість людей, порушення роботи інфраструктур і маніпуляція громадською думкою.

Інформаційні війни - це цілеспрямовані дії з маніпуляції інформацією для дестабілізації соціальних, політичних та економічних процесів у державі [2, с.125]. Їх мета - змінити поведінку, світогляд або рішення певних груп населення через поширення неправдивої або маніпулятивної інформації.

Одним із основних інструментів інформаційної війни є поширення фейкових новин, що спрямовані на дестабілізацію соціальних процесів. В Україні з початком військової агресії Росії у 2014 році масово використовувалися пропагандистські матеріали, що мали на меті вплинути на суспільну думку, створювати розкол серед населення та сіяти паніку. Фейкові новини часто використовуються для дискредитації державної влади, армії та національних інститутів.

Ворожі сили можуть ізолювати окремі групи населення від об'єктивної інформації через контроль медіа або соціальних мереж. У випадку України, контрольовані Росією ЗМІ на окупованих територіях Донбасу створювали альтернативну реальність для місцевого населення, зображуючи Україну як ворога та формуючи негативні настрої серед громадян.

Кібератаки є одним із інструментів ведення гібридної війни, що використовуються для підриву економічної, політичної та соціальної стабільності країни [1]. Вони можуть бути спрямовані на державні установи, об'єкти критичної інфраструктури, фінансові системи та приватні компанії.

Атаки на державні установи. Одним із найбільш показових прикладів кібератак проти України став напад на урядові структури у грудні 2016 року,

коли зазнали атаки електронні системи Міністерства фінансів та Державної казначейської служби. Це паралізувало їх роботу, що спричинило затримки в роботі державного апарату, включно з виплатою соціальних виплат і заробітних плат.

Атаки на критичну інфраструктуру. У грудні 2015 року Україна стала першою країною, що зазнала масштабної кібератаки на енергетичну інфраструктуру. В результаті атаки на електропідстанції в Івано-Франківській області близько 230 тисяч людей залишилися без електропостачання на декілька годин. Атака мала чітку мету - дестабілізувати життєво важливі системи та викликати соціальне напруження. Аналогічні атаки повторювалися в 2016 році, що демонструє тривалу кібервійну проти української інфраструктури.

Кіберзагрози для фінансової системи України. Кібератаки на банківські системи та фінансові установи є однією з найбільш небезпечних загроз, що може порушити економічну стабільність країни. У червні 2017 року відбулася атака вірусом «Petya», що паралізувала роботу десятків великих компаній та фінансових установ України. Вірус зашифровував дані на комп'ютерах і вимагав викуп за їх відновлення. Під удар потрапили не тільки банки, але й транспортні компанії, державні установи та приватний сектор. Це спричинило хаос у фінансовій системі країни та підкреслило вразливість економіки до кіберзагроз.

Інформаційні війни та кібератаки мають значний вплив на соціальну безпеку. Вони здатні створювати атмосферу недовіри до державних інституцій, породжувати страх і паніку серед населення [3, с.90].

Постійне поширення фейкових новин та пропаганди викликає в суспільстві емоційний стрес, знижує рівень довіри до уряду та сприяє розколу між різними групами населення. Наприклад, під час пандемії COVID-19 в Україні інформаційні атаки через соціальні мережі створювали плутанину та поширювали паніку, що ускладнювало ефективну боротьбу з поширенням вірусу.

Кібератаки, спрямовані на державні установи або критичну інфраструктуру, підривають довіру населення до здатності держави забезпечити їхній захист. Наприклад, атаки на енергетичну інфраструктуру створюють відчуття нестабільності та уразливості, що може викликати соціальне невдоволення.

Кібератаки на фінансові установи можуть викликати значні економічні збитки, призвести до втрати довіри інвесторів і зниження економічної активності. Атака вірусом «Petya» завдала величезних економічних збитків багатьом компаніям і негативно вплинула на бізнес-клімат в Україні.

Україна, як одна з головних мішеней для інформаційних та кіберзагроз, активно розвиває стратегії захисту в цих сферах. Для боротьби з пропагандою та фейковими новинами Україна запровадила законодавчі зміни, спрямовані на обмеження доступу до російських медіа та соціальних мереж, які поширюють неправдиву інформацію. Важливим елементом стало блокування популярних російських ресурсів, таких як «ВКонтакте» та «Однокласники», що використовувалися для пропаганди.

Уряд України створив національну систему кібербезпеки, яка координує роботу з захисту критичної інфраструктури від кібератак. У 2016 році був заснований Державний центр кіберзахисту, мета якого - запобігати атакам, реагувати на загрози та мінімізувати їх наслідки. Крім того, Україна співпрацює з міжнародними партнерами у сфері кібербезпеки, зокрема з НАТО та ЄС, для зміцнення свого кіберзахисту.

Інформаційні війни та кібератаки не мають кордонів, тому ефективна протидія їм можлива лише через міжнародну співпрацю. Україна активно бере участь у міжнародних ініціативах щодо кібербезпеки, таких як участь у програмах НАТО та Європейського Союзу, спрямованих на обмін досвідом та координацію дій у відповідь на кібератаки. Співпраця з міжнародними організаціями допомагає підвищувати рівень підготовки українських фахівців у сфері кібербезпеки, а також запроваджувати передові технології для захисту критичних систем.

Однією з важливих стратегій протидії інформаційним загрозам є підвищення медіаграмотності населення. Це передбачає навчання громадян критично аналізувати інформацію, розпізнавати фейки та маніпуляції. В Україні реалізуються проєкти з медіаосвіти, що спрямовані на підвищення рівня обізнаності громадян про інформаційні загрози та розвиток критичного мислення.

Інформаційні війни та кібератаки є серйозними зовнішніми загрозами соціальній безпеці, які потребують активної протидії на державному та міжнародному рівнях. Досвід України демонструє, що ефективна боротьба з такими загрозами можлива лише через поєднання інформаційного опору, розвитку кібербезпеки та підвищення обізнаності населення.

Список використаних джерел

1. Дуда А. В. Кібербезпека в умовах гібридної війни: український досвід. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. № 1. 2021. С.123–132.
2. Довженко В. Інформаційні війни: маніпулятивні технології та способи протидії. Київ: Наукова думка. 2023. 245 с.
3. Попов О. В. Кіберзагрози в контексті національної безпеки України: аналіз і рекомендації. Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України. № 2. 2022. С.89–98.

Баженова Олена Володимирівна
*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економічної кібернетики,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

Чорнодід Ігор Степанович
*доктор економічних наук, професор,
проректор з навчально-педагогічної роботи,
Академія праці, соціальних відносин і туризму*

СИСТЕМА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ: РЕАЛІЇ ВІЙНИ

За умов стабільного функціонування економічної системи забезпечення стійкості системи соціальної безпеки людини має обумовлюватися внутрішніми чинниками. Проте, за умов наявності військового конфлікту система соціальної безпеки людини в Україні визначається домінуванням зовнішніх факторів над внутрішніми [1], кожен з яких відіграє значну роль у забезпеченні її ефективності [2]. Це, насамперед, безпекові аспекти, зовнішньоекономічні фактори, пандемії та екологічні аспекти. Так, наприклад, наявність тривалих військових конфліктів призводить до перерозподілу ресурсів із соціальної сфери до оборонної, створюючи додаткові потреби у соціальному забезпеченні для ветеранів та внутрішньо переміщених осіб. Більш того, за умов військових конфліктів значну роль у фінансуванні соціальних програм відіграють іноземні позики та міжнародна допомога. При цьому умови міжнародних позик, наприклад від Міжнародного валютного фонду, зазвичай обумовлюють проведення конкретних реформ системи соціального забезпечення. Що стосується екологічних аспектів, перш за все, відмітимо вплив екологічних катастроф на зростання кількості внутрішнього переміщення населення та створення потреб у соціальному забезпеченні, вимагаючи швидких та ефективних механізмів реагування. Також, наприклад, враховуючи структуру економіки України, негативний вплив зміни клімату на продуктивність сільського господарства також може призводити до зменшення фінансування системи соціального забезпечення. Крім того, пандемії, зокрема пандемія коронавірусу, призводять до перевантаження системи охорони здоров'я, що у кінцевому випадку призводить до збільшення витрат на соціальне забезпечення для підтримки населення.

Таким чином, система соціальної безпеки людини в Україні підпорядкована складній взаємодії зовнішніх факторів, кожен з яких впливає на її поточний стан і майбутню траєкторію. Розуміння цих факторів та їх прогнозування має вирішальне значення в контексті створення стійких і чутливих систем соціального забезпечення, здатних протистояти зовнішнім шоківим впливам і забезпечувати підвищення добробуту населення.

Проте, на нашу думку, в контексті забезпечення стійкості системи соціальної безпеки людини наявність військових конфліктів має вирішальне значення. Зокрема, війна, яка зараз триває в Україні, справляє значний вплив на систему соціального забезпечення. Насамперед, вона призвела до зростання кількості внутрішньо переміщених осіб, які потребують житла, матеріальної підтримки, медичної допомоги та інших соціальних послуг; підвищеної потреби у підтримці ветеранів, включаючи пенсії, медичне обслуговування, реабілітаційні послуги та фінансову допомогу сім'ям військових. Більш того, внаслідок війни спостерігається дестабілізація економічної діяльності, провокуючи зменшення національного доходу та податкових надходжень. Водночас, пришвидшення інфляції та девальвація національної валюти викликали падіння реальної вартості соціальних виплат, зменшивши купівельну спроможність найбідніших верств населення. Крім того, внаслідок військових дій суттєвого пошкодження та руйнування зазнала соціальна інфраструктура. Так, зокрема, руйнування медичних закладів у зонах конфлікту перешкоджає наданню медичних послуг, посилюючи тиск на систему соціального забезпечення. При цьому не можна ігнорувати і психологічні наслідки війни, які збільшують потребу в послугах з питань психічного здоров'я. Це включає підтримку людей з посттравматичним стресовим розладом, тривогами, депресіями та іншими проблемами психічного здоров'я, пов'язаними з війною. І, насамкінець, війна призводить до значної міграції як всередині країни, так і за її межами, розмиваючи людський потенціал. В результаті втрата населення працездатного віку внаслідок міграції та військових дій впливає на демографічний баланс, збільшуючи коефіцієнт утриманців і посилюючи тиск на систему соціального забезпечення.

Підсумовуючи, зазначимо, що війна в Україні суттєво напружила систему соціального забезпечення, створивши нові виклики та загостривши вже існуючі. Вирішення цих проблем потребує запровадження комплексного підходу, який передбачає як збільшення фінансування, ефективний перерозподіл ресурсів, так і комплексні реформи цієї сфери та потужну міжнародну підтримку, «фокусує на захисті і самозбереженні людини» [1].

Список використаних джерел

1. Баженова, О. В., Варналій, З. С., & Микитюк, О. П. (2024). Стійкість системи соціальної безпеки людини в Україні: внутрішні виклики. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління, (13). <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-13-03-09>
2. Баженова, О. В., Варналій, З. С., & Чеберяко, О. В. (2023). Соціальна безпека людини в умовах військової агресії: індикатори та оцінювання (на прикладі України). Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління, (8). <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-8-07-02>

Бойда Світлана Василівна

*кандидатка економічних наук, асистентка кафедри
економічної теорії, менеджменту і адміністрування
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича*

СОЦІАЛЬНІ ПОСЛУГИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ЛЮДИНОЦЕНТРИЧНИЙ ПІДХІД ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОТРЕБ НАСЕЛЕННЯ

В умовах посилення збройної агресії росії проти України та повномасштабного вторгнення, соціальні послуги стали критично важливими для підтримки населення і забезпечення мінімального рівня соціальної стабільності. Продовження бойових дій створює нові виклики для системи соціального захисту, змушуючи державу адаптувати та розширювати спектр соціальних послуг.

Вивченню різних аспектів системи соціальної роботи в Україні та шляхів її покращення присвячені праці таких вітчизняних науковців, як Андріяш В. [1], Баженова О. В., Варналій З. С., Чеберяко О. В. [2], Попович В., Щербина С. [4] та ін. Дослідження людиноцентричних стратегій в сучасних умовах можна знайти, зокрема, в праці Бурик З. [3].

Метою даної роботи є аналіз поточного стану соціальних послуг в Україні, їх ефективності, визначення основних проблем та надання рекомендацій щодо покращення якості соціальних послуг.

Відповідно до ідеології людиноцентризму, також відомої як «людиноорієнтована» ідеологія, держава має функцію «служіння» інтересам громадян. Це означає, що держава діє заради та в ім'я осіб, забезпечуючи повний пріоритет їхнім правам, свободам та інтересам [3, с. 25]. Розвиток концепції людиноцентризму в системі соціальних послуг являє собою безперервний еволюційний процес, спрямований на вдосконалення взаємодії між державними та недержавними надавачами соціальних послуг, громадами та населенням, а також на підвищення якості та доступності соціальних послуг.

За понад два роки повномасштабної війни кількість осіб з інвалідністю збільшилася на 300 000 і загалом становить вже понад 3 млн осіб, кількість ВПО станом на червень 2024 року становила 4,6 млн. Постійно зростає частка людей старшого віку, яка до 2041 року може збільшитися до 21%, приблизно 29% населення України живе у бідності. Ці соціальні проблеми спостерігалися ще до початку повномасштабного вторгнення, але після 2022 року ще більше загострилися [5].

Основний зміст соціальних послуг полягає в їх доступності людям, що перебувають у скрутному становищі, тому в умовах воєнного стану надання соціальних послуг має бути, з одного боку, чітко врегульоване та організоване відповідно до законодавства, а, з іншого боку, мусить бути гнучким і адаптивним до реальних умов. Аналіз ефективності основних видів соціальних послуг в умовах війни наведено в таблиці 1.

Основні соціальні послуги в Україні в умовах війни та їх ефективність*

Соціальні послуги	Ефективність
Фінансова допомога ВПО, особам, які втратили роботу внаслідок війни, а також тим, хто перебуває в особливо складних життєвих обставинах.	Такі виплати забезпечують базову підтримку для людей. Проте, враховуючи обмежені ресурси держави та інфляційні процеси, фінансова допомога часто «не встигає» за зростанням цін.
Житлова допомога - надання тимчасового житла для ВПО, компенсація витрат на оренду для людей, які втратили свої домівки, а також підтримка у відновленні зруйнованого житла.	При практичній реалізації програм забезпечення житлом виникають труднощі, пов'язані з браком часу та фінансових ресурсів. Тимчасове житло не завжди відповідає умовам комфортного проживання.
Медичні послуги - безкоштовне або частково безкоштовне лікування для осіб, постраждалих від війни, а також доступ до психологічної допомоги.	Проблеми з доступністю та якістю медичних послуг все ще існують, особливо в зонах активних бойових дій. Психологічна допомога є дедалі важливішою, але ресурси для її надання недостатні.
Соціальна та психологічна підтримка, реабілітаційні програми.	Тут велику роль відіграє підтримка міжнародних і національних громадських організацій, завдяки якій в Україні з'явилося більше можливостей.
Освітні послуги - підтримка освітнього процесу для дітей і молоді, які постраждали від війни, зокрема забезпечення доступу до навчальних матеріалів та організація дистанційного навчання.	Освітні послуги намагаються зберегти навчальний процес, але нестабільність ситуації часто ускладнює доступ до освіти. Дистанційне навчання стало популярним рішенням, проте воно може бути обмежене через проблеми з доступом до Інтернету та технічним забезпеченням.

*складено автором

Основні проблеми системи соціальних послуг в Україні можна згрупувати так:

1) неузгодженість нормативно-правових актів, невідповідність наявного переліку соціальних послуг у класифікаторі новим викликам, складність організаційного процесу надання/отримання соціальних послуг;

2) обмеженість фінансових ресурсів, недоліки бюджетного планування на рівні територіальних громад, відмітні умови фінансування для державних і недержавних надавачів;

3) неспроможність під час воєнного стану надавачів послуг здійснювати адекватну повну оцінку потреб населення, ускладнені процедури діяльності для недержавних надавачів соціальних послуг.

Серед рекомендацій доцільно виокремити: необхідність доопрацювання порядку визначення потреб у соціальних послугах під час війни; вирішення проблеми щодо підвищення залученості до надання соціальних послуг недержавних організацій; підвищення рівня оплати праці соціальних працівників, що зможе вирішити проблему з нестачею кадрів; забезпечення рівномірного доступу до соціальних послуг громадян з різних регіонів України.

Окремо доцільно звернути увагу на підвищення рівня цифровізації системи соціальних послуг. Саме цифровізація сприяє як оперативності, так і доступності соціальних послуг. Незважаючи на можливість отримання окремих соцпослуг онлайн, наприклад у застосунку «Дія», ще є багато невирішених питань. Так, створення єдиної бази отримувачів послуг з доступом до неї усіх структур скоротило б час на прийняття рішень щодо надання послуги.

Соціальні послуги в Україні в умовах війни намагаються відповідати новим викликам та потребам населення. Хоча ряд послуг демонструє високу ефективність, існують також проблеми, які потребують вирішення. Ефективність соціальних послуг може бути підвищена через покращення координації між державними органами, неурядовими організаціями та міжнародними партнерами, а також через впровадження інноваційних рішень у сфері соціального захисту.

Список використаних джерел

1. Андріяш В. Соціальна відповідальність держави в сфері забезпечення соціального захисту населення в умовах війни в Україні. *Публічне управління та місцеве самоврядування*. 2023. № 2. С. 3-9. DOI: <https://doi.org/10.32782/2414-4436/2023-2-1>
2. Баженова О. В., Варналій З. С., Чеберяко О. В. Соціальна безпека людини в умовах військової агресії: індикатори та оцінювання (на прикладі України). *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2023. № 8. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-8-07-02>
3. Бурик З. Розвиток концепції людиноцентризму в системі публічного управління. *Публічне управління: концепції, парадигма, розвиток, удосконалення*. 2023. № 6. С. 21-34. DOI: <https://doi.org/10.31470/2786-6246-2023-6-21-34>.
4. Попович В., Новак Т., Щербина С. Управління системою соціальної роботи в умовах воєнного стану в Україні. *Підприємництво та управління розвитком соціально-економічних систем*. 2023. № 2. С. 223-245. URL: <https://purses.zp.edu.ua/article/view/302252> (дата звернення: 12.09.2024).
5. Соціальні послуги в Україні: сучасний стан, проблеми, обмеження. Лабораторія законодавчих ініціатив. 06.09.2024. URL: <https://parlament.org.ua/analytics/social-services/> (дата звернення: 12.09.2024).

Варвус Андрій Ігорович

аспірант

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

РОЗУМІННЯ РОЛІ ДЕРЖАВИ: КЛЮЧ ДО СУСПІЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

В основі створення держави прийнято вважати суспільний договір, в результаті якого люди відмовляються від частини своїх свобод в обмін на захист та порядок, які забезпечує держава. Безумовно, у світі, що стрімко змінюється, концепція суспільного договору набуває нового значення. Від класичних теорій Гоббса, Локка та Руссо до сучасних інтерпретацій, ідея взаємних зобов'язань між державою та громадянами еволюціонувала, відображаючи нові реалії та виклики XXI століття. Центральним елементом цього оновленого суспільного договору стає забезпечення всебічної безпеки людини – завдання, яке сьогодні набуває статусу пріоритетного для кожної держави, що прагне легітимності та стабільного розвитку.

Безпека людини у сучасному розумінні – це багатогранне поняття, що виходить далеко за межі традиційного захисту від фізичних загроз. Вона охоплює економічну стабільність, соціальний захист, екологічну та інформаційну безпеку. Кожен з цих аспектів є невід'ємною частиною загального добробуту громадян і, отже, ключовим компонентом суспільного договору.

Однак, для ефективного функціонування цього договору критично важливим є розуміння громадянами сутності та призначення держави. Тут на перший план виходить необхідність систематичної інформаційної та роз'яснювальної роботи. Громадяни повинні чітко усвідомлювати, що держава – це не абстрактний механізм, а колективний інструмент забезпечення їхньої безпеки та добробуту.

Ключовим аспектом цієї роз'яснювальної роботи має стати роз'яснення зв'язку між виконанням обов'язків, як приклад - сплата податків, та отриманням соціального захисту. Податки – це не просто обов'язок, а інвестиція у власну безпеку та добробут. Кожна сплачена гривня податків повертається у вигляді суспільних благ: безпечних вулиць, якісної освіти, доступної медицини, надійної інфраструктури. Це прямий механізм реалізації суспільного договору, де громадяни делегують частину своїх ресурсів державі в обмін на гарантії безпеки та соціального захисту.

Економічний вимір безпеки людини вимагає від держави створення умов для стабільного доходу, захисту від раптової бідності та забезпечення можливостей для професійного розвитку. Це передбачає не лише реактивні заходи соціального захисту, але й проактивні інвестиції в людський капітал. Освіта, охорона здоров'я, програми перекваліфікації – все це інструменти, за допомогою яких держава може підвищити економічну безпеку своїх громадян у довгостроковій перспективі. І знову ж таки, важливо донести до громадян, що ці інвестиції стають можливими завдяки їхнім податковим внескам.

Соціальна безпека означає гарантований доступ до базових послуг: якісної освіти, ефективної системи охорони здоров'я, надійних механізмів соціального захисту. Це той фундамент, на якому будується довіра між громадянами та державою. Коли людина впевнена, що в скрутну хвилину вона не залишиться сам на сам зі своїми проблемами, це створює відчуття захищеності та стабільності, необхідне для суспільного прогресу. Роз'яснення цього аспекту суспільного договору може значно підвищити рівень довіри до держави та готовність громадян виконувати свої зобов'язання.

У цифрову епоху інформаційна безпека стає настільки ж важливою, як і фізична. Захист персональних даних, боротьба з кіберзлочинністю, протидія дезінформації – це нові фронти, на яких держава має забезпечувати безпеку своїх громадян. Водночас, це створює нові можливості для інформаційної роботи з суспільством. Цифрові платформи, соціальні мережі, онлайн-сервіси можуть стати ефективними каналами для роз'яснення ролі держави, важливості податків та їх зв'язку з соціальним захистом.

Роль громадянського суспільства в забезпеченні безпеки людини неможливо переоцінити. Партнерство між державою та громадськими організаціями, механізми громадського контролю, підвищення обізнаності громадян – все це важливі елементи сучасного суспільного договору. Саме громадські організації часто можуть стати ефективними посередниками в роз'яснювальній роботі, допомагаючи державі донести до громадян важливість їхньої участі у фінансуванні суспільних благ. З іншого боку, механізми громадського контролю, повинні контролювати і висвітлювати роботу держави та її інститутів. Неконтрольованість і безкарність чиновників призводить до безмежної корупції, що в свою чергу руйнує довіру до держави і перекреслює основи суспільного договору.

Варто зазначити, що неефективне державне управління може мати серйозні негативні наслідки для суспільства. Країни, які нехтують цим аспектом, часто опиняються на найнижчих щаблях міжнародних рейтингів соціальної безпеки та благополуччя серед сусідніх держав. Згідно з дослідженнями міжнародного проекту Numbeo, Україна з 2012 року постійно займала останнє (або передостаннє) місце за рейтингом якості життя серед наших сусідів, на європейському просторі. Це створює замкнене коло проблем: низький рівень соціальної безпеки призводить до погіршення демографічної ситуації, що, в свою чергу, ще більше ускладнює вирішення соціальних проблем. Відтік працездатного населення, старіння нації, зниження народжуваності – все це прямі наслідки недостатньої уваги до питань соціальної безпеки. Більше того, такі країни стають менш привабливими для інвестицій, що гальмує економічний розвиток і ще більше обмежує ресурси для соціального захисту. Таким чином, забезпечення ефективної політики соціальної безпеки – це не просто питання добробуту окремих громадян, а ключовий фактор національної безпеки та сталого розвитку держави в цілому.

Перспективи розвитку суспільного договору в контексті забезпечення безпеки людини включають пошук нових форм взаємодії між державою та громадянами. Це може бути використання цифрових платформ для прямої

демократії, впровадження персоналізованих соціальних послуг на основі аналізу даних, або створення гнучких систем соціального захисту, що адаптуються до індивідуальних життєвих траєкторій. Кожна з цих інновацій повинна супроводжуватися відповідною інформаційною кампанією, яка пояснює громадянам, як ці нововведення пов'язані з їхніми податковими внесками та як вони покращують загальний рівень безпеки та добробуту.

У підсумку, забезпечення безпеки людини як пріоритетне завдання держави є не просто теоретичною концепцією, а практичною необхідністю в сучасному світі. Це основа легітимності держави, фундамент суспільної довіри та запорука стабільного розвитку. Однак, для ефективної реалізації цього завдання критично важливою є систематична інформаційна робота з суспільством. Громадяни повинні чітко розуміти мету створення держави, важливість виконання обов'язків та їх прямий зв'язок з отриманням соціального захисту. Суспільний договір ХХІ століття – це угода про всебічну безпеку, що охоплює всі аспекти людського життя. Виконання цього договору вимагає від держави постійної адаптації, інновацій та діалогу з громадянами. Лише так можна забезпечити той рівень безпеки та добробуту, якого прагнуть громадяни і який є запорукою стійкого суспільного прогресу.

Список використаних джерел

1. Варналій З. С. Економічна безпекологія в умовах глобалізаційних викликів і загроз. Економічна безпека: держава, регіон, підприємство: Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної Інтернет Конференції, 21 грудня 2020 р. - 21 січня 2021 р. Полтава: НУПП, 2021. с. 34-39.
2. Варналій З. С. Нові виклики соціальної безпеки України в умовах євроінтеграції. Зб. наук. праць XII Міжнар. наук.-практ. конф. «Академічна й університетська наука: результати та перспективи», 6 грудня 2019 року. Полтава, Національний університет імені Юрія Кондратюка, 2019. С. 14-19.
3. Стратегія національної безпеки України, затв. Указом Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#n12>
4. NUMBEO, Quality of Life, URL: <https://www.numbeo.com/quality-of-life/>

Варналій Захарій Степанович
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансів,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ТА НАПРЯМИ ЗМІЦНЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

В умовах сучасних глобалізаційних викликів і загроз, особливо в умовах повномасштабної російсько-української війни та повоєнного відновлення України соціальна безпека людини зазнає значних випробувань, адже конфлікти призводять до дестабілізації соціальних структур, порушення економічних зв'язків, зростання рівня бідності, безробіття та соціальної напруги [4; 5]. У таких умовах стратегічні пріоритети та напрями зміцнення соціальної безпеки людини набувають особливо великого значення, оскільки вони мають бути спрямовані на збереження та відновлення основних соціальних функцій, забезпечення захисту вразливих верств населення та створення умов для сталого розвитку суспільства [3].

Зміцнення соціальної безпеки людини вимагає комплексного, системного підходу, який включає як внутрішні зусилля індивідумів, так і зовнішню підтримку з боку різних інституцій та організацій. Такий підхід дозволяє створити стабільні та безпечні умови для життя та діяльності кожної людини, як в умовах війни так і в період повоєнної відбудови [2].

Основні стратегічні пріоритети зміцнення соціальної безпеки в період війни:

1. Забезпечення базових потреб населення. В умовах війни важливо забезпечити задоволення базових потреб населення, таких як їжа, вода, житло та медичні послуги.

2. Психологічна підтримка та реабілітація. Війна спричиняє значний стрес та психологічні травми у населення. Важливо забезпечити доступ до психологічної допомоги та реабілітації для всіх постраждалих, включаючи військовослужбовців, внутрішньо переміщених осіб та мирних жителів. Для цього необхідно створити мережу психологічних центрів, забезпечити підготовку фахівців та впровадити програми підтримки психічного здоров'я.

3. Захист вразливих груп населення. Вразливі групи населення, такі як діти, жінки, люди похилого віку та особи з інвалідністю, потребують особливого захисту в умовах війни. Виникає потреба у розробці та впровадженні програм підтримки для цих груп, що включають забезпечення їх безпекою, медичною допомогою, психологічною підтримкою та соціальними послугами.

4. Забезпечення доступу до освіти. Освіта є одним з ключових аспектів соціальної безпеки. В умовах війни важливо забезпечити безперервність освітнього процесу, зокрема шляхом організації дистанційного навчання,

створення тимчасових навчальних закладів у місцях скупчення внутрішньо переміщених осіб та надання психологічної підтримки учням та вчителям.

Водночас, слід підкреслити, що процес повоєнної відбудови України, як і шлях до стійкого миру, дуже складний та довгий. Але сьогодні, коли війна проти російського агресора у розпалі, дуже важливо не лише усвідомити, а й робити конкретні, дієві кроки щодо зміцнення соціальної безпеки людини, визначення не лише стратегічних пріоритетів зміцнення соціальної безпеки в період війни, а й в повоєнний період. Детермінантою цих стратегічних пріоритетів має бути людиноцентричність як теоретико-світоглядне вчення про людину, яка є (має бути) визначальною метою та найвищою цінністю суспільства [1].

Головними стратегічними пріоритетами зміцнення соціальної безпеки в повоєнний час мають бути:

1. Відновлення інфраструктури. Після завершення війни першочерговим завданням є відновлення зруйнованої інфраструктури. Це включає реконструкцію житлових будинків, медичних закладів, шкіл, доріг та інших об'єктів. Важливо забезпечити залучення міжнародної допомоги та інвестицій для реалізації цих проєктів, а також розробити довгострокові плани відновлення, що враховують потреби всіх верств населення.

2. Створення робочих місць та економічна стабілізація. Економічна стабільність є ключовою умовою для зміцнення соціальної безпеки в повоєнний час. Важливо забезпечити створення нових робочих місць, підтримку малого та середнього бізнесу, розвиток інфраструктури та інвестицій у перспективні галузі. Для цього необхідно розробити та впровадити економічні реформи, спрямовані на стимулювання зростання та створення сприятливого бізнес-клімату.

3. Соціальний захист та підтримка вразливих груп населення. Після війни важливо забезпечити ефективний соціальний захист для всіх верств населення, зокрема для вразливих груп. Необхідно розробити та впровадити програми підтримки для внутрішньо переміщених осіб, ветеранів війни, осіб з інвалідністю та інших вразливих категорій. Це включає надання фінансової допомоги, житлових субсидій, доступу до медичних та соціальних послуг, а також створення сприятливих умов для самореалізації.

4. Реформа системи охорони здоров'я. Система охорони здоров'я є важливою складовою соціальної безпеки. Після війни необхідно провести реформу цієї системи, спрямовану на покращення якості та доступності медичних послуг. Це включає модернізацію медичних закладів, підготовку та перепідготовку медичного персоналу, впровадження сучасних технологій та стандартів надання медичної допомоги.

5. Освіта та професійна підготовка. Після війни важливо забезпечити доступність та якість освіти для всіх верств населення. Це включає відновлення зруйнованих навчальних закладів, впровадження сучасних освітніх програм та технологій, підтримку професійної підготовки та перепідготовки кадрів.

6. Психологічна підтримка та реабілітація. Психологічні травми, отримані під час війни, можуть мати довготривалий вплив на психічне здоров'я населення. Важливо забезпечити доступ до психологічної підтримки

та реабілітації для всіх постраждалих, зокрема шляхом створення центрів психологічної допомоги, підготовки фахівців та впровадження програм підтримки психічного здоров'я.

7. Ветеранська політика. Майже чотири мільйони людей після перемоги України будуть дотичні до ветеранської політики. Треба готуватися, як на державному рівні так і місцевому, гідно зустріти наших Захисників і Захисниць. Їхні сім'ї, родини полеглих воїнів також потребуватимуть особливої уваги. Треба робити все можливе, щоб у цих категорій осіб були дієві інструменти для комфортної реінтеграції і самореалізації у мирному житті. Людям треба надати все, що допоможе їм інтегруватися в економіку, отримати гідну роботу і заробітну плату.

Якщо стратегічні пріоритети зміцнення соціальної безпеки людини фокусуються на довгострокових цілях, визначенні пріоритетів, стратегічному плануванні та оцінюванні впливу, то основні напрями зміцнення соціальної безпеки людини:

- фокусуються на конкретних заходах, які можуть бути вжиті для зміцнення соціальної безпеки;

- детально описують різні напрями роботи, які можуть охоплювати різні аспекти соціальної безпеки, такі як охорона здоров'я, освіта, соціальний захист, економічна стабільність тощо;

- включають конкретні дії, програми та ініціативи, які можуть бути впроваджені на різних рівнях – від національного, галузевого, регіонального та місцевого;

- мають практичну орієнтацію та впровадження конкретних заходів.

Основні потреби населення України в контексті зміцнення їх соціальної безпеки на сучасному етапі охоплюють широкий спектр аспектів: фізична безпека і захист, економічна безпека, соціальна захищеність, охорона здоров'я, доступ до якісної освіти та можливість професійного розвитку, інфраструктура і комунальні послуги, соціальна інтеграція та підтримка спільнот, інформаційна безпека. Задоволення цих потреб є критичним для забезпечення стабільного і безпечного життя. Щодо їх пріоритетності та значущості, то ті чи інші аспекти соціальної безпеки людини суттєво змінюються залежно від відстані від лінії фронту: на передовій лінії та зонах активних бойових дій; тиллові регіони та безпечні зони.

У повоєнний період навантаження на державний бюджет буде зростати також, але вже по статті соціального забезпечення, адже буде зростати кількість людей, які потребуватимуть допомоги як найбільш вразливі групи населення: інваліди війни, ветерани війни. Інтеграція військових у цивільне життя потребуватиме адаптаційних заходів, які передбачатимуть програми професійного навчання, підвищення кваліфікації, перепідготовку та перекваліфікацію.

Визначення, інституційно-правова формалізація та дієва реалізація стратегічних пріоритетів і напрямів зміцнення соціальної безпеки людини в умовах війни та повоєнного відновлення України не лише сприятиме гарантованому забезпеченню соціальної безпеки людини, а й наблизатиме нас до Перемоги.

Список використаних джерел

1. Варналій З.С. Людиноцентричність як детермінанта національної безпеки в умовах війни та повоєнного відновлення України // Основні напрями забезпечення соціальної безпеки людини в умовах війни та повоєнного відновлення: матеріали круглого столу 2-3 липня 2024 р. / за заг. ред. проф. З.С. Варналія: Київ-Одеса: Знання України, 2024. С. 13-15. <https://econom.knu.ua/wp-content/uploads/2024/08/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D1%82%D0%B5%D0%B7.pdf>
2. Варналій З. С., Чеберяко О. В., Медведкова Н. С. Інституціональні засади формування державної політики забезпечення соціальної безпеки людини у воєнний період // Науковий вісник Одеського національного економічного університету. 2023, № 9(310), с. 81-89. DOI:10.32680/2409-9260-2023-9-310-81-89
3. Варналій З. С., Чеберяко О. В., Нікитенко Д. В., Микитюк О. П. Геостратегічні загрози соціальній безпеці людини в умовах війни // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Сер. Економічні науки. 2023. Вип. 2 (102). С. 12-33. <http://ep3.nuwm.edu.ua/id/eprint/27672> <https://doi.org/10.31713/ve220232>
4. Зміцнення соціальної безпеки людини в період війни та повоєнної відбудови України : монографія. За ред. Варналія З.С. К.: Знання України, 2024. 272 с.
5. Соціальна безпека людини в умовах війни: монографія. За ред. Варналія З.С. К.: Знання України, 2023. 270 с.

Галушка Зоя Іванівна
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економічної теорії, менеджменту і адміністрування
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ПРІОРИТЕТИ ЗМІЦНЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Соціальні виклики, пов'язані з російсько-українською війною, створюють безмежне коло проблем, розв'язання яких в умовах воєнного стану майже неможливе. Так, у 2024 році передбачено використати на соціальну сферу 470 мільярдів гривень, що на 25 млрд. грн. більше, ніж у 2023 році. Однак, хоч «позитивні тенденції в бюджеті соціальної сфери є, але вони значно відстають від швидкості появи нових викликів» [2].

Бюджет-2024 має соціальний характер, та фінансування значною мірою здійснюється завдяки зовнішнім запозиченням. Найбільші витрати передбачено на: забезпечення виплати пенсій - 271,9 млрд. грн.; соціальний захист громадян, які потрапили у складні життєві обставини – 88,7 млрд грн; виплату житлових субсидій – 49,9 млрд. грн.; соціальний захист дітей та сім'ї – 27,6 млрд. грн.; підтримку малозабезпечених сімей - 20,2 млрд. грн.; захист осіб з інвалідністю – 6,4 млрд грн. [2]. Разом з тим, фахівці зазначають низку проблем, пов'язаних з недостатністю грошових ресурсів та дисбалансом у програмах соціального захисту.

Отже, зміцнення соціальної безпеки під час війни є складним і багатогранним завданням, яке вимагає узгоджених дій уряду, громадянського суспільства та міжнародних партнерів. Основними пріоритетами є:

1. *Забезпечення фізичної безпеки населення.* Це питання ефективної евакуація та захисту цивільного населення в зонах бойових дій, забезпечення притулків, безпечних коридорів, місць для тимчасового проживання та безпеки для переселенців, мінімізації ризиків для цивільної інфраструктури (лікарень, шкіл, житлових будинків). «Близько 4 мільйонів людей на прифронтових територіях перебувають у скрутному становищі. Вони мають гострі потреби в базових засобах для виживання - воді, їжі, медичних послугах та безпеці» [3].

Станом на травень 2024 року «понад 5,1 мільйона осіб були змушені залишити свої домівки, що є прямим наслідком бойових дій. Постійні обстріли та бомбардування призвели до значних руйнувань цивільних об'єктів, включаючи житлові будинки, лікарні, школи та інші важливі об'єкти. За період із січня по березень 2024 року російські війська активізували атаки на цивільну інфраструктуру в глибині країни» [1]. Багато населених пунктів поблизу лінії фронту залишаються ізольованими.

Стан безпеки в Україні є надзвичайно напруженим, що змушує уряд та міжнародні організації постійно реагувати на виклики, пов'язані з війною та забезпеченням життєво важливих потреб населення.

2. *Психологічна допомога та підтримка.* За даними Міністерства охорони здоров'я України (станом на 2023 рік), близько 15 мільйонів українців потребували психологічної підтримки. Це люди, які постраждали безпосередньо від бойових дій, втратили близьких, були вимушені покинути домівки, або зазнали інших травматичних впливів. Також, згідно з дослідженнями, проведеним серед ветеранів і військових, від 20% до 30% військових можуть страждати від посттравматичного стресового розладу. Це захворювання є одним із основних наслідків участі в бойових діях. За оцінками організацій, що займаються наданням психологічної допомоги, таких як «Лікарі без кордонів» та «Червоний Хрест», значна частина переселенців (до 80%) потребує психологічної підтримки в тій чи іншій формі. Дослідження UNICEF показують, що діти, які постраждали від війни, є особливо вразливою групою. Близько 1,5 мільйона дітей в Україні можуть потребувати психологічної допомоги через травматичний досвід війни.»

3. *Економічна безпека та соціальний захист.* Війна призвела до того, що багато підприємств закрилися або скоротили виробництво. Як наслідок, зросло безробіття і впали доходи населення. За оцінками Світового банку, війна може збільшити рівень бідності в Україні в кілька разів. Війна та економічна криза призвели до зростання злочинності, включаючи торгівлю людьми, контрабанду та нелегальну міграцію. За даними Міністерства внутрішніх справ України, зростає незаконна торгівля зброєю та інші види злочинної діяльності. У результаті бойових дій тисячі шкіл були зруйновані або пошкоджені, а понад три мільйони дітей в Україні мають обмежений доступ до освіти. Це має довгострокові наслідки для майбутніх поколінь. Зруйновані лікарні, нестача медикаментів і медичного персоналу становлять серйозну загрозу для здоров'я населення, особливо в зонах конфлікту.

4. *Забезпечення доступу до медичної допомоги.* Під час війни багато лікарень, поліклінік та інших медичних закладів було зруйновано або серйозно пошкоджено обстрілами; за даними ВООЗ, станом на кінець 2023 року відбулося понад 1200 обстрілів медичних установ, що призвело до їхньої непридатності або обмеження їхніх функцій. У таких містах, як Маріуполь, Лисичанськ і Харків, були зруйновані великі лікарні, що призвело до гострого дефіциту медичних послуг для місцевого населення. Внаслідок бойових дій значна кількість медичного персоналу або загинула, або була змушена покинути зону конфлікту. Це призвело до гострої нестачі лікарів, медсестер та іншого медичного персоналу. Ланцюги постачання медичних засобів були серйозно порушені війною. Багато постраждалих районів стикаються з нестачею життєво важливих ліків, зокрема антибіотиків, інсуліну та вакцин. На тимчасово окупованих територіях доступ до медичної допомоги суттєво обмежений. Медичні заклади не отримують необхідних ліків, обладнання та підтримки. Крім того, люди часто не можуть звернутися по допомогу через страх переслідувань або бойових дій.

5. *Гуманітарна допомога та підтримка переселенців.* Війна в Україні створила численні проблеми з наданням гуманітарної допомоги населенню, як логістичного, так і організаційного характеру. Бойові дії, блокади, постійні обстріли та мінування заважають гуманітарним організаціям часто діставатися до населення на лінії зіткнення та в окупованих районах. Інфраструктура, така як дороги, мости і залізниці, зруйнована, а ланцюги постачання порушені, що ускладнює доставку гуманітарної допомоги в постраждалих районах. У східних і південних регіонах України, де бойові дії є найбільш інтенсивними, зруйнована транспортна інфраструктура ускладнює доставку продуктів харчування, медикаментів і предметів першої необхідності. Велика кількість людей, які потребують допомоги, особливо внутрішньо переміщених осіб, призвела до нестачі гуманітарних ресурсів і перевантаження системи надання допомоги. Це ускладнює координацію та своєчасне надання допомоги.

6. *Інформаційна безпека та протидія дезінформації.* Одним із найяскравіших прикладів інформаційних загроз, пов'язаних із війною в Україні, є масована дезінформація та пропаганда, що поширюється як Росією, так і іншими зацікавленими сторонами. Це має серйозні наслідки для суспільства, міжнародної спільноти та внутрішньої безпеки України, призводить до паніки серед населення, втрати довіри до офіційної інформації від уряду та деморалізації збройних сил. Тому протидія ворожій пропаганді та дезінформації, що призводить до соціальної нестабільності, інформування громадськості про реальні події, ситуацію на фронті та заходи безпеки з достовірних джерел, підтримка незалежних ЗМІ та інформаційних ресурсів для поширення правдивої інформації залишаються ключовими пріоритетами.

Наведені пріоритети можуть створити фундамент для забезпечення стабільності в суспільстві та захисту його найвразливіших верств у важких умовах війни.

Список використаних джерел

1. Національна безпека і оборона: головні події, процеси, тенденції (січень – березень 2024 рік). URL: <https://dif.org.ua/article/natsionalna-bezpeka-i-oborona-golovni-podii-protsesi-tendentsii-sichen-berezen-2024-rik>
2. Онуфрик М. Бюджет-2024 знову соціальний. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2024/02/20/710150/>
3. Україна - Моніторинг мобільності та потреб населення прифронтових територій (Травень 2024). URL: <https://dtm.iom.int/reports/ukraine-monitoring-mobilnosti-ta-potreb-naseleण्या-prifrontovikh-teritoriy-traven-2024>
4. Річний звіт про результати діяльності у сфері відновлення за 2023 рік. URL: https://ukraine.un.org/sites/default/files/202404/UNUkraine_2023_AnnualRecoveryReport__UKR.pdf

Гуцул Інна Анатоліївна

*кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів,
банківської справи, страхування та фондового ринку Хмельницького
університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Зібницький Ілля Дмитрович

Директор Асоціації митних брокерів України

ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ ЯК ФАКТОР ТРАНСФОРМАЦІЇ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Інтеграція України до європейського простору вимагає суттєвих змін у національному законодавстві, зокрема в галузі митної справи, з метою гармонізації його з міжнародними та європейськими нормами і стандартами. Важливість митної служби для державотворення робить питання розвитку митної політики й системи об'єктом підвищеної уваги з боку уряду та суспільства. Разом з тим, ряд проблем, пов'язаних із вдосконаленням діяльності митних органів, потребує глибокого наукового аналізу для пошуку ефективних рішень.

На сучасному етапі розвитку України, який характеризується динамічними економічними процесами, пов'язаними з воєнним часом, частковим відновленням та євроінтеграцією, виклики та завдання вимагають від усіх гілок влади зважених рішень і конструктивного діалогу. Науковий внесок у процеси євроінтеграції та відновлення країни, зокрема у сфері належного управління та створення умов для залучення інвестицій, є ключовим для налагодження діалогу між державою та бізнесом.

Співпраця органів державної влади з міжнародними партнерами, правове регулювання та застосування норм у митній сфері під час воєнного стану в умовах євроінтеграції є важливими напрямками забезпечення національної безпеки, яка охоплює фінансову та економічну складові. Поглиблення співпраці між Україною та ЄС у митній галузі є необхідною умовою успішної інтеграції України до європейського простору.

Проблематика розвитку митної справи в Україні була предметом досліджень багатьох науковців та практиків, серед яких: І.Бережнюк, А.Войцещук, О.Гребельник, М.Каленський, П.Пашко та інші.

У воєнний час роль митної системи у виконанні бюджетних програм та вирішенні проблем на кордоні значно зростає. Прогрес, досягнутий на шляху до ЄС, часто підривається агресією з боку Росії, що створює нові виклики для економіки країни.

Основні елементи митної справи закріплені в Митному кодексі України, який регламентує порядок переміщення товарів через митний кордон, митний контроль, тарифне та нетарифне регулювання, а також боротьбу з контрабандою та порушеннями митних правил[1].

Сучасні заходи митної політики України залежать насамперед від економічного співробітництва з іншими країнами, особливо з точки зору взаємодії у сфері організації та здійснення митної діяльності. Співкування між країнами з питань митної політики має на меті вирішення економічних, організаційних і правових питань.

Примітно, що країни в усьому світі також розуміють важливість співкування щодо митної політики для регулювання постійних відносин, переміщення товарів і цінностей через кордони. Однією із сучасних тенденцій розвитку митної політики є тісна співпраця з ЄС, тому внутрішньо-інституційна основа змінюється. Однак, у процесі реалізації митної політики, у процесі інтеграції до європейських стандартів варто відстоювати національні інтереси, оскільки це може негативно вплинути на торговельну економіку України, військово-технічну, транспортну, імміграційну, гуманітарну – через прийняття норм, правил і процедур ЄС. Тому необхідно визначити основні сучасні заходи митної політики, які реалізуються у зовнішньоторговельних відносинах держав-учасниць Митного союзу Європейських Співтовариств, та вплив такого співробітництва на національну економіку нашої країни.

Особливістю сучасної митної політики України є цілеспрямовані заходи щодо приведення законодавчої бази України у відповідність до міжнародних стандартів, приєднання до міжнародних конвенцій, які мають суттєвий вплив на митну діяльність, визначення загальних положень митної справи та нормативно-правових актів. Сьогодні Україна є активним учасником великої кількості міжнародних угод, які в свою чергу впливають на реформування чинного законодавства з питань митної справи[3].

Європейська інтеграція України має розпочинатися саме з митної реформ, адже у свій час створення спільного митного простору стало початковим етапом для формування власне Європейського Союзу. За останні роки спільно з Міністерством фінансів та міжнародними партнерами митна служба зробила багато речей в напрямку європейської інтеграції. Одна з найбільш вагомих – це вступ України до Конвенції про процедуру спільного транзиту та Конвенції про спрощення формальностей у торгівлі товарами.

Зараз в Україні розпочалася розробка нового Митного кодексу. Велику увагу треба приділити програмному забезпеченню, адже функціонування спільного європейського митного простору забезпечують 17 основних систем і 16 додаткових систем. В Україні на сьогодні побудовано 2: INCTS (спільний

транзит) і ВТІ (зобов'язуючі рішення). Для цього необхідні інвестиції, адже програмне забезпечення має відповідати європейським стандартам.

Суспільство не завжди позитивно приймає зміни в межах євроінтеграційних реформ. Зокрема, було неоднозначне сприйняття впровадження обов'язкового гарантування будь-яких транзитних переміщень, обов'язкового пломбування всіх транспортних засобів (хоча ефект від цього був корисний в окремих випадках), скасування національних спрощень тощо.

Реформування відбувається також на рівні національного законодавства, що не є регламентовано європейськими документами. Була затверджена стратегія діджиталізації та розвитку інформаційного розвитку державної митної служби, яка у повній мірі відповідає багаторічному стратегічному плану розвитку ІЕ Європейського Союзу.

Підсумовуючи вищевикладене, важливо підкреслити, що реалізація принципу верховенства права у митній сфері вимагає від України, яка є конституційною державою і прагне стати членом ЄС, активної мобілізації зусиль з боку представників усіх гілок влади для впровадження цього принципу як у правотворччу, так і в правозахисну діяльність.

У контексті євроінтеграції та з урахуванням кращих практик країн-членів ЄС, підвищення ефективності та репутаційного менеджменту державних інституцій, а також подолання сучасних викликів у митній сфері можливе через активне вдосконалення комунікації митних органів з іншими державними установами, громадськими організаціями та бізнес-асоціаціями.

Залучення митної служби до розробки плану заходів щодо відновлення та розвитку України є необхідним кроком для вирішення проблем доступу українського бізнесу на зовнішні ринки. Це сприятиме спрощенню процедур для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, необхідних для відновлення інфраструктури, постачання матеріалів та обладнання, одночасно уникаючи політик, які можуть створювати потенційні корупційні ризики, такі як вибіркова підтримка окремих підприємств чи галузей, протекціонізм і надання привілеїв.

Список використаних джерел

1. Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 року № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>
2. Каленський М.М. Модернізація української митної системи є невід'ємною частиною, а також важливою передумовою європейської інтеграції України // Митниця. 2019. № 2. С. 4 – 6.
3. Кормич Б.А. Інформаційний чинник державного управління // Митна справа. 2020. № 5. С. 80 – 84.
4. Розвиток митної політики України в контексті реалізації економічної функції держави : монографія / Гребельник О. П., Пашко П. В., Шевчук С. В., Сушкова О. Є. та ін.; за ред. д.е.н., проф. О. П. Гребельника. Ірпінь : Університет ДФС України, 2021. 266 с.

Демиденко Людмила Миколаївна

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів

Наконечна Юлія Леонідівна

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПОДАТКОВІ ІНСТРУМЕНТИ ВПЛИВУ НА СОЦІАЛЬНУ БЕЗПЕКУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

20 –ті роки ХХІ століття розпочались чередою подій, які складно було спрогнозувати і передбачити – це поширення епідемії КОВІД та початок збройної агресії РФ щодо України. Перед урядами багатьох держав світу постало завдання забезпечити соціальну безпеку і реагувати на зазначені події засобами державного регулювання, в тому числі через податкові інструменти.

Окремим аспектам податкового регулювання в останні роки присвячені публікації багатьох вітчизняних вчених, серед яких Варналій З., Десятнюк О., Лук'яненко І., Лютий І., Нікітішин А., Опарін В., Паєнко Т., Сідельнікова Л., Швабій К., Чугунов І. та ін. Особливої актуальності в сучасних умовах набуло питання податкової безпеки держави, якому присвячена праця Чугунова І. та Нікітішина А. [1], автори приділяють увагу механізму податкового регулювання доходів платників податків через управління податковим боргом. Акцент на висвітлені теоретико-організаційних домінант податкового адміністрування здійснено в статті Сідельнікової Л. [2].

Методологічні основи податкового регулювання достатньо повно розкрито в статті Нікітішина А. [3], проблематика модернізації податкового регулювання в Україні висвітлено в роботі Десятнюк О., Гузели, І. [4], зарубіжний досвід податкового регулювання описано в праці Ріппи М., Тучак О. [5] з рекомендаціями щодо його використання в Україні. Про необхідність реформування податкової системи та вдосконалення податкового регулювання в Україні висвітлює в своїх наукових працях Варналій З. [6; 7]. Разом з тим, в умовах воєнного стану є актуальним питання пошуку ефективних шляхів формування державного і місцевих бюджетів через використання податкових важелів. Разом з тим, питання забезпечення соціального захисту громадян за допомогою податкової інструментарію залишаються мало дослідженими.

З початком широкомасштабного вторгнення агресора на територію України постало завдання швидкого реагування на потреби армії і населення щодо забезпечення їх необхідними ресурсами. І серед таких заходів реагування на зазначені потреби стало необхідним використання інструментів податкового регулювання. В довоєнний період податкові надходження забезпечували біля 80% доходів зведеного бюджету, проте, за підсумками 2022 року спостерігаємо їх суттєве зниження, натомість суттєво зросли гранти від іноземних урядів та міжнародних організацій – 481, 1 млрд. грн [8]. Уряд України намагався швидко реагувати на потреби суспільства, зокрема, перші рішення в сфері податкового регулювання були направлені на зниження ставки ПДВ на продаж

нафтопродуктів до 7% й звільнення їх від акцизного податку. Разом з встановленням максимальної роздрібною ціни влада намагалась утримати зростання ціни на паливо. Проте, знищення мережі нафтових баз у перші дні широкомасштабного вторгнення зумовило дефіцит палива на вітчизняному ринку і привело до значного зростання цін, на окремих заправках ціна 1 л 95 бензину сягала 70 грн. Знизити ажіотажний попит на паливо вдалось лише за 3 місяці через розширення парку бензовозів і збільшення чисельності постачальників бензину.

За даними Державної митної служби України втрати бюджету через запровадження звільнення від акцизного податку і зниженої ставки ПДВ у 7 % склали 46,2 млрд грн, тому було прийнято рішення про повернення до довоєнного розміру акцизного податку у вересні 2022 року. Проте, надходження не повернулись на довоєнний рівень, розрахунковий обсяг недонадходжень склав 20, 7 млрд. грн. У 2023 році уряд повернув базову ставку ПДВ (20%) на паливо. Довгострокова війна потребує не популярних і складних рішень щодо мобілізації ресурсів до державного і місцевих бюджетів, проте, не менш важливим є підтримка соціально-безпечного рівня життя громадян, як одного з напрямків у досягненні перемоги.

Отже, власний досвід та практика зниження непрямих податків на товари у багатьох країнах засвідчує про їх незначний вплив на рівень цін, але веде до суттєвих втрат бюджетів. Рішення в сфері податкового регулювання здійснюють суттєвий вплив на населення і бізнес, й тому потребують детальної підготовки і аналізу.

Список використаних джерел

1. Чугунов, І., Нікітішин, А. (2019). Податкова безпека держави. Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. 126(4), 31-41.
2. Нікітішин, А. О. (2020). Методологічні основи формування та розвитку податкового регулювання. Східна Європа: економіка, бізнес та управління, 215-220.
3. Десятнюк, О. М., & Гузела, І. А. (2019). Проблеми і напрямки модернізації податкового регулювання в Україні. Світ фінансів, (3 (56)), 58-68.
4. Ріппа, М., & Тучак, Т. (2021). Зарубіжний досвід податкового регулювання соціально-економічних процесів та можливості його використання в Україні. Світ фінансів, (3 (68)), 38-53.
5. Сідельникова, Л. (2020). Теоретико-організаційні домінанти податкового адміністрування в системі державного податкового менеджменту. Економіка та суспільство, (22). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2020-22-59>
6. Варналій З. С., Кіслова А. О. (2021). Реформування податкової системи як чинник забезпечення фінансової безпеки України // Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки». №12 (56), 1 т. С.14-22. <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2021-12-7786>
7. Варналій З. С., Стиценко Т. О. (2021). Сучасний стан використання методів оптимізації податкового навантаження підприємств в Україні // Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки». № 6 (50). 1 том. С. 42-49. <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2021-6-7378>
8. Бюджет 2022. URL: https://mof.gov.ua/uk/budget_2022-538

Жук Назар Олегович

*аспірант кафедри економічної теорії, менеджменту і адміністрування
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича*

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ЯК ТРЕНД РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ: ФОРМИ ПРОЯВУ

Зміст соціалізації економіки переважно трактують як соціальну спрямованість її розвитку, як правило, з боку держави – через інструменти соціальної політики. Як зазначає З.І. Галушка, у її розумінні «Не враховується початковий зміст соціалізації як способу пристосування суспільства до існуючих механізмів функціонування економіки з метою прийняття правил, норм, цінностей, способів поведінки, необхідних для реалізації їхніх потреб та інтересів. Щоб забезпечити надійні механізми соціального розвитку, важливо показати місце учасників соціалізації в цьому процесі; механізми, що дозволяють кожному реалізувати себе, досягти бажаного соціального статусу і добробуту; інституціональні гарантії соціальної безпеки» [1]. Такий підхід дозволяє більш широко охарактеризувати всі соціальні процеси, які взаємодіючи між собою визначають перспективи розвитку суспільства та економіки.

Соціалізація сучасної економіки представляє зміщення акцентів від виключного прагнення до прибутку на ширші соціальні цілі, такі як соціальна відповідальність, інклюзивний розвиток, зменшення економічної нерівності. Цей тренд формується під впливом кількох важливих процесів. Бізнес усе більше приділяє увагу соціальній відповідальності, не обмежуючись лише фінансовими результатами, а також зосереджується на створенні соціальних і екологічних переваг. Соціально відповідальні компанії інвестують у сталий розвиток, покращення умов праці, захист навколишнього середовища та підтримку місцевих громад, наприклад, через впровадження екологічно чистих виробництв та етичних стандартів праці. Соціальне підприємництво, орієнтоване на вирішення соціальних проблем, стає невід'ємною частиною сучасної економіки, де соціальний вплив стає так само важливим, як і прибуток. Прикладом цього є мікрофінансування, яке підтримує малий бізнес у країнах, що розвиваються.

З'являються нові форми соціалізації економічних відносин. Так, економіка спільної участі, включаючи, наприклад, такі платформи, як Uber та Airbnb, сприяє ефективнішому використанню ресурсів і соціальній інтеграції, а також сприяє співпраці та обміну ресурсами. Приклади каршерингу та колівінгу ілюструють ці тенденції. Сталий розвиток і зелена економіка стають невід'ємною частиною економічного дискурсу, де економічні рішення враховують екологічні аспекти. Це включає перехід на відновлювальні джерела енергії, запровадження енергоефективних технологій і зменшення викидів парникових газів. Держава і бізнес активно інвестують у розвиток альтернативних джерел енергії, таких як сонячна та вітрова.

Ще один аспект соціалізації - інклюзивний розвиток - проявляється зусиллями, спрямованими на подолання економічної нерівності та забезпечення однакового доступу до освіти, роботи та соціальних благ. У цьому напрямі держава активно впроваджує законодавчі ініціативи для захисту прав працівників, забезпечення соціального захисту та зменшення впливу на навколишнє середовище.

У розвитку соціальної економіки ключову роль відіграють технологічні інновації та цифровізація. Вони полегшують доступ до ринків для малих підприємств та сприяють прозорості в бізнесі та соціальних ініціативах, як, наприклад, через краудфандингові платформи.

У сучасній економіці знань зростає значення людського капіталу та соціальних зв'язків, які стають важливими активами для успіху підприємств. Інноваційні кластери, як-от Кремнієва долина, демонструють цю тенденцію, стимулюючи розвиток інновацій через співпрацю та соціальні зв'язки.

Соціалізація економіки підкреслює важливість співпраці, стійкості та соціальної справедливості, формуючи нове бачення економічного зростання та розвитку у XXI столітті.

Підтвердженням тренду соціалізації виступають показники зміни Індексу соціального прогресу (**Social Progress Index**)¹. На Рис.1 показано динаміку **Social Progress Index** для таких країн, як Україна, США, Франція, Бразилія та Китай у період з 2020 по 2024 роки.

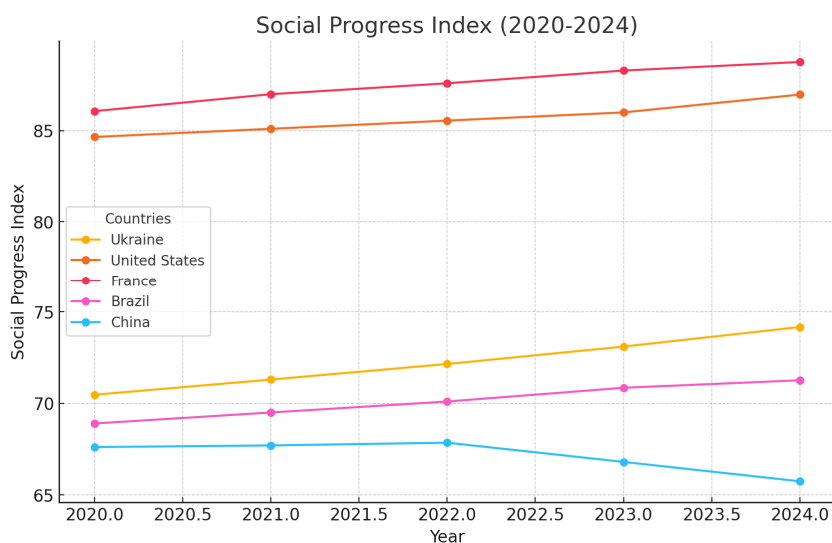

Рис. 1. Динаміка Індексу соціального прогресу деяких країн світу у 2020-2024 роках

Джерело: [3]

¹ Індекс соціального прогресу (Social Progress Index, SPI) є комплексним індикатором, який оцінює рівень соціального розвитку та добробуту в різних країнах, базуючись на численних неекономічних показниках. Він фокусується на якості життя та доступності основних соціальних послуг, віддаляючись від традиційних економічних мірил, таких як ВВП. SPI надає можливість глибше зрозуміти, як суспільство задовольняє соціальні потреби та забезпечує можливості для своїх громадян

Індекс соціального прогресу ґрунтується на таких показниках: доступ до базової освіти, доступ до інформації і комунікацій, охорона здоров'я, екологічна стійкість. На графіку видно, що Україна демонструє стабільне зростання індексу соціального прогресу. Подібна тенденція спостерігається і в інших країнах, за винятком Китаю, де індекс зменшується в останні роки.

Індекс соціального прогресу в Україні поступово зростав протягом 2020 -2024 років з 70.47 до 74.17. Це свідчить про тенденції покращення умов життя, зокрема, доступу до освіти, охорони здоров'я та базових потреб, попри воєнні, економічні та політичні виклики [3].

Існує також низка інших показників, які характеризують соціалізаційні процеси сучасної економіки: індекс гендерної рівності, індекс щастя, індекс соціальної мобільності, індекс рівня демократичних свобод, динаміка соціальної відповідальності бізнесу [2]. Вони демонструють, наскільки успішно країни забезпечують рівні можливості, соціальну справедливість, а також права і свободи громадян, що є ключовими елементами сучасних соціоекономічних процесів.

Список використаних джерел

1. Галушка З.І. Соціалізація трансформаційної економіки: закономірності та суперечності. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.01 – економічна теорія та історія економічної думки. КНУ ім. Т. Шевченка, 2011. С. 6.

2. Миськів Г., Пасінович І. Сталий розвиток і соціальна відповідальність в умовах війни в Україні. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми економіки та управління». 2023. Випуск 7. №1. С. 21-37. <https://doi.org/10.23939/semi2023.01.021>

3. GLOBAL SOCIAL PROGRESS INDEX. URL: <https://www.socialprogress.org/social-progress-index>

Зінчук Тетяна Олексіївна

*доктор економічних наук, професор
кафедри міжнародних економічних відносин та європейської інтеграції,
Поліський національний університет*

Тимчак Віра Степанівна

*кандидат економічних наук, психолог,
асистент кафедри економічної теорії, менеджменту та адміністрування,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича*

ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ НАСЕЛЕННЯ ЯК ПРІОРИТЕТ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Важливим елементом державної політики в умовах війни є психологічна реабілітація населення, що безпосередньо впливає на економічну стабільність, соціальну безпеку та ефективність державного управління. Саме психологічна реабілітація спрямована відновлювати та створювати сприятливі умови для розвитку та самореалізації особистості.

Війна в Україні спричиняє серйозні загрози для безпеки населення на всіх рівнях: «від прямих загроз фізичній безпеці людей (напади, насильство, тортури, вбивства, розорення міст та сіл, насильницьке переміщення населення, пошкодження житлових будівель та інфраструктури) до знищення й руйнуванням житла, інфраструктури, підприємств та іншого майна, що призводить до економічної нестабільності та залежності від гуманітарної допомоги» [1]. Психологічна реабілітація в таких умовах має бути багаторівневою та охоплювати не лише індивідуальні підходи, але й системні зміни в політиці на різних рівнях. Державним органам влади необхідно підтримувати різні програми та проєкти, які пов'язані із психологічною допомогою та реабілітацією суспільства, а також співпрацювати із громадськими та міжнародними організаціями для ефективного вирішення проблем.

Ефективна реінтеграція військовослужбовців і ветеранів у соціальні процеси сприяє зниженню рівня соціально-психологічного напруження в суспільстві, підвищенню якості життя громадян та зниженню економічного навантаження на державу [2]. Дослідження вказують на те, що успішна психологічна реабілітація сприяє швидшому відновленню соціальних і економічних процесів у країні.

Після завершення активних бойових дій держава стикається з новим етапом – повоєнного відновлення, під час якого психологічна допомога залишається критичною. Довготривалі наслідки війни, такі як втрати, зміни в економіці, переселення, створюють тривалий стрес для населення. В умовах відновлення важливо включати психологічну допомогу до загальних програм з

реконструкції та розвитку [3]. Повоєнне суспільство має потребу в нових механізмах адаптації, зокрема підтримці громадських ініціатив, спрямованих на соціальну згуртованість і психологічне відновлення.

Ключовим принципом психологічної реабілітації в умовах війни та післявоєнного періоду є людиноцентричний підхід. Це означає, що всі заходи держави повинні бути спрямовані на задоволення конкретних потреб людей, враховуючи індивідуальні обставини та особливості кожного постраждалого.

Людиноцентрична модель реабілітації має передбачати чіткий та збалансований розподіл ролей між усіма ключовими суб'єктами (державою, громадою, неpubлічним сектором), які мають стосунок до моделі реабілітації в Україні. Така система має бути зрозумілою для людей та відповідати їх потребам. Людиноцентрична суперсистема - єдина, зрозуміла, прозора, відкрита, така, що забезпечує гідне ставлення та передбачає тісний взаємозв'язок механізмів відновлення, соціального захисту та повернення до цивільного життя на різних етапах реабілітації [5].

Отже, психологічна реабілітація населення є пріоритетним напрямом державної політики під час війни та у період повоєнного відновлення. Вона має бути комплексною, охоплювати всі верстви населення і базуватися на людиноцентричних принципах, що дозволяють не лише знизити рівень психічних розладів, але й сприяти стійкому розвитку суспільства після війни. За умов належної уваги та ресурсів з боку держави, система психологічної допомоги може стати важливим інструментом для відновлення країни на всіх рівнях – від індивідуальної стабілізації до національного відродження.

Список використаних джерел

1. Линдюк С. Забезпечення соціальної безпеки в умовах воєнного стану: зарубіжний досвід. Науковий вісник: Державне управління. 2024, 1(15), 324-341. URL: <https://nvdu.undicz.org.ua/index.php/nvdu/article/view/369/317> (дата звернення: 20.09.2024).
2. Соціальна реінтеграція ветеранів в Україні. підсумковий аналітичний звіт. 2023. URL: https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/documents/2024-01/veterans-social_reintegration_ukr.pdf (дата звернення: 20.09.2024).
3. Управління інноваційним процесом в Україні: завдання під час війни та у період післявоєнної відбудови. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/attachments/2024/may/34671/mipu2024.pdf> (дата звернення: 20.09.2024).
4. Людиноцентрична модель єдиної системи реабілітації, соціального захисту та повернення ветеранів і ветеранок до цивільного життя, Київ, 2024. URL: https://healthsolutions.ngo/wp-content/uploads/2024/05/zvit_n2_04.pdf (дата звернення: 20.09.2024).

Каленюк Ірина Сергіївна,
доктор економічних наук, професор,
директор науково-дослідного інституту економічного розвитку,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Богун Максим Миколайович,
аспірант кафедри міжнародного менеджменту,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

СМАРТ МІСТО – ЯК ФЕНОМЕН БЕЗПЕЧНОЇ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Смарт міста стали феноменом, що формують економіку нового порядку. Дослідження феномену становлення смарт міст проводиться в ракурсі ключових глобальних тенденцій, серед яких диджиталізація, урбанізація, технологізація та ін. Смарт економіка (Smart Economica) - це концепція економічного розвитку, яка базується на використанні сучасних технологій і інновацій для покращення продуктивності, конкурентоспроможності та якості життя. У смарт-економіці основний акцент робиться на інтеграції інформаційних технологій, цифрових рішень та інтелектуального аналізу даних в різних галузях економіки та суспільства.

Ця концепція передбачає впровадження розумних рішень у такі сфери, як управління містами, транспортом, охороною здоров'я, освітою, енергетикою, торгівлею та іншими галузями. Смарт економіка спрямована на створення більш інноваційного та ефективного суспільства, де дані та інформаційні технології використовуються для розв'язання різних завдань і задач. Головні характеристики смарт економіки включають в себе цифрову трансформацію, розвиток «розумних» технологій, високу доступність інтернету, аналіз великих даних, розумний управлінський підхід та сприяння інноваціям. Ця концепція спрямована на забезпечення сталого росту економіки та поліпшення якості життя громадян.

Виникнення явища Smart Economica обумовлене, передусім, швидким розвитком інтелектуалізації у глобальній економіці. Новітні технології, товари та послуги стають рушіями змін з метою впровадження нових принципів економічної діяльності та організації побуту людей. Цей процес супроводжується зростанням уваги до соціальних проблем населення та питань охорони навколишнього середовища. Важливим аспектом Smart Economica є те, що всі ці процеси реалізуються завдяки новітнім технологіям, які виконують не лише окремі функції, але й керують процесами та зв'язками між різними елементами та учасниками. Розповсюдження розумних технологій, які забезпечують комунікацію та управління різними сферами життя, відображає новий рівень економічного розвитку, що в суті відображає поняття Smart Economica.

Одним із вагомих інструментів реалізації смарт економіки є диджиталізація як процес перетворення традиційних економічних, соціальних і культурних систем у сучасну цифрову форму. Диджиталізація включає в себе впровадження цифрових технологій та інформаційних рішень в усі аспекти суспільства та економіки. Основні аспекти диджиталізації в контексті смарт-економіки включають: цифрову трансформацію підприємств і галузей, електронну комерцію та онлайн-торгівлю, електронне урядування, Інтернет речей (IoT), аналітику великих даних, цифрову освіту.

Впровадження цифрових технологій у виробництво, управління ланцюгами постачання та інші сфери підприємництва для підвищення продуктивності та конкурентоспроможності. Зростаюча популярність онлайн-торгівлі та електронних платежів сприяє розвитку сучасних ринків та розширює можливості для бізнесу. Застосування цифрових технологій для полегшення взаємодії громадян з урядом, зокрема, для отримання послуг та управління даними. Впровадження сенсорів та з'єднання різних пристроїв для збору та обробки даних в реальному часі, що дозволяє оптимізувати виробництво та життя громадян. Використання потужних аналітичних інструментів для вивчення та передбачення тенденцій у галузях економіки, що допомагає приймати більш обґрунтовані рішення. Розвиток онлайн-освіти та навчальних платформ для підвищення кваліфікації та підготовки робочої сили для цифрової економіки. Диджиталізація допомагає створювати більш інноваційні та ефективні смарт-системи, що підтримують цифровий розвиток економіки та сприяють підвищенню конкурентоспроможності країни в сучасному світі. Проявляється в першу чергу через цифровізацію процесів економічної діяльності та формування специфічної екосистеми смарт економіки.

Збільшення уваги до Smart Economica в глобальній економічній науці призвело до наявності різних теоретичних підходів до розуміння сутності та структури розумних міст. В різних визначеннях наголошується на різних аспектах, але спільною рисою всіх цих підходів є виділення таких основних компонентів, як управління, економіка, інфраструктура і соціальна сфера. Іноді особлива увага приділяється інфраструктурним аспектам, включаючи транспорт, енергопостачання, водопостачання та управління відходами. Також може бути акцентована увага на різних аспектах соціальної сфери, таких як системи освіти, культури, «розумних громадянах», умови проживання і інше. Потрібно також враховувати, що ключовим інструментом реалізації цього концепту є інформаційно-комунікаційні технології, які, хоча і не виділяються окремо в структурі, відіграють важливу роль у цьому процесі.

Важливим трендом розвитку сучасного етапу глобальної економіки є урбанізація. На сучасному етапі розвитку світу спостерігаються ряд важливих трендів урбанізації, які впливають на міські регіони і суспільство в цілому, серед яких зростання чисельності міського населення; мегаполіси та гіперзабудова; цифрова трансформація міст; сталі міста та екологічна урбанізація; зміна ролі міст; збільшення міських викликів; спільність та різноманітність.

Світове населення надалі швидко росте, і більшість цього зростання відбувається в міських областях. Прогнозується, що більше половини світового населення вже живе у містах, і цей показник продовжує зростати. З'являються великі мегаполіси з населенням в десятки мільйонів осіб. Це ставить питання щодо інфраструктури, доступу до житла, транспорту та екології. Міста стають більш цифровими, впроваджуючи сучасні технології для управління різними аспектами міського життя, включаючи транспорт, енергетику, безпеку та інше. Зростає увага до сталого розвитку міст, що означає покращення якості повітря та води, збільшення зелених зон, використання відновлювальних джерел енергії та зменшення викидів. Міста виконують не лише функції економічних центрів, але також стають політичними та культурними центрами впливу, де формуються нові соціокультурні та технологічні тренди. У містах зростає кількість викликів, пов'язаних з транспортом, доступністю до житла, забрудненням, злочинністю та іншими соціальними проблемами. Міста стають більш різноманітними за національністю, культурою та релігією, що створює унікальну соціальну та культурну динаміку.

Ці тренди вимагають комплексних рішень і стратегій від міських урядів та громад, які б розв'язували економічні, екологічні, соціальні та інфраструктурні виклики, пов'язані з урбанізацією. Загалом, більше 4 млрд. людей живуть в містах, і за прогнозами до 2050 року чисельність міського населення зросте до 7 млрд. [1]. Відповідно поступова урбанізація та ускладнення системи міст актуалізує питання їх розвитку, використання їх інфраструктури, формування бюджету та ін.

У сучасному світі існують приклади впровадження таких стратегій, але вони реалізуються лише частково, спрямовані на поліпшення життя в містах. Ці стратегії включають у себе впровадження окремих аспектів смартизації. Технології грають важливу роль у цьому процесі, допомагаючи вирішувати різні проблеми у містах, такі як автомобільні затори, якість води та повітря, сміттєзвалища та його переробка, раціональне використання ресурсів, підвищення енергоефективності та інші [2]. Наприклад, смарт-міста можуть використовувати інтелектуальні системи управління відходами, щоб зменшити обсяг сміття та оптимізувати процес його збору та переробки. Також вони можуть використовувати смарт-системи освітлення, які автоматично регулюють яскравість світла в залежності від рівня освітленості, що сприяє економії електроенергії та зменшує викиди вуглекислого газу. Ці інноваційні підходи сприяють поліпшенню якості життя у містах і спрямовані на створення більш сталих та ефективних міських середовищ.

Список використаних джерел

1. Review and appraisal of the Programme of Action of the International Conference on Population and Development and its contribution to the follow-up and review of the 2030 Agenda for Sustainable Development Report of the Secretary-General. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N19/015/35/PDF/N1901535.pdf?OpenElement>
2. Смарт-міста, які довели, що майбутнє вже настало. 2022. <https://psm7.com/uk/technology/5-gorodov-dokazali-budushhee-nastupilo.html>

Карп Олександр Дмитрович

*аспірант кафедри економічної теорії менеджменту та адміністрування
Чернівецького національного університету ім.Ю.Федьковича*

ЛЮДИНОЦЕНТРИЧНІСТЬ ЯК ОСНОВА ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЗМІЦНЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

Людиноцентричність, як підхід, що акцентує увагу на потребах і добробуті людини, стає особливо актуальною в умовах війни та повоєнної відбудови України. З огляду на численні виклики, з якими стикається країна, важливо формувати державну політику, яка забезпечує соціальну безпеку, активну участь громадян та інклюзивність у прийнятті рішень. Людиноцентричність у державній політиці означає, що всі рішення мають базуватися на потребах та інтересах людей. Професор О. І. Сушко зазначає, що цей підхід дозволяє формувати більш ефективні політики, які відповідають реальним потребам суспільства [8, с. 45]. Розглянемо окремі аспекти людиноцентричності як основи державної політики зміцнення соціальної безпеки в умовах війни та повоєнної відбудови України.

1. У контексті війни соціальна безпека стає критично важливою. Дослідження Інституту соціальних досліджень показує, що доступ до медичних послуг та психологічної підтримки є ключовими факторами для збереження стабільності суспільства [3, с. 12]. Уряд повинен забезпечити всебічну підтримку громадян, щоб знизити ризики соціальної напруги та безробіття.

2. Повоєнна відбудова України повинна ґрунтуватися на принципах людиноцентричності. Т. Г. Яременко підкреслює, що участь громадян у плануванні відновлення є необхідною для створення ефективних рішень [9, с. 78]. Залучення населення до процесів відновлення забезпечує їхнє відчуття причетності і відповідальності за майбутнє своїх громад.

3. Економічна стабільність є важливим аспектом відновлення. Дослідження В. К. Соловійова демонструє, що розвиток малого бізнесу і створення нових робочих місць можуть суттєво покращити економічну ситуацію [7, с. 101]. Політики мають розробити програми підтримки підприємництва, що сприятиме відновленню економіки на місцевому рівні.

4. Державна політика має бути інклюзивною, щоб враховувати потреби вразливих груп населення. За даними ВООЗ, соціальні програми повинні забезпечувати доступ до ресурсів для внутрішньо переміщених осіб і ветеранів [10, с. 5]. Це не тільки сприяє соціальній стабільності, але й підвищує рівень довіри до державних інститутів.

5. Психологічна реабілітація є критично важливою для осіб, постраждалих від війни. Л. П. Бондаренко зазначає, що підтримка на цьому рівні допомагає людям відновити соціальні зв'язки і повернутися до нормального життя [1, с.

33]. Програми психологічної підтримки мають включати як індивідуальні, так і групові сесії.

6. Залучення громадян до процесів прийняття рішень підвищує довіру до держави. М. В. Коваль підкреслює, що активна участь населення у формуванні політик сприяє створенню стійких соціальних зв'язків [4, с. 88]. Коли люди відчувають, що їхня думка важлива, це стимулює їхню відповідальність за розвиток громади.

7. Підвищення рівня освіти та інформаційної грамотності є важливими для розвитку свідомого громадянського суспільства. А. О. Лисенко вказує на необхідність освітніх програм, які враховують сучасні виклики, зокрема дезінформацію [5, с. 42]. Освіта допоможе громадянам приймати обґрунтовані рішення і сприятиме розвитку критичного мислення.

8. Співпраця з міжнародними організаціями може суттєво полегшити впровадження людиноцентричних програм. Згідно з даними МВФ, інвестиції в соціальні програми можуть значно покращити добробут населення [6, с. 17]. Важливо використовувати міжнародний досвід для формування ефективних стратегій відновлення.

9. Встановлення механізмів моніторингу ефективності соціальних програм є необхідним для забезпечення зворотного зв'язку від громадян. Н. С. Гриненко пропонує створення індикаторів для оцінки результатів програм [2, с. 25]. Прозорість у процесах моніторингу сприятиме довірі громадян до урядових структур.

Підсумовуючи, можна зазначити, що людиноцентричність має стати основою державної політики в Україні, особливо в умовах війни та повоєнної відбудови. Цей підхід дозволить не лише зміцнити соціальну безпеку, але й сприяти сталому розвитку країни. Забезпечення участі громадян, інклюзивність, психологічна підтримка та міжнародна співпраця – все це має стати важливими складовими стратегій відновлення України.

Список використаних джерел

1. Бондаренко, Л. П. (2020). *Психологічна підтримка в умовах війни: теорія та практика*. Журнал соціальних досліджень, 12(3), 30-40.
2. Гриненко, Н. С. (2021). *Моніторинг соціальних програм: нові підходи*. Соціологічний огляд, 15(2), 20-30.
3. Інститут соціальних досліджень. (2021). *Соціальна безпека в умовах війни: виклики та рішення*. Київ: ІСД.
4. Коваль, М. В. (2022). *Громадська участь у прийнятті рішень: досвід України*. Політичний аналіз, 8(1), 80-90.
5. Лисенко, А. О. (2023). *Освіта та інформаційна безпека: виклики сучасності*. Освітні дослідження, 10(4), 40-50.
6. МВФ. (2022). *Співпраця з Україною: соціальні інвестиції та їх вплив на відновлення*. Вашингтон: МВФ.
7. Соловійов, В. К. (2023). *Підприємництво як основа економічного відновлення*. Економічний журнал, 9(5), 95-105.
8. Сушко, О. І. (2020). *Людиноцентричність у державній політиці: теоретичні основи*. Політика та суспільство, 11(2), 40-50.
9. Яременко, Т. Г. (2022). *Повоєнна відбудова України: участь громадян*. Соціологічні студії, 6(3), 75-85.
10. ВООЗ. (2021). *Звіти про соціальні програми для вразливих груп*. Женева: ВООЗ.

*Кириленко Володимир Іванович,
доктор економічних наук, професор,
в.о. завідувача кафедри економічної теорії,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана*

СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ДОВГОТРИВАЛОЇ ВІЙНИ

Пролонгація воєнних дій призводить до суттєвих трансформацій у потребах соціальної сфери та значного посилення соціальних ризиків.

Ключові загрози зростають. Зокрема, йдеться про ризики: погіршення соціального становища вразливих верств; втрати можливості зайнятості; зниження спроможності системи соціального; зниження добробуту та якості життя населення; погіршення стану довкілля та погіршення умов життя значних груп населення.

Пролонгація воєнних дій призводить до суттєвих трансформацій у потребах соціальної сфери та значного посилення соціальних ризиків. Вагома частка вразливих верств населення продовжує стикатися із фінансовими труднощами, недостатнім доступом до медичних послуг та проблемами з житлом, відбувається економічна маргіналізація внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Війна також призвела до збільшення числа людей, які потребують медичної допомоги та соціальних послуг, що ставить під загрозу відтворення людського капіталу та можливості для економічного відновлення. Залишається актуальною проблема низької оплати праці в сфері соціальних послуг та недостатньої залученості недержавного сектора до надання таких послуг. Все це потребує координованих зусиль та системного підходу для вирішення викликів, пов'язаних з війною, забезпечення стабільності та сталого відновлення України в повоєнний період.

Суттєве погіршення соціально-економічного становища вразливих верств населення. З розгортанням повномасштабної війни суттєво збільшилась чисельність соціально вразливих категорій населення, зокрема осіб з інвалідністю, сиріт і напівсиріт, малозабезпечених та багатодітних родин, родин, які втратили годувальника тощо, соціально-економічне становище яких значно погіршилось. Збільшується кількість осіб, які мають обмежену працездатність та особливі потреби. Бойові дії сприяли погіршенню соціально-побутових умов таких категорій населення й скоротили доступність закладів охорони здоров'я та закладів, що надають соціальні послуги.

В Україні триватиме тенденція до зростання бідності серед домогосподарств, у складі яких є діти. А мінімальні державні гарантії (мінімальна заробітна плата) у 2023 р. були на 4 % нижчими за межу бідності, визначену для таких домогосподарств. Загалом від початку широкомасштабного вторгнення в Україну контингент бідних дітей збільшився у 1,5 рази, що створює серйозний виклик для системи соціального захисту.

Існує суттєве зниження спроможності системи соціального захисту України виконувати свої функції. На тлі збільшення чисельності вразливих категорій населення зменшилась спроможність держави виконувати взяті на себе соціальні зобов'язання.

Попри те, що держава наразі в змозі забезпечувати виконання своїх соціальних обов'язків, використовуючи власні та запозичені ресурси, а також отримуючи підтримку від громадянського суспільства та міжнародних організацій, кумулятивний ефект негативних впливів, зокрема зростання міжнародних кредитних зобов'язань та підвищення соціальних стандартів, може призвести до подальшого навантаження на соціальні фонди. Така ситуація, в свою чергу, спричиняє значне погіршення соціально-побутових умов для великої кількості громадян, збільшення числа осіб, які потребуватимуть соціального забезпечення, а також відкладені соціально-психологічні наслідки війни. Зазначене формує тренд до скорочення народжуваності, а відтак до старіння населення, що посилюється внаслідок несприятливих умов для народження та виховання дітей.

Втрата можливостей зайнятості та поглиблення структурних диспропорцій на ринку праці. Виклики невизначеності в умовах війни, звуження поля прикладання праці та його структурні й якісні зміни, масштабні потоки вимушених переселенців та мобілізація спричинили поглиблення проблем у сфері зайнятості.

Масштабні просторові переміщення населення в період війни, переміщення суб'єктів економічної діяльності при недостатньому рівні мобільності та адаптивності робочої сили посилює галузеві та освітньо-професійні асиметрії ринку праці, звуження можливостей працевлаштування, зниження продуктивності праці та зростання ймовірності соціальної ексклюзії на ринку праці. Застійне безробіття посилює проблему погіршення якості трудового потенціалу, зниження рівня життя працюючих та їхніх родин. Зайнятість в умовах воєнного стану пов'язана з великою кількістю нових смертельно небезпечних ризиків, що призводять до погіршення умов праці в усіх галузях економіки. Вже зараз на ринку праці спостерігаються: збільшення сегмента неформальної та тіньової зайнятості, втрата мотивації до продуктивної зайнятості, поширення проблем у сфері безпеки праці та забезпеченні гідних умов праці.

Погіршення доступу до кваліфікованої медичної допомоги. Затяжна війна спричинятиме зростання кількості осіб, які отримують травми різного ступеня важкості (фізичні та психологічні), поширення та загострення хронічних хвороб внаслідок стресів й неможливості отримати вчасну та повноцінну медичну допомогу, зростання інвалідизації.

Погіршення доступу до отримання соціальних послуг. Під час війни кількість людей, які потребують підтримки, збільшується в рази. Попри низку заходів, здійснених урядом, залишаються «вузькі місця» сфери соціальних послуг. Розглянемо їх докладніше. 1. Нерівномірність доступу громадян до соціальних послуг. 2. Нестача ресурсів. 3. Проблема низької оплати праці. 4.

Низька залученість недержавного сектора до надання соціальних послуг. 5. Вади нормативного регулювання сфери.

Погіршення умов життя значних груп населення через руйнування житла та цивільної інфраструктури. При цьому, кількість пошкоджених житлових будівель збільшується, насамперед через продовження активних бойових дій на територіях Харківської, Луганської, Донецької, Запорізької, Херсонської областей.

Масовий виїзд біженців за кордон. Попри відносну стабілізацію міграційних потоків, за прогнозом Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) в умовах затяжної війни чисельність українських біженців війни в Європі в 2024 р. залишатиметься значною і становитиме 5,9 млн осіб (зокрема близько 1,3 млн осіб – в Росії та Білорусі); ще 400 тис. осіб – в неєвропейських країнах.

Значне погіршення стану довкілля (включаючи воєнне забруднення), спричинене бойовими діями. Екологічна деградація зумовлює подвійний виклик, пов'язаний з необхідністю не лише відновлення довкілля, а й досягнення цілей та стандартів ЄС у сфері екології. Бойові дії на території України провокують суттєве погіршення екологічної ситуації як безпосередньо внаслідок застосування конвенційної зброї, так і опосередковано, спричиняючи аварії техногенного характеру та блокуючи можливості дотримання санітарних норм щодо води, повітря та ґрунтів.

Не повний перелік існуючих проблем забезпечення соціальної безпеки в умовах війни призводить до висновків наступного характеру.

Основними проблемами формування політики забезпечення соціальної безпеки України в умовах війни належать такі: проблема визначення імперативів політики соціальної безпеки України, що зумовлені браком систематизованих знань про сучасні методи та форми забезпечення в період геополітичного протиборства; відсутність систематизованої аналітичної інформації про загрози соціальній безпеці в контексті еволюції війни; відсутність відповідних методик прогнозування майбутнього безпекового середовища; недосконалість нормативно-правового забезпечення соціальної безпеки; наявність розривів в організації діяльності суб'єктів формування політики соціальної безпеки України; проблема оптимізації структури і функцій механізмів формування політики соціальної безпеки України.

Доцільним Україні є використання комбінованого підходу щодо імплементації зарубіжного досвіду формування політики соціальної безпеки в умовах ведення війни, зокрема щодо: розробки основних концептуальних та організаційних принципів формування політики соціальної безпеки; розробки нормативно-правової бази, що стане дієвим правовим механізмом ефективного формування політики соціальної безпеки; здійснення відповідної професійної підготовки фахівців у сфері соціальної безпеки на всіх рівнях державного управління; створення національної інформаційної інфраструктури, що сприятиме підвищенню рівня узгодженості національних інтересів у сфері безпеки та поінформованості населення країни з питань соціальної безпеки.

В Україні механізм формування політики соціальної безпеки України залишається остаточно не сформованим і не готовим діяти як єдина функціональна структура. Особливістю його є те, що нормативно-правова база формування політики соціальної безпеки має переважно декларативний характер та лише вибірково впроваджена в державно-управлінську практику у сфері забезпечення соціальної безпеки. Станом на сьогодні уповноважені відомства здійснюють лише окремі не в повній мірі комплексні заходи щодо формування політики соціальної безпеки України, що знижує можливу інтегральну ефективність дій. Це може також призвести до небезпечної різноспрямованості зусиль Української держави у сфері забезпечення соціальної безпеки.

Список використаних джерел

1. В. Ієрусалімов, І. Студеннікова, Д. Андрієнко, Ю. Маркуц. Аналіз механізмів підтримки осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах. Центр аналізу публічних фінансів та публічного управління Київської школи економіки. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/05/MFV_Analiz-mehanizmiiv-pidtrimki-SZHO.pdf
2. Економічна безпека України в умовах довготривалої війни. Експертно-аналітична доповідь. К.: НІСД, 2024 – 71 с. – <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2024.08>
3. Оцінка впливу війни на людей. Червень 2023 року. URL: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2023-09/undp-ua-hia-ukr-2.pdf>
4. Н. Ломоносова, А. Хелашвілі, Ю. Назаренко. Соціальні послуги для ветеранів та ветеранок у громадах: виклики та потреби. URL: https://www.pryncyp.com/wp-content/uploads/2024/01/soczposlugy_pdf.pdf
5. Звіт про прямі збитки інфраструктури та непрямі втрати економіки від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на червень 2023 року. Київська школа економіки. URL: https://kse.ua/wpcontent/uploads/2023/09/June_Damages_UKR_Report.pdf

Кирпушко Віталій Ярославович

*аспірант кафедри економічної теорії, менеджменту і адміністрування
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича*

Поченчук Максим Ігорович

*магістрант кафедри економічної теорії, менеджменту і адміністрування
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича*

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ЗМІНИ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Значне й швидке зростання широкосмугового доступу до Інтернету, соціальних мереж, ринку смартфонів, а також технологій машинного навчання і штучного інтелекту змінюють умови та середовище життєдіяльності всіх сфер суспільства. Адаптація до таких змін вимагає формування нових практик і підходів в управлінні та реалізації заходів соціальної безпеки держави і людини, або трансформації вже існуючих.

Інтегроване поняття соціальної безпеки включає «стан і можливості захищеності соціальних інтересів людини, суспільства, держави від впливу зовнішніх та внутрішніх загроз соціальній та національній безпеці; гарантії правового та інституціонального захисту інтересів суб'єктів соціальних відносин (людини, соціуму та держави) від загроз зовнішнього та внутрішнього характеру, що забезпечуються за рахунок попередження соціальних ризиків (загроз, небезпек) та пом'якшення їх наслідків» [1, С.36]. Інституціональні зміни передбачають процес модифікації або трансформації усталених систем соціальної безпеки, правил і структур які впорядковують їх функціонування. Цифровізація виступає важливим фактором зазначених змін.

Цифровізація процесів управління соціальною безпекою спричинила значні переваги, дозволивши поставити потреби людей в основу адаптації надання соціальних послуг, забезпечити потенційно кращі соціальні результати для всіх, об'єднати інформацію, ресурси та ініціативи для вирішення складних соціальних проблем. Тобто, цифровізація створює нові можливості трансформації традиційного підходу до соціальної політики та адміністрування соціального забезпечення на людиноорієнтовану модель, що підтримується автоматизацією. Традиційний підхід до соціальної політики полягає в спеціалізації відповідно до соціальних ризиків, що передбачає соціальні програми для вирішення кожного ризику. Він сприяв значному покращенню соціальних результатів для широких верств населення, але не став всеохопним. У всіх країнах є люди, які зазнають багатьох соціальних ризиків, які часто супроводжуються руйнівними кумулятивними наслідками протягом життя. Ситуації множинних соціальних ризиків, що актуально для сучасної ситуації в Україні, зумовлюють необхідність комплексного підходу до їх усунення. Можливості становлення такого підходу створює цифровізація: моделювання

політичних намірів, візуалізацію клієнтського досвіду та прогнозування результатів програм соціального забезпечення щодо багатьох і одночасних соціальних ризиків на рівні суспільства, громади та окремого індивіду в сучасних вимірах часу та простору. Однак інвестиції в цифрові дані приносять додаткові ризики, оскільки людський нагляд і участь у прийнятті рішень частково замінені машинами, керованими алгоритмами, а соціальний аспект безпеки передбачає збереження контролюючого впливу людини на прийняття рішень. Такий концепт є доцільним у справах, де розсудливість, співчуття, міркування й емпатія є важливими для досягнення справедливості та фінансової відповідальності в системі управління соціальною безпекою. Крім того, автоматизація може призвести до нових форм виключення, оскільки не завжди можливо формалізовано ідентифікувати кожну ситуацію. Часто саме люди, які вже перебувають у не вигідному становищі, стикаються з обставинами, що виходять за межі правил автоматизованої системи. Тому, необхідно не просто розширювати цифрові алгоритми визначення різноманітних життєвих обставин людини та їх відповідності умовам отримання соціальних послуг, а досліджувати основні причини соціального неблагополуччя, що дозволить визначити адміністративні прогалини.

Цифрові технології створюють можливі шляхи усунення фрагментації реалізації соціальної політики та адміністрування соціального забезпечення. Наявність такої фрагментації зумовлює ігнорування того, що відбувається в суміжних сферах соціального захисту. Але жодна складова системи соціальної безпеки не є ізольованою, самостійною, коли має на меті надання орієнтованого на людину управління та послуг. Цифрові інструменти дозволяють переорієнтувати інституціональну структуру системи соціальної безпеки від адміністративних центрів надання соціальних послуг до інтегрованої багатогранної соціальної політики, спрямованої на усунення та/або упередження негативних наслідків багатьох одночасних соціальних ризиків, що впливають на людину в цілому.

Таким чином, цифрові технології та інструменти є важливими для майбутнього соціальної політики та системи соціальної безпеки загалом. Людиноцентричність, що забезпечується розумінням і знаннями динамічної бази цифрових даних, має важливе значення для управління ризиками (тобто конфіденційністю, безпекою, етикою) при одночасному досягненні переваг (тобто кращих соціальних результатів для розбудови сильнішого суспільства).

Список використаних джерел

1. Сидорчук О. Г. Соціальна безпека: державне регулювання та організаційно-економічне забезпечення: монографія. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2018. 492 с.
2. Case studies on digital transformation of social security administration and services. URL: <https://collections.unu.edu/eserv/UNU:9181/case-study-digital-transformation-SSAS-EUROPEAN-UNION.pdf>
3. Anna Nylander Vujovic, Gideon Mekonnen Jonathan, Simon Hacks Digitalisation and its Impact on Social Protection Programmes Effectiveness: A Case from South Africa. *Procedia Computer Science*. № 237. 2024. P. 882–890. URL: <https://doi.org/10.1016/j.procs.2024.05.177>

Кіров Богдан Сергійович

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
кафедри загальної економічної теорії та економічної політики,
Одеський національний економічний університет*

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ДОСВІДУ УПРАВЛІННЯ БОРГОВОЮ БЕЗПЕКОЮ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО ОРІЄНТОВАНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

У сучасному світі через настання фінансових криз, нестабільність економік та зростання рівня державного боргу вимагає від державних інституцій використання ефективних механізмів управління борговими зобов'язаннями. Боргова безпека, тобто здатність країни обслуговувати свої борги без шкоди для економічної стабільності, є ключовим елементом фінансової стійкості та як наслідок забезпечення соціальної безпеки.

Механізм забезпечення боргової безпеки у Польщі відрізняється від інших держав. До ключових елементів належать рівень державного боргу, співвідношення боргу до ВВП, витрати на обслуговування боргу та обсяг міжнародних резервів.

Польща зберігає стабільну економічну ситуацію, що дозволяє підтримувати помірний рівень державного боргу. На 2023 рік цей показник становив приблизно 56% від ВВП, що значно нижче середнього рівня по Європейському Союзу. Це свідчить про високий рівень боргової безпеки країни. Незважаючи на значні фінансові витрати, пов'язані з боротьбою з пандемією COVID-19, Польщі вдалося зберегти контроль над своїми борговими зобов'язаннями [2].

Польща продовжує підтримувати низькі витрати на обслуговування боргу завдяки вигідним умовам залучення фінансових ресурсів на міжнародних ринках. Високий кредитний рейтинг країни дозволяє отримувати кредити під низькі відсоткові ставки, що знижує загальну вартість обслуговування боргу.

Рівень міжнародних резервів також є важливим показником боргової безпеки. На кінець 2023 року міжнародні резерви Польщі перевищували 150 мільярдів доларів США. Це забезпечує значний резервний буфер, що дозволяє підтримувати стабільність національної валюти та виконувати зовнішні боргові зобов'язання [5].

Додатково до цього, Польща активно впроваджує стратегії зниження боргового навантаження та підвищення фінансової стійкості. Це включає впровадження структурних реформ, спрямованих на стимулювання економічного зростання та підвищення ефективності державного управління.

Завдяки комплексному підходу до управління державним боргом, включаючи контроль над рівнем боргу, ефективне обслуговування боргу та значні міжнародні резерви, Польща демонструє високу боргову безпеку. Це

сприяє стабільному економічному розвитку та підтримує довіру міжнародних інвесторів до польської економіки [2].

Основною метою управління державним боргом у Великобританії є контроль за зростанням державних витратів та ефективне використання бюджетних коштів. Щороку уряд оцінює витрати та ризики, пов'язані з різними моделями випуску облігацій, враховуючи ринкові умови та попит. Відповідальність за досягнення цієї мети лежить на Казначействі, яке діє через своїх агентів: Агентство з управління боргом (DMO), Національний ощадно-інвестиційний банк (NSI) та Банк Англії.

Агентство з управління боргом відповідає за управління та погашення боргу, Національний ощадно-інвестиційний банк випускає цінні папери з низькою доходністю, а Банк Англії керує обсягом боргу у фунтах стерлінгів та портфелем обмінних операцій для покриття валютних резервів.

Особливістю моделі управління державним боргом Великобританії є випуск гільтів (Gilts). Гільти поділяються на звичайні (короткі, середні, довгі), індексовані відповідно до інфляції та корпоративні. У липні 2020 року державний борг Великобританії вперше перевищив 2 трлн фунтів стерлінгів через зростання витрат уряду, викликаних пандемією Covid-19. Дефіцит держбюджету цього ж місяця склав £26,7 млрд [3].

Щоб подолати економічні проблеми, уряд Б.Джонсона взяв курс на підвищення податкового навантаження до понад 36% від національного доходу до 2026 року, що стало б найбільшим рівнем оподаткування з 1940-х років. План включав підвищення податку на прибуток до 25% з 2024 року, що стало б першим таким рішенням за майже півсторіччя.

Однак, кандидати у прем'єри 2022 року обіцяли зменшити податки, але така політика могла б збільшити боргове навантаження, якщо дефіцит бюджету буде покриватися запозиченнями. Уряд Ріші Сунака вказав на необхідність підвищення податків для подолання фінансової кризи та заповнення дефіциту бюджету. Такі заходи стали вимушеними через загальне зниження економічної активності та загрозу рекордної інфляції за останні 40 років. Сунак у своїй передвиборчій кампанії обіцяв зменшити податкове навантаження з 2024 року, якщо вдасться приборкати інфляцію [4].

Великобританія застосовує агентську модель управління державним боргом, що характеризується жорстким контролем за бюджетними витратами та ефективним використанням коштів. Використання гільтів різних видів дозволяє уряду гнучко реагувати на ринкові умови та забезпечувати фінансову стабільність країни. Пандемія Covid-19 значно вплинула на економіку, збільшуючи державний борг і викликаючи необхідність вжиття суворих заходів, таких як підвищення податків для стабілізації економічної ситуації.

Таким чином, досвід країн з різним рівнем економічного розвитку - від розвинених економік до країн, що розвиваються дозволяє охопити широкий спектр стратегій та підходів до управління державним боргом, що є надзвичайно важливим для формування науково обґрунтованих рекомендацій щодо підвищення ефективності управління борговою безпекою.

Список використаних джерел

1. Шило Ж. Характеристика показників боргової безпеки держави в контексті управління фінансово-економічною безпекою. *Науковий погляд у майбутнє*, 2021. №2(17). С. 17–21.
2. Кондро П. В. Система управління борговою безпекою: проблеми, зарубіжний досвід та напрями реформування. *Ефективна економіка*, 2022. № 12. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/12_2021/202.pdf
3. Мигаль М. Модель управління державним боргом у Великобританії. Інститут аналітики та адвокації, 2022. URL: <https://iaa.org.ua/articles/model-upravlinnya-derzhavnym-borgom-u-velykobrytaniyi/>
4. Філатова Г. П. Боргова безпека в системі забезпечення економічної безпеки держави. Сумський державний університет, 2021. 221 с. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/83937/5/diss_Filatova.pdf
5. Білик В., Федулова С. Економічні кризи в країнах та їх вплив на економічну безпеку інших країн. Соціальні шляхи підготовки фахівців для соціальної сфери та інклюзивної освіти: матеріали Міжнар. та наук. конф. 1 квітня 2024 р. Прага, 2024. С. 89-91.

Маслій Олександра Анатоліївна
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, банківського бізнесу та оподаткування

Смоквина Валерій Віталійович
аспірант кафедри фінансів, банківського бізнесу та оподаткування
Національний університет «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»

ЗНАЧЕННЯ РОЗВИТКУ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ ДЛЯ ЗМІЦНЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

Відповідно до концепції сталого розвитку розвиток реального сектору економіки має відбуватися зважаючи на необхідність забезпечення соціальної справедливості та екологічної стійкості, а проблематика зміцнення соціально-економічної безпеки України в умовах війни та повоєнний період неабияк актуалізується.

Соціально-економічну безпеку варто розглядати як фундаментальну основу повоєнного відновлення України, адже в умовах глобальних викликів і загроз [1] вона є ключовим елементом стабільності держави, забезпечення захисту населення від негативних наслідків економічних криз, збройних конфліктів, екологічних катастроф та інших глобальних проблем.

Забезпечення соціально-економічної безпеки держави за зростаючого деструктивного впливу зовнішніх і внутрішніх загроз є досить складним завданням, вирішення якого має відбуватися в рамках комплексного плану повоєнного відновлення, в межах якого ключове значення має відіграти ефективна державна політика розвитку реального сектору економіки України з акцентом на цілі сталого розвитку та зеленого переходу.

За роки незалежності розвиток реального сектору економіки України мав низхідний тренд через накопичення внутрішніх загроз, інституційних деформацій та руйнування виробничого потенціалу національної економіки, що призвело до порушення зв'язків в системі економічної безпеки України та, як наслідок, незворотних змін, пов'язаних із структурними змінами в ній [2]. З початком повномасштабного вторгнення РФ ситуація стрімко погіршилася. Значні руйнування промисловості, інфраструктури та аграрного сектору через бойові дії суттєво вплинули на виробництво та експорт. Стан реального сектору економіки України в умовах війни залишається складним, проте спостерігаються поступові ознаки відновлення [3]. Відкриваються нові можливості для розвитку «зелених» секторів економіки, таких як відновлювальна енергетика, екологічне будівництво та переробка відходів. Зелений перехід допомагає створити нові робочі місця в цих сферах і покращує соціально-економічну безпеку країни. Уряд та бізнес активно працюють над

відновленням критичних галузей, залученням інвестицій та впровадженням інновацій для модернізації економіки України. Стабілізація і зростання реального сектору залежить від подальшого відновлення інфраструктури, фінансової підтримки та міжнародної допомоги [4].

Варто зацентувати увагу, що розвиток реального сектору створює фундамент для довготривалого економічного зростання та зміцнення соціальної безпеки країни. Відновлення промисловості, сільського господарства, будівництва та інших галузей забезпечує робочі місця та підвищує рівень доходів населення, що сприяє зниженню соціальної напруги та бідності. Це дозволяє уряду не тільки підтримувати соціальні програми, але й інвестувати в критичну інфраструктуру, освіту та медицину, що підвищує стійкість суспільства до зовнішніх та внутрішніх викликів [5].

Економічне зростання в реальному секторі також є важливим фактором для залучення іноземних та внутрішніх інвестицій, що прискорює відбудову країни. Зміцнення експорту та енергетичної незалежності зменшує залежність України від зовнішніх джерел фінансування, підвищуючи її економічну стійкість. Таким чином, розвиток реального сектору створює основу для зміцнення соціально-економічної безпеки держави в повоєнний період.

Отже, збалансований розвиток реального сектору економіки, суспільства та довкілля є основою зміцнення соціально-економічної безпеки України у повоєнний період для задоволення потреб нинішніх поколінь, не підриваючи можливостей майбутніх поколінь задовольняти свої потреби.

Список використаних джерел

1. Варналій З.С., Онищенко С.В., Маслій О.А. Загрози економічній безпеці України в умовах глобалізації та міжнародної конкуренції. Безпека та конкурентні стратегії розвитку України в глобальній економіці : монографія / за заг. ред. А. І. Мокія. Запоріжжя-Львів : ФОП Мокшанов В.В., 2019. С. 198–251.

2. Matkovskiy A.V., Pugach A.A. Analysis the Threats to Economic Security of Ukraine in Modern Conditions of Functioning the National Economy. European Applied Sciences. Germany. № 2, 2014. 196 p.

3. Онищенко С., Маслій О., Глушко А., Загорулько Т. Виклики та загрози соціально-економічній безпеці України в умовах воєнного стану. Економіка і регіон. Полтава: НУШП, 2023. Т. 1(88). С. 135–143. [https://doi.org/10.26906/EiR.2023.1\(88\).2888](https://doi.org/10.26906/EiR.2023.1(88).2888)

4. Co-Chairs' Statement by the Governments of Ukraine and the Federal Republic of Germany. *Ukraine Recovery Conference 2024*. URL: <https://www.urb-international.com/conference-materials-urb-2024>

5. Маслій О. А., Ківшик О. П., Котелевець М. М. Загрози економічній безпеці держави в умовах глобальних перетворень. *Економічний простір*. 2023. № 183. С. 25–29. URL: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/183-4>

Медведкова Наталія Сергіївна
кандидат економічних наук, доцент,
викладач University of Westminster,
Westminster Business School (Великобританія)

ТЕОРІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ

На сьогодні сталий розвиток доцільно розглядати як стратегію, яка не лише сприяє підвищенню внутрішньої міцності підприємств, але й впливає на формування сталого економічного середовища в умовах війни. Концепцію стійкості або сталого розвитку (“sustainability” and “sustainable development”) було винайдено в Доповіді Всесвітньої комісії з питань довкілля та розвитку [1]. Розпливчастість концепції у поєднанні з її зростаючим рівнем важливості у розробці національної та міжнародної політики призвела до розвитку дискусій та широкого розмаїття визначень:

- «Розвиток, який задовольняє потреби теперішнього часу, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти власні потреби» (World Commission on Environment and Development, 1987);

- «Стійкість – це здатність людської, природної чи змішаної системи витримувати чи адаптуватися до ендогенних чи екзогенних змін нескінченно» (С.Р. Доверс, Дж.В. Хендмер, 1992);

- «Стійкість – це зв'язок між динамічними людськими економічними системами і більшими динамічними, але зазвичай більш повільно мінливими екологічними системами, в яких людські культури можуть розвиватися» (Р. Костанца, 1992);

- «Стійкий розвиток передбачає одночасне прагнення економічного процвітання, якості довкілля та соціальної справедливості» (Дж. Елкінгтон, 1997);

- «Стійкість — це економічний стан, у якому вимоги, які висуваються до навколишнього середовища людьми і комерційною діяльністю, можуть бути задоволені без зниження здатності навколишнього середовища забезпечувати майбутні покоління» (П. Хокен, 1993) [2].

У цьому контексті доцільно виокремити основні теорії сталого розвитку: корпоративна соціальна відповідальність, теорія стейкхолдерів, корпоративна стійкість, «зелена» економіка, теорія легітимності та теорія змін (табл. 1).

Теорії сталого розвитку

	Теорії	Зміст
1	Корпоративна соціальна відповідальність	Корпоративна соціальна відповідальність визначає відповідальність підприємств за економічні вигоди, суспільство та довкілля. Це передбачає корпоративне зобов'язання робити внесок у сталий економічний розвиток, співробітників та їхні сім'ї, місцеві спільноти та суспільство загалом з метою покращення їхньої якості життя. Соціальні питання є тематичними областями відповідальності, і вчений А. Керрол перерахував деякі тематичні області, включаючи навколишнє середовище, дискримінацію, безпеку продукції, безпеку праці та акціонерів [3]. Корпоративна соціальна реакція — це стратегії корпорацій з реагування на соціальні проблеми, і вчений виокремив чотири типові стратегії, а саме: реакція, захист, пристосування та проактивність.
2	Теорія стейкхолдерів	Ця теорія була запроваджена Р. Фріменом у його книзі «Стратегічне управління: підхід стейкхолдерів» [4]. У цій роботі вчений стверджував, що компаніям необхідно розуміти свої відносини не тільки з традиційними групами, такими як постачальники, клієнти та співробітники, але і з нетрадиційними групами, такими як уряд, екологи та групи особливих інтересів, щоб більш ефективно управляти своїми організаціями.
3	Корпоративна стійкість	Корпоративна стійкість зазвичай забезпечується через концепцію потрійного критерію (соціальний, екологічний та фінансовий), розроблену дослідником Дж. Елкінгтон [5]. На думку вченого Д. Джамалі, організація може полегшити свій рух до сталого розвитку за допомогою підходу до управління, який інтегрує концепцію потрійного критерію [7]. Група дослідників Дж. Мелісса та Д. Леніта наводять докази на підтримку ідеї, що організації можуть покращити свої конкурентні переваги, зосередившись на цій концепції [7].
4	«Зелена» економіка	Програма Організації Об'єднаних Націй з навколишнього середовища (ЮНЕП) визначає «зелену» економіку як таку, що призводить до «покращення добробуту людей та соціальної справедливості, при цьому значно скорочуючи екологічні ризики та екологічний дефіцит» [8]. За даними Економічної та соціальної комісії для Азії та Тихого океану (ЕСКАТО) Організації Об'єднаних Націй, «зелене» зростання є передумовою для побудови «зеленої» економіки в контексті сталого розвитку та скорочення бідності [9].
6	Теорія легітимності	Підприємство має відповідати цінностям та очікуванням відповідного суспільства та отримати легітимність. Отже, очікується, що інвестиції підприємства у сталий розвиток підвищать рівень довіри та мотивації співробітників, зміцнять лояльність клієнтів, репутацію серед постачальників та суспільства загалом, тим самим зрештою покращивши загальну ефективність її діяльності.
7	Теорія змін	Теорія змін — це метод, який пояснює, як певне втручання у соціально-економічні процеси призведе до певної зміни сталого розвитку, спираючись на причинно-наслідковий аналіз, що ґрунтується на наявних доказах. У контексті ЮНДАФ теорія змін допомагає спрямовувати розробку надійних та заснованих на доказах програмних стратегій, з чітко проаналізованими та викладеними припущеннями та ризиками.

Розглянуті теорії сталого розвитку дозволять дослідити вплив війни на соціальну безпеку суспільства взагалі та людини зокрема. Використання розглянутих теорій дозволить здійснити всебічний підхід до дослідження у забезпеченні соціальної безпеки людини в умовах війни та повоєнної відбудови.

Список використаних джерел

1. Reid, D. (1995). Sustainable development: an introductory guide. Earthscan Publications, London
2. Chang, Rui-Dong, Zuo, Jian, Zhao, Zhen-Yu, Zillante, George, Gan, Xiao-Long, Soebarto, Veronica (2017). Evolving theories of sustainability and firms: History, future directions and implications for renewable energy research. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, Volume 72, pp. 48-56
3. Carroll, A.B. (1979). A three-dimensional conceptual model of corporate performance. *Acad Manag Rev*, 4, pp. 497-505
4. Freeman, R.E. (1984). Strategic management: a stakeholder approach. Pitman, Boston
5. Elkington, J. (1997). Cannibals with forks: the triple bottom line of 21st century business. Oxford: Capstone
6. Jamali, D. (2006). Insights into triple bottom line integration from a learning organization perspective. *Bus Process Manag J*, 12, pp. 809-821
7. Melissa, J.M., Lenita, D. (2007). Exploring future competitive advantage through sustainable supply chains. *Int J Phys Distrib Logist Manag*, 37, pp. 763-774
8. United Nation Environmental Programme (UNEP) (2010). Green economy, developing countries success stories.
9. United Nations (2013). Green Growth and Green Economy.

Микитюк Оксана Петрівна
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки підприємства,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВИКЛИКІВ ТА ЗАГРОЗ²

Важливість соціальних аспектів економічної безпеки підприємств значно зросла в умовах сучасних викликів і загроз, таких як війна, технологічні зміни та соціально-економічна нестабільність. Сьогодні підприємства зіштовхуються з постійним ризиком втратити не тільки фінансову стабільність, але й кадровий потенціал через недостатній рівень соціального захисту. Стрес, викликаний економічними кризами, геополітичними конфліктами та пандеміями, негативно впливає на роботу працівників, що, в кінцевому підсумку, підриває економічну безпеку компаній. Таким чином, соціальні аспекти стають важливим елементом економічної стійкості та конкурентоспроможності підприємств.

Системи соціальної підтримки працівників, такі як медичне страхування, програми ментального здоров'я та соціальні пільги, забезпечують стабільність функціонування компаній в умовах кризи. Вони не тільки підвищують лояльність та мотивацію співробітників, але й сприяють зниженню плинності кадрів і підвищенню продуктивності. Відповідно, в сучасних умовах соціальні аспекти економічної безпеки підприємств є критичним чинником для їхнього виживання та розвитку на ринку.

У післявоєнний період дана тематика залишається актуальною, оскільки постає нагальна потреба у відновленні зруйнованої інфраструктури та реінтеграції працівників у мирне життя. Ефективність впроваджених інструментів соціальної безпеки матиме вирішальне значення для швидкості та якості цього процесу, сприяючи стабілізації соціально-економічної ситуації в країні. Дослідження даної проблематики дозволить визначити найбільш ефективні методи та підходи, які можуть бути застосовані для посилення соціального захисту працівників як під час активних воєнних дій, так і після їх завершення.

Соціальна безпека є невід'ємною складовою економічної безпеки. Українські науковці вже понад два десятиліття активно досліджують проблеми соціальної безпеки на різних рівнях, розглядаючи її як ключовий елемент економічної та національної безпеки [1].

В умовах військової агресії та необхідності відбудови країни й економіки, формування сучасних систем соціальної безпеки на українських підприємствах є одним із ключових чинників забезпечення їхньої ефективності та розвитку.

² Матеріали підготовлено в межах виконання проєкту НФД України «Нові геостратегічні загрози соціальній безпеці людини в умовах гібридної війни та шляхи їх запобігання» № 2021.01/0239.

Соціальна безпека працівників відіграє визначальну роль у функціонуванні підприємства як частини соціальної структури держави, що в свою чергу сприяє повоєнному відновленню економічної системи.

Згідно з думкою З.Варналія, соціальна безпека людини розуміється як рівень захищеності її життєво важливих соціально-економічних інтересів, прав, свобод і цінностей від реальних і потенційних загроз як внутрішнього, так і зовнішнього характеру [2, с.91].

Аналізуючи це визначення, можна дійти висновку, що система соціальної безпеки підприємства ґрунтується на факторах, які формують соціальні орієнтири кожного працівника. Для розробки ефективних інструментів соціального захисту необхідно ідентифікувати ці орієнтири та пріоритети. З огляду на військові загрози та важливість захисту життя кожного працівника як найвищої цінності, формування системи соціальної безпеки на підприємствах повинно включати економічні, організаційні, соціально-психологічні та правові фактори.

Врахування цих чинників дозволить українським підприємствам створити дієву систему соціальної безпеки, орієнтовану на потреби та інтереси працівників. Окрім того, необхідно розробити систему показників, за допомогою яких можна буде періодично оцінювати ефективність функціонування цієї системи, що сприятиме її подальшому вдосконаленню.

Систематичний моніторинг і аналіз показників ефективності сприятимуть не лише формуванню системи соціальної безпеки на підприємстві, але й її ефективному управлінню. Це дозволить значно підвищити рівень добробуту працівників, що, в свою чергу, позитивно вплине на процес відновлення економічної системи країни.

В умовах війни значення соціальної безпеки на підприємстві зростає, оскільки загальні умови життя погіршуються, а працівники стикаються з додатковими стресами та загрозами.

У 2024 році для визначення інтересів, уподобань і потреб працівників у формуванні та трансформації системи соціальної безпеки на підприємствах виконавцями грантового проєкту НФДУ «Нові геостратегічні загрози соціальній безпеці людини в умовах гібридної війни та шляхи їх запобігання» № 2021.01/0239 було проведено опитування за допомогою Google-форми. У дослідженні взяли участь 269 респондентів з різних регіонів України.

Результати проведеного опитування підтверджують ці висновки (рис.1, рис.2).

Таким чином, 57% респондентів вказали, що нестача соціальної безпеки на підприємстві викликає у них стрес (рис. 1), а 86% опитаних відзначили вплив рівня соціального захисту на їхню особисту продуктивність праці (рис. 2). Це свідчить про те, що ефективна соціальна політика в умовах війни не лише забезпечує підтримку працівників, але й сприяє збереженню їхньої продуктивності та стабільній роботі підприємства.

Рис. 1. Чи відчуваєте ви стрес на роботі через відсутність соціальної безпеки?

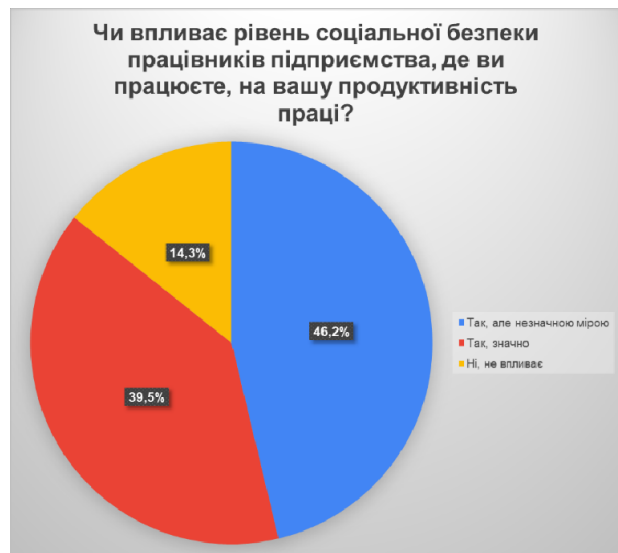

Рис. 2. Вплив рівня соціальної безпеки працівників підприємства, де ви працюєте, на вашу продуктивність праці

**Джерело: авторська розробка*

Нестача соціальної підтримки на підприємстві є вагомим чинником, що сприяє виникненню стресових станів у працівників. Відсутність адекватної соціальної захищеності призводить до незадоволеності персоналу умовами праці, що може спричинити емоційне та фізичне вигорання. У таких умовах працівники знижують свою мотивацію та концентрацію, що безпосередньо впливає на зниження продуктивності. Наукові дослідження підтверджують, що стрес, викликаний незадовільними умовами праці та відсутністю соціальної підтримки, знижує рівень виконання завдань, збільшує кількість помилок і призводить до частих випадків пропусків роботи.

Для мінімізації цього негативного впливу підприємства мають запроваджувати інноваційні інструменти соціальної підтримки працівників. До таких інструментів можна віднести системи страхування здоров'я, корпоративні програми ментального здоров'я, можливості для гнучкого робочого графіку, а також розвиток програм професійного навчання та розвитку. Впровадження цих інструментів вимагає додаткових фінансових витрат з боку підприємства, що може викликати тимчасове зростання загальних витрат. Однак, інвестиції в соціальну підтримку з часом призводять до стабілізації та підвищення продуктивності працівників, що компенсує ці витрати.

Ігнорування питання соціального захисту може спричинити значні фінансові втрати для підприємства в довгостроковій перспективі. Зниження продуктивності та ефективності праці через відсутність підтримки веде до збільшення кількості помилок, аварій, пропусків роботи та плинності кадрів. У результаті, підприємства стикаються з потребою додаткових витрат на залучення нового персоналу, його навчання та компенсацію втрат

продуктивності. Також можливі додаткові витрати на компенсацію втрат через зниження якості продукції або послуг, а також збільшення кількості претензій з боку клієнтів.

Отже, незважаючи на початкові витрати на впровадження інструментів соціальної підтримки, такі заходи є економічно вигідними в довгостроковій перспективі. Вони допомагають не лише знизити рівень стресу та підвищити задоволеність працівників, але й сприяють підвищенню загальної продуктивності та зменшенню витрат, пов'язаних з компенсацією втрат через низьку ефективність роботи. Таким чином, підприємствам варто приділяти увагу соціальному захисту персоналу як важливому фактору успішного розвитку бізнесу.

У сучасних умовах, коли технологічний прогрес та швидкі зміни в робочому середовищі стали постійними, підприємства повинні безперервно оновлювати свої системи соціального захисту, щоб гарантувати належний рівень безпеки та благополуччя своїх працівників. Впровадження сучасних інструментів у цей процес відіграє вирішальну роль у забезпеченні успішної діяльності підприємства.

Для досягнення успіху в умовах постійних змін, підприємства мають активно впроваджувати новітні технології та адаптувати свої програми соціальної підтримки працівників. Це дозволить не лише підвищити рівень їхнього добробуту, але й забезпечити стабільність та конкурентоспроможність бізнесу.

Список використаних джерел

1. Соціальна безпека людини в умовах війни. Монографія. За ред. Варналія З.С. Київ: Знання України. 2023. 270 с.
2. Варналій З. Соціальна безпека людини як об'єкт дослідження економічної безпекології. Економічний вісник університету. Збірник наукових праць учених та аспірантів. 2022. №50. С. 90-97. DOI: <https://doi.org/10.31470/2306-546X2022-52>

Небрат Вікторія Василівна

*доктор економічних наук, старший науковий співробітник,
завідувач відділу економічної історії,
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»*

СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ РАДЯНСЬКОЇ СПАДЩИНИ ДЕРЖАВНОГО ПАТЕРНАЛІЗМУ

У вимірі інституційної історії доба відновленої державної незалежності, повернення до ринкової моделі економіки та формування соціальної держави в Україні триває трохи більше одного покоління, а радянський тоталітарний патерналізм укорінювався впродовж трьох поколінь. Тому дослідження історично сформованих детермінант соціальної безпеки є актуальною науковою проблемою, а їх врахування в розробленні та реалізації державної політики – важливим практичним завданням.

Економічний розвиток України в рамках радянського народногосподарського комплексу та централізовано-планового механізму управління ним передбачав становлення особливого типу соціальної політики держави та специфічної моделі соціального забезпечення та захисту. В цій моделі відповідальність за соціальну безпеку людини цілком брала на себе держава.

Економічною основою патерналізму слугувала ліквідація приватної власності та особистої відповідальності внаслідок тотального одержавлення економіки та відчуження людини від засобів і результатів виробництва. Тобто ця модель соціальної політики перетворювала людину на об'єкт, позбавляючи її суб'єктності (ініціативи, відповідальності) у вирішенні життєвих питань.

Економічними складниками соціальної політики патерналізму впродовж понад півстоліття (1930–1980-і роки) були:

- механізм екстракції та консолідації всієї новоствореної вартості;
- забезпечення відтворення робочої сили як елементу суспільного відтворення (оплата праці, фахова підготовка, підвищення кваліфікації, державне житлове будівництво);
- централізована система соціального забезпечення через суспільні фонди споживання («безкоштовна» освіта, охорона здоров'я, спортивні та культурні розвиткові заклади й гуртки).

Економічний зміст політики патерналізму полягав у формуванні системи залежності людини від держави. Екстрактивно-реципрокна модель розподілу благ і доходів доповнювалася політикою державного розподілу, переміщення та закріплення (прописка, службове житло) кадрів. Пенсійне забезпечення, дошкільні заклади, фізкультура і спорт, оздоровлення й дозвілля – все фінансувалося й контролювалося державою. Послідовна політика, з одного боку, пролетаризації населення, а з іншого, – державного патерналізму, призвела до втрати навичок самостійності, відповідальності за власне життя,

вміння планувати своє майбутнє, в тому числі передбачати ризики та засоби їх подолання. Більше 11 млн теперішнього населення України (ті, кому зараз понад 55 років) отримали освіту й почали трудову діяльність саме за такої системи, тобто були орієнтовані на відповідні умови державної опіки. Істотним чинником сучасного рівня соціальної вразливості населення є набутий упродовж власного життя та досвід працевлаштування та отримання доходів, соціальних послуг, взаємодії з державними соціальними службами, родинної та сусідської взаємодопомоги тощо.

Ефект досвіду, основи розуміння якого закладені поведінковою теорією Д. Канемана та А. Тверські [1], проявляється як вплив особистого життєвого досвіду на переконання і рішення людей у довготривалій перспективі. З точки зору економічної теорії, це означає, що економічні суб'єкти приймають рішення переважно не на основі всієї доступної зараз інформації, а на основі сукупного особистого досвіду. При цьому негативний досвід є травматичним, а позитивний – демотивуючим. Адже люди, які звикли до системи державних соціальних гарантій, сподіваються і надалі отримувати соціальну допомогу без зобов'язань перед її надавачем. Ментальна спадщина соціалізму, як зауважив лауреат Нобелівської премії з економіки Ф. Гайєк, полягає в тому, що люди звикли пред'являти права безвідносно до своєї ролі та участі в підтриманні системи [2, с.259]. Тобто ця система заохочувала і привчала до пасивності й утриманства.

Ефект колії як залежність суспільства від попереднього шляху розвитку виявляється в збереженні певних установок, очікувань, а також у неготовності і небажанні / неспроможності брати на себе відповідальність за власне життя, добробут, майбутнє. За час функціонування адміністративно-командної моделі управління економікою та державно-патерналістської соціальної політики сформувалися моделі поведінки, орієнтовані на державну опіку. Цим поведінковим моделям притаманна пасивність, утриманство, несамостійність. Відбулася й укорінилася деформація ціннісних орієнтирів економічної поведінки – орієнтація на участь у перерозподілі благ і доходів, а не в їх створенні. Тому радянська спадщина державного патерналізму – стереотипи суспільної свідомості та індивідуальної поведінки – є реальним чинником, який впливає на безпеку людини та соціальну вразливість. Разом з тим, пасивно-споживацька позиція частини населення підважує економічну спроможність держави виконувати свої соціальні функції.

Ефект безпорадності став кумулятивним наслідком функціонування централізовано-розподільчих механізмів соціального забезпечення. Задоволення базових потреб людини в умовах ринкової економіки пов'язане з її спроможністю заробляти гроші, розпоряджатися ними, планувати витрати, заощаджувати і т. д. Система державного патерналізму не вимагала від людини цих навичок. Самозарадність як економічна основа соціальної безпеки людини, яка «визначає рівень самостійності та готовності людини впоратися з різними життєвими викликами і ризиками, відновити свої можливості після негативних шоків» [3, с.105], була атрофована.

Під час війни загрози соціальній безпеці людини набули нової якості й масштабів. Пріоритетами стали збереження життя та здоров'я людей в умовах бойових дій і ворожих атак на мирне населення; психологічний захист і відновлення; сприяння зростанню робочих місць і створення механізмів відновлення житла після воєнних дій; допомога ВПО (працевлаштування, забезпечення житлом, інтеграція до приймаючих громад); боротьба зі зростанням і поширенням бідності; протидія поширенню тіньової та неформальної зайнятості, регулювання ринку праці; забезпечення розвитку інтелектуально-освітнього потенціалу попри воєнні загрози, руйнування освітньої інфраструктури, брак викладачів тощо та ін. [4]. Водночас, відбулася трансформація суб'єктивних оцінок безпеки та мотивів соціальної поведінки.

В екстремальних умовах повномасштабної збройної агресії люди все більше змушені розраховувати на власні сили та можливості в подоланні загроз. Проте, в Україні збільшується частка людей старшого віку, які є носіями стереотипів державного патерналізму. Саме вони формують значний потенціал соціально вразливого населення. Серед актуальних чинників соціальної вразливості, що пов'язані з реаліями життя українського суспільства в умовах повномасштабної війни, можна виокремити такі: вимушене переміщення родин внаслідок збройної агресії РФ (внутрішньо переміщені особи та біженці); втрата житла внаслідок бойових дій та обстрілів; втрата роботи та можливості працевлаштування; міграція за кордон працездатних членів родини та вимушена самотність осіб старшого віку, що потребують опіки; втрата годувальників унаслідок жертв війни; втрата працездатності внаслідок заподіяної шкоди здоров'ю; посилення психологічного навантаження та соціальної напруги внаслідок безперервних збройних атак, перебування близьких на фронті та в зоні бойових дій; погіршення якості комунікації, неможливість вільного переміщення; кумулятивний ефект ускладнення життєвих обставин.

За сучасних умов питання зміцнення соціальної безпеки, збереження життя, здоров'я та працездатності людей в умовах триваючої повномасштабної затяжної війни на виснаження має не лише загально гуманістичний вимір. Важливим є відтворення людського потенціалу економіки як передумова її стійкості, а в майбутньому – успішного повоєнного відновлення, відбудови та розвитку [5]. З огляду на це, соціальна політика держави має бути орієнтована не лише на підтримку та захист людей, а й на забезпечення умов максимальної інклюзії всіх верств населення до активного життя й економічної діяльності.

Актуальними пріоритетами зміцнення соціальної безпеки людини в контексті історичної спадщини державного патерналізму є такі:

- створення державою сприятливого інституційного середовища для економічного розвитку територій: господарської самоорганізації та самозайнятості; малого бізнесу; великих проектів відновлення інфраструктури та економіки;
- забезпечення умов максимальної інклюзії всіх верств населення до активного життя й економічної діяльності;

- популяризація та впровадження практик соціальної відповідальності бізнесу;
- зміцнення ринкових соціальних інститутів, зокрема, розвиток соціального підприємництва та диверсифікація форм і суб'єктів надавачів соціальних послуг;
- посилення соціальної орієнтації місцевого самоврядування, зокрема, через розбудову інфраструктури та підвищення ефективності надання соціальних послуг у громадах, підтримку солідарних ініціатив та консолідацію громад;
- перетворення кризових технологій громадської солідарної дії на постійні технології збереження та нарощування соціального капіталу громад та держави в цілому;
- розвиток громадянського суспільства та мережі неурядових і неприбуткових організацій як основи соціального солідаризму.

Список використаних джерел

1. Kahneman D., Tversky A. Prospect Theory: An Analysis of Decision under Risk. *Econometrica*, 1979. XLVII, pp. 263-291.
2. Hayek F.A. The Fatal Conceit. The Errors of Socialism. Ed. By W.W. Bartley. The University of Chicago Press. 1988.
3. Варналій З. С., Нікитенко Д. В., Микитюк О. П., Плешакова Н. А. Формування державної політики забезпечення соціальної безпеки людини в умовах війни. *Вісник НУБГП. Серія «Економічні науки»*. Вип. 3(103). 2023. С. 96-115 <https://doi.org/10.31713/ve3202310>
4. Варналій З. Соціальна безпека людини в умовах війни. Вид-во «Знання України». 2023. 276 с.
5. Залознава Ю., Азьмук Н. Людський капітал України в умовах війни: втрати та здобутки. *Економіка та суспільство*. 2022. № 38. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-59>

Нікитенко Дмитро Валерійович
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки підприємства і міжнародного бізнесу,
Національний університет водного господарства та природокористування

ВПЛИВ СУЧАСНОГО СТАНУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ НА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ

Соціальна безпека людини є однією з ключових характеристик добробуту в будь-якій державі. Вона включає такі аспекти, як доступ до медичної допомоги, освіти, належного рівня життя та соціальних гарантій. У сучасних умовах Україна стикається з численними викликами, що впливають на забезпечення соціальної безпеки громадян, і багато з них безпосередньо пов'язані з економічною ситуацією в країні. Економіка України зазнала серйозних потрясінь протягом останнього десятиліття. Повномасштабна війна росії проти України з 2022 року, окупація Криму з 2014 року, пандемія 2020-2021 років, а також необхідність проведення структурних реформ в умовах відсутності достатнього фінансування призвели до значного скорочення валового внутрішнього продукту (ВВП). Стрімке падіння ВВП у 2022 році в 30% стало безпрецедентним. Постійне знищення об'єктів критичної інфраструктури та відсутність джерел для їх відновлення може призвести до ще глибшого падіння реального ВВП.

Зниження ВВП має прямий вплив на соціальні видатки держави. За даними Міністерства фінансів України, у 2025 році не буде передбачене зростання мінімальної заробітної плати, яка для деяких видів допомоги та соціальних гарантій слугує базовим показником для обчислення: пенсійні виплати, допомога по безробіттю, тощо. Основним фактором, що дозволяє Україні підтримувати соціальну безпеку, є значна міжнародна фінансова допомога на грантовій основі. Саме це дозволило продовжити виплату пенсій, заробітних плат бюджетникам, а також фінансувати оборонні витрати.

Вплив економіки на зайнятість. Ринок праці є однією з ключових сфер, через яку економічна ситуація безпосередньо впливає на соціальну безпеку населення. Від початку повномасштабного вторгнення Держстат не публікує даних щодо безробіття. Проте протягом усього 2023 року хоча і зберігався тренд на стаке зниження безробіття водночас під кінець року безробіття все ще було у півтора-два рази вищим за рівень початку 2022, перед повномасштабним вторгненням [1]. До того ж тимчасова еміграція населення ускладнює повернення до нормального економічного життя після закінчення війни, а знищення виробничих потужностей у деяких регіонах країни обмежує можливості для працевлаштування на місцях.

Соціальні послуги: охорона здоров'я та освіта. Незважаючи на всі виклики, і система охорони здоров'я, і система освіти України продовжують функціонувати, пристосовуючись до нових реалій і підтримуючи громадян у

цей складний період. Наразі основні кошти в сфері охорони здоров'я спрямовано на підтримку закладів охорони здоров'я, забезпечення лікарів і медичних працівників необхідним обладнанням та препаратами, а також на допомогу пораненим і тим, хто постраждав від бойових дій. [2] Водночас системі охорони здоров'я довелося адаптуватися до нових викликів через масове переміщення населення, а також руйнування інфраструктури, що ускладнило доступ до медичних послуг у багатьох регіонах [3]. Щодо системи освіти, то незважаючи на повітряні тривоги, відключення електроенергії та психологічний стрес, навчальний процес тривав, причому частина занять проводилася дистанційно. Впровадження змішаних форм навчання дозволило забезпечити безперервність освіти навіть у найскладніших умовах. В той же час саме ці дві сфери для їх модернізації потребують значного фінансування, якого вкрай не вистачає.

Пенсійна система та соціальні виплати. Однією з найважливіших складових соціальної безпеки є пенсійна система. У сучасних умовах українська пенсійна система перебуває у критичному стані через демографічні проблеми та недостатність фінансування. Пенсійний фонд України щороку стикається з дефіцитом, який перебивається за рахунок державного бюджету. Якщо у довоєнний час дефіцит складав понад 20% загального бюджету Пенсійного фонду, то у 203 році він зріз до 45%. Основними завданнями на майбутнє для Пенсійного фонду є розширення цифрових послуг з метою зменшення навантаження на фізичні відділення, оптимізація адміністративних процесів і пошук нових джерел фінансування, щоб зменшити залежність від державних субсидій [4].

Отже, соціальна безпека людини в Україні тісно пов'язана зі станом економіки. Нестабільність економічного розвитку, високий рівень безробіття, низькі доходи та недостатність соціальних послуг створюють серйозні ризики для добробуту громадян. Для забезпечення належного рівня соціальної безпеки держава повинна впроваджувати ефективні реформи у сферах зайнятості, охорони здоров'я, освіти та пенсійного забезпечення. Також важливим є покращення фінансового управління та збільшення державних інвестицій у соціальну сферу, що дозволить зменшити соціальні ризики та забезпечити стабільний розвиток країни.

Список використаних джерел

1. Самойлюк М., Левченко Є. Економіка України у 2023 році: головне URL: <https://ces.org.ua/ukrainian-economy-in-2023-tracker-overview/>

2. Нікитенко Д.В. Перспективи зміцнення соціальної безпеки людини в умовах війни. Основні напрями забезпечення соціальної безпеки людини в умовах війни та повоєнного відновлення: матеріали круглого столу 2-3 липня 2024р. / за заг. ред. проф. З.С. Варналія: Київ-Одеса: Знання України, 2024. С.57-59.

3. Зміцнення соціальної безпеки людини в період війни та повоєнної відбудови України : монографія. За ред. Варналія З.С. К.: Знання України, 2024. 272 с.

4. Соціальна безпека людини в умовах війни: монографія. За ред. Варналія З.С. К.: Знання України, 2023. 270 с.

Олійник Даниїла Іллівна

доктор економічних наук, професор

головний науковий співробітник відділу секторальної економіки Національного інституту стратегічних досліджень

Кошкаров Степан Андрійович

кандидат економічних наук., доцент

викладач економічних і комп'ютерних дисциплін

Чернівецький кооперативний фаховий коледж економіки і права

ЛЮДИНОЦЕНТРИЧНІСТЬ ЯК ОСНОВА ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ І СУСПІЛЬСТВА

У світі, охопленому конфліктами та зростанням геополітичної напруги, передбачення траєкторії економічного розвитку та пошуку шляхів для створення інклюзивних, конструктивних рішень допомагає компаніям і урядам використовувати інноваційні технології для розробки цифрових бізнес-моделей, які забезпечують зростання та стійкість економіки. Цифровізація надає людям нові джерела розвитку, дозволяючи підприємцям впроваджувати інновації, створювати та розвивати свій бізнес, відкривати ринки та інвестиції в усьому світі, а також створювати нові робочі місця. Дослідження Deloitte показує, як посилення цифровізації електронних послуг і ланцюжків створення вартості протягом наступних шести років може збільшити ВВП Європейського Союзу на душу населення на 7,2%, що еквівалентно 1 трильйону євро [1]. Проте, Індекс цифрової трансформації економіки і суспільства (Digital Economy and Society Index, DESI) свідчить, що країни, показники в яких є нижчими за середній рівень оцифрування, не досягли значного прогресу за останні п'ять років [2].

Визначаючи пріоритети для людей і надаючи їм правильні інструменти та цифрове мислення, компанії можуть розкрити справжній потенціал цифрової трансформації. У повідомленні Європейської Комісії під назвою «Цифровий компас 2030: європейський шлях для цифрового десятиліття» викладено бачення цифрової трансформації економіки до 2030 року, де вказується на розширення можливостей громадян і бізнесу, як нового способу забезпечення цілісного та легкого доступу до публічних послуг із безперебійною взаємодією розширених можливостей, таких як обробка даних, ШІ і віртуальна реальність [3]. Такий алгоритм супроводжується розширенням прав і можливостей громадян і бізнесу, забезпеченням безпеки та стійкості цифрової екосистеми та ланцюгів постачання. Важливу роль у цьому процесі відведено започаткованій Міністерством цифрової трансформації України за сприяння проєкту «Підтримка цифрової трансформації» комунікаційної платформи сфери відкритих даних «Data+», що фінансується USAID і UK Dev., яка розширює можливості залучення представників органів державного управління, міжнародних партнерів, експертів та користувачів відкритих даних у спосіб

кооперації для участі в розробці проєкту Стратегії розвитку сфери відкритих даних на 2025–2027 роки [4].

Відповідно до Програми політики цифрового десятиліття до 2030 р., загальними цілями цифрової політики, визначено, зокрема:

- сприяння орієнтованому на людину, заснованому на фундаментальних правах, інклюзивному, прозорому та відкритому цифровому середовищі, де безпечні та сумісні цифрові технології та послуги є доступними для всіх громадян;

- зміцнення колективної стійкості і подолання цифрового розриву, досягнення гендерного та географічного балансу, у тому числі через професійне навчання, а також навчання впродовж усього життя та сприяння розвитку високопродуктивних цифрових можливостей;

- забезпечення цифрового суверенітету відкритим способом, зокрема за допомогою даних цифрових інфраструктур, які здатні підтримувати конкурентоспроможність і сталість промислового потенціалу, а також стійкість ланцюжків вартості;

- сприяння розгортанню та використанню цифрових можливостей з метою скорочення географічного цифрового розриву і надання доступу до цифрових технологій і даних на відкритих, доступних і справедливих умовах;

- розробка комплексної та стійкої екосистеми сумісних цифрових інфраструктур, де висока продуктивність, хмарні та квантові обчислення, штучний інтелект, управління даними та мережа підключення сприяють створенню робочих місць через дослідження, розробки та інновації;

- підвищення стійкості до кібератак, сприяючи підвищенню обізнаності про ризики та знань щодо процесів кібербезпеки у поєднанні з цифровими цільовими показниками.

Цифрова трансформація економіки України розширює можливості для соціально-економічного зростання та зміцнення безпеки держави у глобальному середовищі. Залучення та прихильність громадськості та всіх зацікавлених сторін має вирішальне значення для досягнення успішної цифрової трансформації економіки.

Список використаних джерел

1. Future of Digital Trust Driving forces, trends and their implications on our digital tomorrow. URL: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/de/Documents/risk/Deloitte-Future-of-Digital-Trust.pdf>

2. The Digital Economy and Society Index (DESI). URL: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/digital-economy-and-society-index-desi>

3. COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS 2030 Digital Compass: the European way for the Digital Decade. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A52021DC0118>

4. СТРАТЕГІЯ розвитку сфери відкритих даних України на 2025–2027 рр. (ПРОЄКТ) <https://thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/2.%20%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%8F.pdf>

Онисенко Тетяна Сергіївна,
*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки підприємства,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА ОСВІТНЬОГО СЕКТОРУ: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ³

Освіта завжди відігравала важливу роль у розвитку суспільства, формуючи основи для його подальшого економічного, культурного та соціального зростання. У контексті роботи під час військової агресії та сучасних технологічних змін, поняття соціальної безпеки освітнього сектору набуває нових значень. Сьогодні це не тільки питання забезпечення фізичної безпеки працівників освітнього сектору, але й захист від інформаційних загроз, психологічного тиску та нерівного доступу до освітніх ресурсів.

Відтак, варто звернутися о визначення категорії «соціальна безпека людини». За словами З. Варналія, «соціальна безпека людини – це ступінь (рівень) захищеності життєво важливих соціально-економічних інтересів людини (особи), її прав, свобод і цінностей від внутрішніх і зовнішніх, реальних і потенційних загроз» [1, с. 90-91]. Відповідно, аналізуючи дане визначення, розуміємо що система соціальної безпеки працівників освітнього сектору – це сукупність низки факторів, які складають систему соціальних орієнтирів кожного окремого освітянина. Тому варто більш детально розглянути окремі складові соціальної безпеки освітян.

Незважаючи на активні загрози військового часу, освіта активно переходить в офлайн-формат, відкриваючи нові можливості для учасників освітнього процесу, але тим самим породжуючи нові виклики та загрози.

Важливим аспектом соціальної безпеки є також загроза дезінформації та пропаганди. Саме тому, навчальні заклади мають ставити собі за мету розвиток критичного мислення та навичок інформаційної гігієни у своїх вихованців.

Психологічна безпека також займає важливе місце у структурі соціальної безпеки працівників освіти.

Важливо, щоб освітні установи працювали над створенням сприятливого психологічного клімату. Підтримка психічного здоров'я учасників освітнього процесу, розвиток емоційної інтелігентності та навичок стресостійкості повинні стати пріоритетом у роботі.

Неможливо обійти питання фізичної безпеки в освітньому середовищі, особливо в умовах сучасних військових загроз. Збройні конфлікти та інші форми насильства становлять реальну небезпеку для працівників освітньої сфери. Забезпечення безпеки на території навчальних закладів, розробка

³ Матеріали підготовлено в межах виконання проєкту НФД України «Нові геостратегічні загрози соціальній безпеці людини в умовах гібридної війни та шляхи їх запобігання» № 2021.01/0239.

ефективних планів евакуації та реагування на надзвичайні ситуації повинні бути частиною щоденної діяльності .

Соціальна безпека освітнього сектору — це складна багатогранна проблема, яка потребує комплексного підходу. Забезпечення інформаційної, психологічної, фізичної безпеки та рівного доступу до освіти має бути пріоритетом для урядів, освітніх установ і громадськості. Тільки за таких умов можливо створити сприятливе середовище для розвитку майбутніх поколінь і забезпечити стійкий розвиток суспільства.

Список використаних джерел

1. Варналій З. Соціальна безпека людини як об'єкт дослідження економічної безпекології. Економічний вісник університету. Збірник наукових праць учених та аспірантів. 2022. №50. С. 90-97. DOI: <https://doi.org/10.31470/2306-546X2022-52>.
2. Andersen-Rodgers D., Crawford K.F. Human Security: Theory and Action. Rowman and Littlefield Publishers, 2022. 368 p.

*Онищенко Світлана Володимирівна,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансів, банківського бізнесу та оподаткування
Національного університету
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»*

*Глушко Аліна Дмитрівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, банківського бізнесу та оподаткування
Національного університету
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»*

ЗМІЦНЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВЕКТОРИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ

Широкомасштабна війна російської федерації проти України створила безпрецедентні виклики для національної безпеки та економічної стабільності, які безпосередньо впливають на всі аспекти соціального життя. Загрози національним економічним інтересам і цінностям створюють небезпеку не лише для економічної безпеки країни, але й для соціальної стабільності [1]. Воєнний стан спричинив масштабну зовнішню та внутрішню міграцію населення, втрату джерел доходів, зростання безробіття, погіршення умов життя та, як наслідок, посилення соціальної нерівності і зростання рівня соціальної напруги [2]. У зв'язку з цим, проблема зміцнення соціальної безпеки як ключового елемента захисту населення від негативних наслідків війни є особливо актуальною.

Соціальна безпека охоплює широке коло питань: від забезпечення базових життєвих потреб до захисту прав людини та соціальних гарантій. В цьому аспекті стійкість суспільства до зовнішніх та внутрішніх загроз залежить від здатності держави забезпечити громадян достатніми ресурсами для адаптації до кризових умов [3]. Це вимагає впровадження регуляторних заходів для підтримки соціальної системи та недопущення соціальної кризи. Забезпечення доступу до медичної допомоги, соціальних послуг, житла та освіти, а також ефективний розподіл державної допомоги стають пріоритетними завданнями державної політики. Водночас, важливим є формування стійких механізмів правового захисту населення, особливо вразливих категорій, які першими відчують на собі наслідки збройної агресії.

В умовах довготривалої війни уряд України систематично впроваджує заходи для зміцнення соціальної безпеки, які, в першу чергу, спрямовані на підтримку внутрішньо переміщених осіб та осіб, що постраждали в наслідок воєнних дій. Ці заходи включають безпечну евакуацію, адаптацію ВПО в нових громадах та їхню реінтеграцію в територіальні громади. У 2024 році основними векторами державної політики зміцнення соціальної безпеки правомірно визначити підвищення пенсій і соціальних виплат та впровадження цифрових

рішень у соціальній сфері. Так, з 1 січня мінімальна заробітна плата зросла на 6%, а прожитковий мінімум збільшився на 12%. Крім того, на 2024 рік було заплановано на 25 мільярдів більше витрат на соціальні виплати у порівнянні з попереднім роком. Особлива увага приділяється підтримці малозабезпечених сімей та осіб з інвалідністю. У 2024 році суттєво збільшено фінансування програм для ветеранів, включаючи реабілітацію та психологічну підтримку.

Щодо цифровізації соціальних послуг, то наприкінці вересня 2024 року Міністерством соціальної політики України анонсовано запуск Соціального веб-порталу електронних послуг – soc.gov.ua. Цей портал спрощує доступ до соціальних послуг, дозволяючи громадянам подавати заявки онлайн і відстежувати їх статус в особистих кабінетах. Бета-тестування функціоналу було проведено у чотирьох пілотних областях (Вінницькій, Дніпропетровській, Полтавській та Черкаській) [4].

У 2025 році доцільно розширити програми реабілітації та психологічної підтримки для ветеранів, збільшуючи фінансування відповідних програм. Особливу увагу слід приділити розвитку інфраструктури підтримки та працевлаштування ветеранів.

Таким чином, зміцнення соціальної безпеки в умовах воєнного стану стає запорукою довгострокової стабільності та відновлення країни після завершення військових дій [5]. Це вимагає комплексного підходу, залучення державних і міжнародних ресурсів, а також постійної адаптації політики до умов зовнішнього та внутрішнього середовища.

Список використаних джерел

1. Varnalii Z. Social security of humans as a research object of the science of economic security. *University Economic Bulletin*, 2022, Vol. 52, pp. 90-97.
2. Social and Economic Security: Threats and Strengthening Targets. A monograph / Onyshchenko S., Maslii O., Hlusko A., Yanko A., Cherviak A. E-SCIECE SPACE, WARSZAWA, 2023. 203 p.
3. Онищенко С.В., Маслій О.А., Глушко А.Д., Черв'як А.В. Загрози соціально-економічній безпеці України: монографія. Полтава: Національний університет імені Юрія Кондратюка, 2022. 375 с.
4. Новий Соціальний портал, проект «Потенціал та зміни у соціальному страхуванні: що очікує на соціальну сферу в наступному році. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/novy-i-sotsialnyi-portal-proekt-iepotentsial-ta-zminy-u-sotsialnomu-strakhuvanni-shcho-ochikuie-na-sotsialnu-sferu-v-nastupnomu-rotsi>
5. Onyshchenko S., Yanko A., Hlushko A., Maslii O., Skryl V. The mechanism of information security of the national economy in cyberspace. *Proceedings of the 4th International Conference on Building Innovations, ICBI 2022*, volume 299 of Lecture Notes in Civil Engineering, Springer, Cham, 2023, pp. 791–803.

Панченко Євген Григорович
доктор економічних наук, професор,

Лук'яненко Ольга Дмитрівна
доктор економічних наук, доцент, кафедра міжнародного менеджменту,

Ткаченко Олена Вадимівна
кандидат економічних наук, професор, кафедра економічної теорії
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

ПРІОРИТЕТИ ЗМІЦНЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В ТРУДОВІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ СВІТОВИХ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ РИНКУ ПРАЦІ

Сучасний світ функціонує у вельми суперечливих умовах. З одного боку, посилюється глобальна нестабільність, зокрема під впливом повномасштабної воєнної агресії російської федерації в Україну та інших військових конфліктів на планеті. В цьому зв'язку ООН прогнозує збіднення 90% населення України та його зіткнення з крайньою економічною вразливістю, у разі тривалої війни [3]. Не менш помітні зміни відбуваються і в життєдіяльності людей інших країн. Так, наприклад, у порівняно благополучній Великобританії, що вийшла нещодавно зі складу Європейського Союзу, останнім часом зафіксовано наступні негативні зміни в поведінці населення: 49% - відчують неспокій і депресивність; 38% - сплять менше норми; 35% - більше харчуються, до того ж менш здоровою їжею; 19% - споживають більше алкоголю; 19% - стали більше сваритися, 25% - декілька разів на день відшукують інформацію про пандемію коронавірусу і т.д. Таким чином, можна стверджувати про формування нового типу людини – людини карантинної, атомізованої, цифровоорієнтованої, яку дедалі глибше поглинає так званий «негативний індивідуалізм» [2]. З іншого боку, у розвинутих країнах, насамперед США, Європейського Союзу і ін. Відбувається зрушення завдяки цифровізації життя від філософії екосистемності до появи нової теорії стійкого людиноцентричного розвитку. В цьому зв'язку загострюється проблема зміцнення соціальної безпеки як систематичної діяльності, спрямовано на визначення відповідності характеру розвитку соціально-економічних процесів критеріям реалізації національних інтересів в соціальній сфері та на запобігання соціальним загрозам [1].

З урахуванням тенденції цифровізації всіх видів людської діяльності все більш важливого значення набуває зміцнення соціальної безпеки в сфері безпосередньої праці, де відбуваються кардинальні зміни. Насамперед це стосується визначення та уточнення пріоритетів у цій сфері. В цьому зв'язку протягом останніх років опубліковано ряд цікавих наукових праць, в яких пропонуються сучасні підходи до визначення цих пріоритетів. Мова йде, зокрема, про порівняння старого і нового світів праці Кіт Ф. [4], класифікації моделей поведінки роботодавців і працівників підприємств А.Колота [3],

практики застосування віддаленої організації праці Ф.Закарія [2] і ін. Однак в цих та інших працях не проглядаються системність та конкретність висновків.

Для отримання саме таких висновків і відповідних рекомендацій доцільно скористатись відомим і популярним у науці менеджменту «Законом ситуації», який було сформульовано М.Фоллет понад століття тому назад. Згідно цього закону менеджери з організації праці мають ретельно досліджувати і аналізувати обставини трудової діяльності на підприємствах і використовувати відповідно до них управлінські концепції [7]. Ці обставини в глобальному контексті пов'язані із еволюцією моделі чи парадигми трудової діяльності, складові якої наведені в таблиці 1.

Таблиця 1 – Порівняльна характеристика моделей трудової діяльності на зламі тисячоліть

№	Ознаки	XX століття	XXI століття
1	Тип моделі	Адміністративно-економічна	Людиноцентрична
2	Цінності	Раціональна ієрархія	Управлінська гнучкість
3	Стресостійкість	Індивідуальна	Командна
4	Характер динаміки	Реактивний	Проактивний
5	Стратегічна орієнтація	Наголос на основній діяльності	Конкурентна диверсифікація
6	Кадрова політика	Пошук талантів	Розбудова команд
7	Ділова поведінка працівників	Зосередженість на робочих завданнях	Зосередженість на меті фірми
8	Робочі технології	Традиційні	Комп'ютерні
9	Трудова зайнятість	Службова	Дистанційна
10	Ділова кар'єра	Самостійна	Консультативна

Джерело: авторська розробка

Розглянемо більш детально деякі характеристики двох наведених в таблиці моделей: старої – XX століття та нової – XXI століття, включно з пріоритетами соціальної безпеки в трудовій сфері.

Відома і поширена дотепер у багатьох країнах адміністративно-економічна модель трудової діяльності ґрунтувалась на відомих посадових інструкціях та мотивуванні більш кваліфікованої та результативної трудової діяльності. Соціальна безпека цієї діяльності гарантувалась, з одного боку, відповідними технічними правилами, а з іншого боку, діяльністю відповідних профспілок. В Україні відповідні конфлікти розв'язували так звані комісії з трудових спорів профспілкових комітетів підприємств. Для людиноцентричної моделі зазначених інструментів недостатньо, оскільки вони не гарантують справедливої службової кар'єри працівника. В цьому зв'язку заслуговують на увагу робітничі ради для поліпшення якості залучення працівників до менеджменту в ФРН, діяльність всесвітньо відомих гуртків якості на японських підприємствах [4].

Суттєво відрізняються в моделях і цінності. Раціональна ієрархія в адміністративно-економічній моделі дозволяє формально замкнути між собою показники соціальної безпеки на менеджерах середнього рівня, що є недостатньо для сучасного періоду нестабільності для ефективної пріоритетизації.

Вельми відмінними у вищенаведеній таблиці виглядають характеристики моделей за ознакою «стресостійкість». Для індивідуальної стресостійкості в адміністративно-економічній моделі соціальної безпеки в період нестабільності притаманні такі характеристики як втомленість і виснаженість, що тягнуть аз собою зростання травматизму на підприємстві. За таких умов чи не єдиним інструментом соціальної безпеки виступає індивідуальне страхування нещасних випадків. В новій моделі трудової діяльності використовуються складніші інструменти групового страхування.

Суттєві зміни пріоритетів соціального захисту трудової діяльності відбуваються і в інших характеристиках:

- у відношенні до змін – від реакції на події, що сталися, до завчасної підготовки до прогнозованих змін (проактивність);
- у стратегії – пошук нових конкретних ринків замість того, щоб триматись основної діяльності, що тягне за собою додаткові ризики звільнення працівників;
- кадрова політика все більшої уваги приділяє формуванню і розвитку різноманітних команд, праця у складі яких і стає пріоритетом соціального захисту людського капіталу компанії;
- в діловій поведінці працівників прагнення досягти цілей компанії відіграє все більший вплив на формування їх інтересів у порівнянні із традиційним виконанням робочих завдань.

Звичайно в реальній підприємницькій діяльності зазначені моделі переплітаються. Однак досвід розвинутих країн і провідних багатонаціональних підприємств показує тенденцію до зміни пріоритетів соціального захисту трудової діяльності, про які йшлося вище.

Список використаних джерел

1. Варналій З.С. Основні загрози соціальній безпеці людини в умовах війни та пріоритети їх протидії // Загрози соціальній безпеці людини в умовах війни: матеріали круглого столу 27-29 вересня 2023 року / За ред. З.С.Варналія. Київ-Чернігів: Знання України. 2023. С. 24.
2. Закарія Ф. 10 уроків для світу після пандемії / Пер. з англ. Київ.: Наш формат, 2021. 264 с.
3. Колот А.М., Герасименко О.О. Новітні форми організації трудової діяльності: природа, виклики, траєкторії розвитку // Економіка України. 2022. № 5. С. 60.
4. Hodgetts R., Luthans F. International Management: Culture, Strategy and Behavior. Fifth Edition. Boston: McGraw-Hill, 2003. P. 517-518.
5. Life under lockdown coronavirus in the UK. King's College London. 2020. App. 09.URL:[http://www.kcl.ac.UK/new/life-under-lockdown-coronavirus-in the UK](http://www.kcl.ac.UK/new/life-under-lockdown-coronavirus-in-the-UK) (Дата звернення: 19.09.2024).
6. Wolf James F. The Legacy of Mary Parker Follett // Bureaucrat 17 (Winter 1988-89). P. 53.

Плешакова Наталія Анатоліївна

*кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

Плешакова Олена Анатоліївна

*кандидат економічних наук, консультант Комітету Верховної Ради України
з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів*

Середа Валентина Іванівна

*кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри міжнародної економіки
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

ДЕТІНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ ЯК ЗАПОРУКА СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ⁴

Масштаби тіньової економіки досягли критичних позначок та вимагають невідкладного пошуку шляхів мінімізації рівня тінзації економіки як важливої передумови забезпечення економічної безпеки держави та її складової соціальної безпеки.

Серед українських учених не існує єдиного погляду щодо забезпечення оптимальних шляхів детінізації вітчизняної економіки.

На думку З.С. Варналія, тіньова економіка – складне соціально-економічне явище, яке представлене сукупністю неконтрольованих і нерегульованих економічних відносин між суб'єктами економічної діяльності щодо отримання надприбутків за рахунок приховування доходів та ухилення від сплати податків [1].

Е. Фейг відносить до тіньової економіки усю економічну діяльність, що з будь-яких причин не враховується офіційною статистикою [4].

Нині детінізація економіки для нашої країни є вкрай важливим процесом через кілька причин:

По-перше, необхідність збільшення податкових надходжень. «Цьогорічний бюджет потребує додаткових 500 мільярдів гривень на армію. Справа в плануванні цьогорічного кошторису, в якому заклали прогноз завершення війни влітку 2024-го», – сказав під час пресконференції прем'єр-міністр Д. Шмигаль. Окрім цього легалізація доходів дозволяє державі отримувати більше податків, що може бути використано для фінансування важливих сфер економіки.

По-друге, захист прав працівників, як одна зі складових соціальної безпеки. У легальному секторі працівники мають кращі умови праці, соціальні гарантії та інші можливості. Це підвищує якість життя людей.

⁴ Матеріали підготовлено в межах виконання проєкту НФД України «Нові геостратегічні загрози соціальній безпеці людини в умовах гібридної війни та шляхи їх запобігання» № 2021.01/0239.

По-третє, зменшення корупції, адже, легалізація бізнесу знижує ризики корупційних схем і зловживань, адже всі учасники економіки працюють в однакових умовах.

По-четверте, соціальна справедливість. Бізнес та громадяни сплачують податки, що допомагає зменшити соціальну нерівність і забезпечити рівний доступ до ресурсів та послуг.

Світовий досвід показує, що повністю ліквідувати тіньові економічні відносини неможливо, однак можна зменшити їх масштаби та обмежити їх негативний вплив на суспільство. Саме таким і має бути підхід до вирішення проблеми тіньової економіки в Україні.

Аналізуючи ключові глобальні ризики майбутнього, визначені Всесвітнім економічним форумом на початку 2024 року, можна констатувати, що за майже 10 років, ситуація змінилася кардинально [3].

Так, криза вартості життя залишається серйозною проблемою в прогнозах на 2024 рік. Економічні ризики, пов'язані з інфляцією та економічним спадом, також помітно увійшли до топ-10 ризиків на майбутні два роки.

Відповідно до Глобального звіту про ризики, якщо процентні ставки залишаться відносно високими на довший термін, малі та середні підприємства, а також країни з великим боргом, будуть особливо вразливі до боргових криз.

Якщо прогноз підтвердиться, це буде особливо болюче відчутно для нас. Адже війна в Україні внесла свої корективи і вимагає реформ у всіх сферах життя країни, економіці, внутрішніх справах та зовнішній політиці, щоб протистояти ворогу на всіх фронтах. Бюджетні акценти та пріоритети на всіх рівнях зміщуються на забезпечення обороноздатності країни та вирішення гуманітарних проблем. Уряд змушений залучати величезні незаплановані кошти для фінансування своїх бюджетних зобов'язань.

За даними Міністерства фінансів України, місяць війни в Україні обходиться державному бюджету приблизно у 100 мільярдів дол, тому уряд постійно шукає ресурси, як на внутрішньому, так і зовнішньому фінансових ринках [2].

Економічна невизначеність сильно вплине на більшість ринків, але капітал буде найдорогоціннішим для найбільш вразливих країн. Країни, вразливі до кліматичних змін або конфліктів, можуть опинитися під загрозою відсутності доступу до необхідної інфраструктури, інвестицій та інших економічних можливостей. Оскільки адаптаційні можливості цих вразливих держав зазнають ще більшого зменшення, соціальні та екологічні наслідки стануть ще серйознішими.

Економічні, екологічні та технологічні тенденції, ймовірно, поглиблять існуючі виклики в сфері зайнятості та соціальної мобільності, заважаючи людям отримувати можливості для доходу та навчання, а отже, й покращувати свій економічний статус.

Детінізація економіки є важливим завданням для забезпечення стабільного економічного розвитку та соціальної безпеки держави.

Підсумовуючи вищевикладене, ми пропонуємо наступні заходи детінізації економіки задля забезпечення соціальної безпеки держави: створення додаткових мотивів та стимулів для відкритої діяльності суб'єктів підприємництва; посилення електронного моніторингу та нагляд за грошовими потоками банків та інших фінансових інститутів; запровадження жорсткіших правил щодо готівкових транзакцій та збільшення штрафів за незадекларовані розрахунки.

Виконання запропонованих заходів сприятиме зменшенню частки тіньової економіки, покращенню фіскальної дисципліни та збільшенню надходжень до бюджету, що, у свою чергу, дозволить фінансувати важливі соціальні програми та підвищити рівень добробуту населення.

Список використаних джерел

1. Варналій З. С. Тіньова економіка : сутність, особливості та шляхи легалізації : монографія / за ред. З. С. Варналія. – К. : Вид-во НІСД, 2006. – 576 с.
2. Плешакова Н.А., Серeda В.І., Кіров Б.С. Сучасний стан державного боргу України та шляхи його оптимізації. Боголібські читання : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції : зб. наук. пр. / за ред. С. Ю. Кучеренко, Л. Ю. Леваєвої, О. М. Паламарчук. Переяслав: ФОП Домбровська Я.М., 2024, С. 27-29
3. Global Risks Report 2024. URL: <https://www.weforum.org/publications/global-risks-report-2024/>
4. Feige L. E. A new perspective on macroeconomic phenomena : the Theory and measurement of the unabsorbed sector in the US economy / E. Feige. – Causes, 1980.

Плотнікова Аріна Олексіївна

*здобувачка другого освітнього-професійного рівня вищої освіти
факультету фінансів та банківської справи
Одеського національного економічного університету*

Слатвінська Марина Олександрівна

*завідувач кафедри фінансів, доктор економічних наук, професор
Одеський національний економічний університет*

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ У СФЕРІ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

Гендерна нерівність охоплює майже кожен аспект життєдіяльності людини, впливаючи на доступ до освіти, рівень заробітної плати, можливості кар'єрного зростання, соціальний статус, участь у політичному житті та прийнятті рішень, а також на розподіл домашніх обов'язків тощо. Не оминає ця проблема і теми пенсійного забезпечення та соціального захисту. Обравши курс на євроінтеграцію, Україна взяла орієнтир на функціонуючу в провідних європейських країнах модель соціально-орієнтованої ринкової економіки, що характеризується високими соціальними стандартами та дотриманням принципу гендерної рівності. У статті 24 Конституції України закріплено принцип рівності чоловіків і жінок усіх сферах суспільного життя, проте сьогодні жінки є найбільш соціально незахищеною категорією населення, як серед пенсіонерів і безробітних, так і серед працевлаштованих.

В Україні функціонує трирівнева модель соціального забезпечення. Але другий рівень в Україні ще не запроваджено, а третій рівень не користується популярністю серед населення.

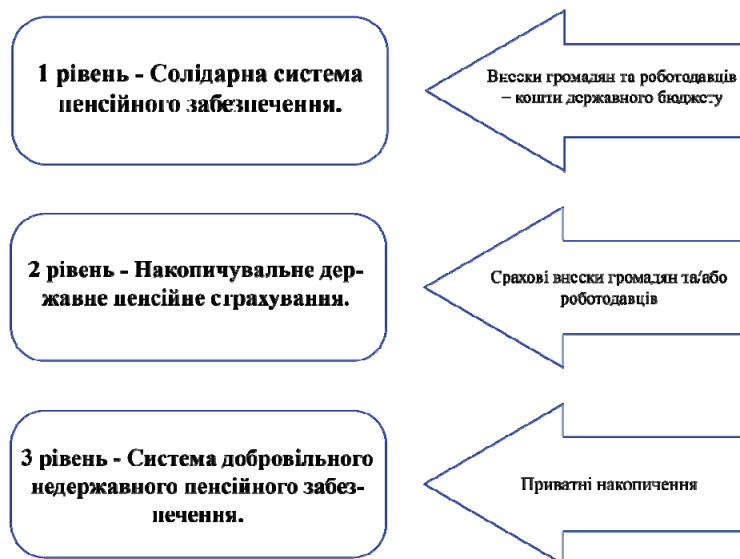

Рис.1 Рівні системи пенсійного забезпечення

Джерело: власна розробка на основі [1]

Отже, можна стверджувати, що в Україні домінує солідарна система пенсійного забезпечення. Актуальність та доцільність цієї системи в умовах демографічної кризи часто знаходить критику серед експертів.

У 2021 році середня пенсія у жінок в Україні дорівнювала 3031,32 грн, що на 30% менше, ніж середня пенсія у чоловіків, яка складала 4242,53 грн [2]. Така ситуація може бути спричинена рядом чинників, першим і найвагомим з яких є гендерний розрив у оплаті праці. Відповідно до даних Держстату України, станом на 2023 рік гендерний дисбаланс в оплаті праці становив 18,6%, тобто статистична більшість чоловіків отримують вищу заробітну плату, ніж жінки, навіть за умови, що вони мають однакову кваліфікацію та однакові умови праці [3]. Жодна країна поки що не ліквідувала гендерний розрив в оплаті праці — навіть Ісландія, яку Всесвітній економічний форум поставив на перше місце зі 144 країн за рівнем встановлення гендерної рівності [4].

Критики ідеї гендерної рівності часто апелюють, що дані щодо гендерного розриву праці є маніпулятивними, адже чоловіки заробляють більше, бо вони виконують важчі роботи. Проте, найчастіше гендерний розрив в оплаті праці зустрічається в галузях, які ніяк не пов'язані з фізично важкими, небезпечними чи шкідливими умовами праці. Згідно дослідження Forbes у 2024 році брокери з нерухомості мають найбільший гендерний розрив в оплаті праці, причому чоловіки заробляють на 60% більше, ніж їхні колеги-жінки. На другому місці знаходяться персональні фінансові консультанти, де чоловіки заробляють на 58% більше, ніж жінки на тій самій посаді. Також дослідження стверджує, що професії у галузі фізичних та соціальних наук мають найнижчий гендерний розрив в оплаті праці серед робочої сили, але навіть у цій галузі чоловіки в середньому заробляють на 9% більше, ніж їхні колеги-жінки [5].

В той же час станом на 2023 рік в Україні гендерний розрив у зарплаті жінок та чоловіків складав 32,4% у сфері мистецтва, спорту, розваг та відпочинку; 33,3% у галузі поштової та кур'єрської служби та 31,5% у фінансовій та страховій діяльності [6].

Другою причиною гендерного пенсійного розриву є те, що жінки більш уразливі до криз на ринку праці. Жінки зрілого віку, як правило, частіше втрачають роботу, а жінок середнього віку рідше запрошують на співбесіду, ніж молодших конкуренток. В той час як у чоловіків такої вікової різниці не відзначають [7]. Крім того, жінки часто вимушені робити паузу в працевлаштуванні через потребу нагляду за дітьми або літніми родичами (згідно статистиці, жінки доглядають хворих та літніх родичів частіше. Наприклад, у Великій Британії частка жінок що доглядають родичів з деменцією становить 70% [8]).

Через те, що на жінок припадає близько 75% неоплачуваної хатньої роботи та догляду за дітьми, жінкам доводиться обіймати посади з умовою непевної зайнятості або по тимчасовим контрактах, що не лише знижує їх дохід, а й унеможливорює можливість кар'єрного зростання. На ринку праці це відображається в тому, що більше ніж 1 з 3 жінок переходять на неповний робочий день, тоді як ситуація по відношенню до чоловіків — це 1 з 10 чоловіків [9]. Не новим є факт, що жінкам складніше обійняти керівні та

високооплачувані посади. Станом на 2021 рік, жінки обіймають найвищі посади лише на 27% розглянутих з 329 тисяч підприємств [10]. Все перелічене призводить до того, що середній робочій стаж жінок на 3 роки менший, ніж у чоловіків, що в подальшому впливає на їхній рівень пенсії.

Менший розмір пенсії виявляється ще більш несправедливим, якщо врахувати, що жінки витрачають більше коштів на одягу, засоби гігієни, пересування та транспорт. Вся справа у «рожевому податку», а скоріше надбавці або націнці на продукти, що традиційно продаються жінкам, у той час як зазвичай чоловіча версія тих же продуктів коштує дешевше. Крім зазначеного, жінки витрачають більше на охорону здоров'я, адже частіше мають хронічні хвороби (хронічну хворобу мають 37% чоловіків і 47% жінок у віці понад 50 років [11]). Важливою статтею видатків у жінок також є забезпечення або матеріальна допомога у догляді дітей та онуків. Адже майже кожна п'ята сім'я з дітьми є неповною, а у 96% випадків мова йде саме про самотніх мам [12].

Повстає питання – як вирішити проблему гендерного розриву у пенсійному забезпеченні. Одним із напрямів вирішення цієї проблеми може стати накопичувальне добровільне недержавне пенсійне страхування. Проте, це не зовсім так у українських реаліях. Адже чоловіки мають кращі інвестиційні можливості порівняно з жінками, тому можуть вкладати більше грошей у Недержавні пенсійні фонди (далі – НПФ). Жінки заробляють менше, ніж чоловіки, роблять менші внески і мають менші відрахування від податкових агентів, заощаджують упродовж коротшого часу, більш консервативні в інвестуванні, але довше живуть на пенсії, часто маючи удвічі менші пенсійні заощадження [6].

За даними Нацкомфінпослуг, за статевою ознакою, у кожній віковій групі більшість учасників НПФ – чоловіки (у середньому 58% загального числа всіх учасників, а жінок – 42%). Крім того, серед вигодонабувачів НПФ віком від 60 років і старше частка жінок становить лише 32% [7].

Вагомими чинниками, що впливають на інвестиційні можливості жінок є те, що жінки роблять велику частину покупок та несуть до 80% споживчих витрат; 78,2% жінок є основними покупцями продуктів харчування своїх сімей. Крім того, жінки частіше вимушені виховувати та повністю утримувати своїх неповнолітніх дітей, що ще більше впливає їхні інвестиційні можливості.

Отже, накопичувальна система може виявитися вирішенням проблеми гендерного розриву у пенсійному забезпеченні та бути справедливою лише в суспільстві, де працівники незалежно від статі володіють рівними можливостями. Для подолання гендерного пенсійного розриву необхідно в першу чергу ліквідувати різницю в зарплатах за ознакою статі та забезпечити гендерну рівність на ринку праці, стимулюючи рівність у можливостях кар'єрного зростання, включаючи боротьбу з дискримінацією при прийомі на роботу і підвищенні. Важливим аспектом буде розробка механізмів компенсацій для жінок, які через догляд за дітьми або літніми родичами мають перерви в кар'єрі, що впливає на їх пенсійні накопичення. Можливість вкладання жінками внесків у НПФ під вищі відсотки може нівелювати менший розмір пенсійних внесків упродовж кар'єри за рахунок роботи складних відсотків. Крім того,

варто розглянути зниження необхідного трудового стажу для жінок, адже це може бути важливим заходом для подолання гендерного пенсійного розриву, бо жінки і чоловіки мають нерівні умови в накопиченні трудового стажу.

Список використаних джерел

1. Сальникова Т. Недержавна пенсія: головне – надійність. Вісник Пенсійного фонду України. 2008. № 6. С. 20-21.
2. Середня пенсія в українських жінок на 30% менша, ніж у чоловіків. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/pension-2021>
3. Мінекономіки зробило черговий крок для зменшення гендерного розриву в оплаті праці. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minekonomiki-zrobilo-chergovij-krok-dlya-zmenschennya-gendernogo-rozrivu-v-oplati-praci>
4. The Global Gender Gap Report. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2017.pdf
5. Gender Pay Gap Statistics In 2024. URL: https://www.forbes.com/advisor/business/gender-pay-gap-statistics/#sources_section
6. Гендерний розрив в оплаті праці: чи вдасться його зменшити в контексті війни? URL: <https://50vidsotkiv.org.ua/gendernyj-rozryv-v-oplati-pratsi-chy-vdastsya-jogo-zmenschity-v-konteksti-vijny/>
7. Чому пенсії у жінок менші і чому так буде ще 200 років. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2019/01/9/643934/>
8. Family caregivers of people with dementia. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3181916/>
9. На 18,6% менше. Що таке гендерний розрив в оплаті праці? URL: <https://jurfem.com.ua/hendernyyu-rosryv/>
10. Гендерна рівність: жінки, які керують. URL: <https://voxukraine.org/genderna-rivnist-zhinky-yaki-keruyut>
11. Жінки частіше хворіють, однак рідше помирають передчасно. URL: <https://phc.org.ua/news/zhinki-chastishe-khvoriyut-odnak-ridshe-pomirayut-peredchasno>
12. Одинокі матері в Україні. Бідність, порушення прав та потенціал до протесту. URL: <https://commons.com.ua/ru/odinoki-materi-v-ukrayini-bidnist-porushennya-prav-ta-potencial-do-protestu/>

Порчук Петро Романович

аспірант

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Науковий керівник – к.е.н., доцентка Заволічна Т.Р.

СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА РЕАЛІЯХ ВІЙНИ

Соціальні виклики, що створюють воєнні часи впливають на всі аспекти життя і становлять серйозну загрозу людській безпеці та добробуту. Напруга та руйнування, спричинені збройними конфліктами створюють умови, в яких базові потреби, такі як безпека, житло, доступ до їжі, питної води та медичної допомоги стають нестабільними, а нерідко і відсутні. В цих реаліях, концепція соціальної безпеки виходить за межі своїх традиційних рамок, набуваючи ширшого характеру. Соціальна безпека під час війни включає не лише фізичну безпеку людей, але й надання життєво необхідних товарів та послуг, критичних для виживання громад та їх відновлення після руйнувань завданих війною.

Гуманітарна криза під час війни вимагає скоординованих дій багатьох інститутів: урядів, міжнародних організацій і місцевих громад. Необхідно створювати комплексну мережу безпеки, що забезпечувала б базові потреби і водночас закладала основу для довгострокової стабільності та стійкості. Це передбачає фізичну безпеку, психологічну підтримку, соціальний захист, доступність освіти, правові гарантії, інформаційну безпеку та міжнародну співпрацю як невід'ємний компонент в сучасних умовах глобалізації.

Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну створило серйозні виклики у різних секторах, зокрема у соціальній сфері, яка є надзвичайно важливою оскільки українці – наша найбільша цінність і найважливіший ресурс для перемоги у війні. Невід'ємною складовою системи соціальної безпеки є надання як соціальних послуг, так і грошової допомоги. Така підтримка може мати широкий спектр послуг: від домашнього догляду і різних видів допомоги для подолання складних життєвих обставин до комплексних медико-соціальних послуг, стаціонарного догляду у спеціалізованих закладах. Російсько-Українська війна особливо підкреслює таку необхідність, адаптації цих послуг для забезпечення добробуту і підтримки життя постраждалого населення.

Як приклад, на ранніх етапах війни український уряд забезпечував евакуацію постраждалих дітей із закладів інституційного догляду, прийомних сімей та родин, які опинилися у біді. Початкова евакуація включала 166 дітей із соціально-психологічного реабілітаційного центру поблизу Києва та 2274 дитини з найбільш небезпечних районів Донецької області. До кінця березня було евакуйовано понад 10000 дітей, в тому числі з інституційних закладів, до безпечніших регіонів України та закордон. За захист їхніх прав і запобігання незаконному усиновленню відповідали Міністерство соціальної політики та

Міністерство закордонних справ. Крім того, 58000 дітей були повернені до своїх родин. Постійний моніторинг умов проживання цих дітей також є важливою складовою, для забезпечення їхнього добробуту під час війни.

Послуги домашнього догляду призначені для осіб, які не можуть самостійно про себе піклуватися через інвалідність, проблеми зі здоров'ям або похилий вік. Ці послуги передбачають необхідну підтримку, починаючи від закупівлі продуктів харчування та приготування їжі, закінчуючи допомогою з особистою гігієною та оплатою рахунків. Багато отримувачів таких послуг є або прикутими до ліжка, або мають обмежену мобільність, що вимагає індивідуального догляду відповідно до їхніх потреб.

Забезпечення соціальної безпеки людей під час війни вимагає комплексного підходу, що включає фізичний захист, психологічну підтримку, соціальний захист, доступ до освіти, правовий захист, інформаційну безпеку та міжнародну співпрацю.

Список використаних джерел

1. Social security and war in Ukraine (February 24 — April 30, 2022).
<https://cedos.org.ua/en/researches/social-security-and-war-in-ukraine-february-24-april-30-2022/>
2. Social security as a human right.
<http://hrlibrary.umn.edu/edumat/IHRIP/circle/modules/module11.htm>

Поченчук Галина Михайлівна
доктор економічних наук, професор,
доцент кафедри економічної теорії, менеджменту і адміністрування
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ВПЛИВ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ НА СОЦІАЛЬНУ БЕЗПЕКУ ТА ДЕРЖАВНУ ПОЛІТИКУ

Україна розвивається за траєкторією загальносвітових тенденцій щодо розробки, розповсюдження та впровадження цифрових технологій. А чим швидше темпи впровадження останніх, тим складніше завдання управління становленням цифрової економіки. Цифрова трансформація забезпечує фундаментальні перетворення в усіх сферах життя і діяльності людини. Технології стають не тільки двигуном розвитку нових галузей, а й знаходять важливі соціальні ролі. Вони як можуть забезпечувати вагомий внесок у вирішення проблем суспільства, таких як старіння населення, соціальне розшарування, екологічні проблеми і зміна клімату, так і створювати нові виклики й загрози у цій царині. Під впливом цифрової трансформації кардинально змінюються ринок праці, охорона здоров'я, освіта, просторовий розвиток, що актуалізує дослідження таких впливів на соціальну безпеку держави, суспільства й людини.

Оцінка впливу цифрової трансформації на соціальну безпеку вимагає визначення точок дотику та ролей відповідних процесів. Соціальна безпека є системною категорією і включає практично все, що стосується людської життєдіяльності. Структурні елементи соціальної безпеки держави наступні: «умови, що дозволяють громадянам безперешкодно заробляти собі засоби для життя способами, що не суперечать закону; сприятливі умови праці, захист від негативних дій індустріального виробництва; умови, що забезпечують задоволення необхідного рівня потреб громадян в освіті, медичній допомозі тощо; надійна система соціального захисту та соціальні стандарти для усіх членів суспільства; захист цивільних і політичних прав та свобод, відповідних принципам правової демократичної держави; екологічна безпека членів суспільства» [1, с. 108]. Цифрова трансформація також впливає на всі процеси людської життєдіяльності й зумовлює становлення цифрової економіки. Трансформаційний процес є складним і суперечливим, від нього залежить послідовна зміна станів об'єкту дослідження в часі, послідовна зміна предметів і явищ, що відбувається закономірним порядком на основі використання можливостей сучасних цифрових технологій, в першу чергу «наскрізних». «Наскрізні» цифрові технології – технології, що застосовуються для пошуку, збору, зберігання, обробки, передачі та представлення даних в електронному вигляді, в основі функціонування яких лежать програмні і апаратні засоби та системи, що затребувані у всіх секторах економіки, створюють нові ринки і змінюють бізнес-процеси. До них відносять: великі дані, квантові технології,

компоненти робототехніки і сенсорика, нейротехнології та штучний інтелект, нові виробничі технології, промисловий Інтернет, системи розподіленого реєстру, технології бездротового зв'язку, технології віртуальної і доповненої реальності.

Міжнародна асоціація соціальної безпеки виділила ряд викликів та можливостей систем соціальної безпеки в цифрову епоху, які не є вичерпними, але окреслюють проблематику (табл. 1).

Таблиця 1

Вплив цифрових технологій на соціальну безпеку

Механізми	Наслідки впливу
Цифрові платформи	створюють <i>нові форми зайнятості</i> , що зумовлює виникнення проблем, пов'язаних з ерозією та адаптивністю робочої сили, але й сама технологія, яка створює викликів також дозволяє використовувати нові інструменти та інноваційні підходи для їх вирішення:
	✓ знижують транзакційні витрати та забезпечують зростання доступності послуг збільшення клієнтської бази, що впливає на попит та сприяє зростанню конкурентоспроможності;
	✓ створюють нові можливості для працевлаштування та забезпечують узгодження попиту та пропозиції робочої сили через інформацію в реальному часі;
	✓ сприяють гнучкому режиму роботи, забезпеченню балансу роботи та особистого життя;
	✓ водночас цифрові платформи можуть підривати трудовий і соціальний захист залучених працівників і створювати проблеми фрагментації роботи щодо ряду завдань, це викликає занепокоєння щодо охоплення, адекватності та стійкості систем соціального забезпечення;
	✓ зумовлюють виникнення проблеми визначення правового статусу працівників;
	✓ за своєю природою робота, через платформи часто складається з серії оплачуваних мікрозавдань і не має доходу в період між завданнями, це може призвести до невідповідності доходів, нижче за порівнянню мінімальну заробітну плату;
	<i>нові форми трудових відносин</i> опосередковуються новими формами трудових контрактів – гнучкі угоди, що передбачають аутсорсінг, неповний робочий день, фрілансерство, робота за ваучерами та ін., як правило, такі працівники вважаються самозайнятими, а отже не мають відповідного рівня соціального захисту;
	<i>охорона праці</i> в контексті цифрової платформи не завжди відповідає вимогам (умови праці, обладнання, перерви, тощо);
	можливості колективного права голосу: індивідуалізація та фрагментація роботи позбавляє працівників платформи колективного голосу, створює інформаційну асиметрію працівників і цифрової платформи;
Роботизація та/або автоматизація	спостерігаються особливо в секторах, які включають рутинні та повторювані завдання, що зумовлює розрив між висококваліфікованими та низькокваліфікованими працівниками;
	використання штучного інтелекту змінює ринок праці й розширює можливості у таких сферах як освіта, охорона здоров'я, а також загалом покращує здатність людини приймати рішення;

	мінливість ринку праці зумовлює необхідність постійного розвитку людського капіталу, навіть робота з відносно низькою кваліфікацією потребуватиме вміння використовувати цифрові інструменти, на додаток до високих когнітивних і соціальних навичок для доступу до ринку праці;
Використання даних у цифровій економіці	існує чітка кореляція між обсягом доступної інформації, можливістю оцінити вимоги і можливість надання індивідуальних послуг, зокрема й в соціальній сфері;
	проблема захисту персональних даних: соціальні інститути повинні забезпечити належний захист даних і розробити переконливу ціннісну пропозицію, яка демонструє переваги для користувача;
	забезпечення етичності використання даних: обробка даних повинна відповідати принципам законності, чесності та прозорості, а також передбачає наявність згоди індивіда на момент збору інформації;
Формалізація та фінансове забезпечення	розробка та реалізація програм соціального забезпечення повинні адаптуватися тенденцій на ринку праці та усунення прогалів у соціальному захисті, щоб забезпечити надання стійких і адекватних пільг;
	цифровізація спрощує адміністративні процедури у соціальній сфері, зменшує можливості шахрайства та помилок, зумовлює зростання ефективності роботи системи соціального захисту та своєчасності надання відповідних послуг;
	подолання цифрової нерівності, оскільки нерівний доступ до цифрових ресурсів може мати низку негативних наслідків: <ul style="list-style-type: none"> ✓ посилює існуючі соціальні, економічні та освітні диспропорції, створюючи цикл неблагополуччя; ✓ обмежує здатність людей отримувати інформацію, освіту, можливості працевлаштування, державні послуги, знання про охорону здоров'я, участь у суспільному та політичному житті та інші важливі послуги; ✓ може обмежити соціальну мобільність, посилити нерівність і збільшити прірву між цифровими та маргіналізованими спільнотами;
	необхідність формалізації груп працівників, які важко охопити, оскільки це збільшує охоплення соціальним захистом, одночасно зменшуючи ризики неплатежів відповідних внесків, щоб гарантувати стабільність системи фінансового забезпечення;
	у контексті цифровізації зростає потенційна ерозія податкової бази оскільки рух даних і прибутків не знає кордонів, це зумовлює необхідність забезпечення належного оподаткування для гарантування інклюзивного зростання та перерозподілу багатства.

Джерело: складено автором за [2], [3].

Роки ініціатив з цифрової трансформації надали значні переваги урядам, інститутам соціальної безпеки та окремим учасникам і отримувачам програм соціального забезпечення. Якість адміністрування соціального забезпечення покращилася завдяки усвідомленню значних переваг від широкого використання цифрових технологій, які стосуються здебільшого продуктивності процесів або ефективності надання послуг. Кращі соціальні результати також було досягнуто завдяки швидшому вирішенню проблем та запобіганню виникнення нових істотних соціальних труднощів.

Використання цифрових даних як на рівні політики, так і на рівні надання послуг надає нові можливості для усунення довгострокових недоліків і бар'єрів, з якими люди стикаються під час вирішення соціальних детермінант, що посилює соціальні ризики, з якими вони стикаються. Отже, подолання викликів та використання можливостей цифрової трансформації системи соціальної безпеки вимагає адаптивної реакції з боку розробки та впровадження відповідної державної політики. В контексті висвітлених причинно-наслідкових зв'язків пріоритетними сферами діяльності щодо розробки державної політики є: правова визначеність та гармонізація статусу – законодавчу базу слід адаптувати так, щоб усі працівники мали право на повний соціальний захист незалежно від статусу зайнятості та фінансові моделі (зокрема й податкові) повинні бути адаптовані до нових форм роботи; захист даних – обмін особистою інформацією передбачає прозорі правила за умови чіткої згоди і створює відчутні переваги якості послуг для користувачів; людиноцентрична координація – акцент на потребах людини, а не призначенні соціального інституту, виявлені потреби потім можна задовольнити найефективнішим способом, з врахуванням довгострокових перспектив розвитку людського капіталу, індивідуальної стійкості та захисту інвестицій; розвиток цифрової інфраструктури, сприяння цифровій грамотності та подолання цифрової нерівності. Створення справедливого та інклюзивного суспільства в епоху цифрових технологій вимагає цифрової справедливості.

Список використаних джерел

1. Варналій З. С., Білик Р. Р., Хмелевський М. О. Соціальна безпека України: сутність, проблеми та шляхи забезпечення. *Економічний вісник університету*. Вип. № 45. 2020. URL: <https://doi.org/10.31470/2306-546X-2020-45-105-114>.
2. Social security for the digital age. Addressing the new challenges and opportunities for social security systems. URL: <https://www.issa.int/sites/default/files/documents/events/2-Digital%20economy-264063.pdf>
3. What is digital equity? URL: https://www.isocfoundation.org/2023/06/what-is-digital-equity/?gad_source=1&gclid=Cj0KCQjw3bm3BhDJARIsAKnHoVW9BbG2w6ryE4SKZr74w8KSKLmI69r2lN-JEYO_cx-5nsHv8d1UeKwaAqHKEALw_wcB

Сергєєв Олександр Андрійович

аспірант

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ЕКОЛОГІЧНІ ВИКЛИКИ ТА СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ ВІДХОДАМИ РУЙНАЦІЙ ЯК ФАКТОР СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Військова агресія Російської Федерації проти України спричинила не лише людські втрати та руйнування міст, а й суттєво погіршила екологічну ситуацію. Руйнування інфраструктури призвели до утворення значних обсягів відходів, серед яких уламки будівель, пошкоджена техніка, залишки боєприпасів та інші небезпечні матеріали. Згідно з даними Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, обсяг відходів, що утворилися внаслідок руйнування будівель та споруд через військові дії, вже можна порівняти з кількістю твердих побутових відходів, які в середньому утворюються в країні за рік – близько 10-12 мільйонів тонн [1]. Важливим завданням для держави є розроблення ефективної стратегії управління цими відходами, що дозволить мінімізувати негативний вплив на довкілля.

Однією з головних проблем, які постали перед Україною в умовах воєнного стану, є утворення великої кількості відходів через руйнування інфраструктури. Ці відходи є різномірними за складом та включають уламки будівельних матеріалів, залишки техніки, токсичні компоненти з боєприпасів та навіть біологічні та радіоактивні елементи з медичних чи лабораторних установ. Відсутність ефективної системи управління такими відходами може призвести до серйозних екологічних та соціальних наслідків.

Згідно з наданими даними, загальна площа пошкоджених або зруйнованих об'єктів у м. Житомирі становить понад 83 мільйони квадратних метрів. Лише знищена військова техніка Російської Федерації спричинила утворення понад 596 тисяч тонн відходів, серед яких найбільшу частку займають уламки танків та бойових броньованих машин [2, с. 309-310]. Ситуація в інших регіонах України є не менш критичною, що потребує негайного впровадження ефективних рішень з управління такими відходами.

Одним з основних напрямів управління відходами є застосування принципів рециклінгу та повторного використання. Наприклад, подрібнений метал, отриманий зі знищеної техніки, може бути використаний після переплавлення для виготовлення нових виробів. Будівельні уламки, зокрема бетон та цегла, можуть слугувати основою для виробництва будівельних матеріалів, таких як щебінь для доріг чи матеріали для засипки котлованів. Вцілілі частини будівель, такі як двері, вікна або навіть меблі, придатні для повторного використання під час відновлення пошкоджених об'єктів [3, с. 44]. Крім того, асфальт після термічної обробки може бути використаний повторно в будівництві доріг, що дозволяє не тільки зекономити ресурси, а й зменшити екологічне навантаження на довкілля.

Важливим прикладом світового досвіду є відбудова Варшави після Другої світової війни. Матеріали, які залишилися після війни, були використані повторно: неушкоджену цеглу застосовували для будівництва, а будівельне сміття подрібнювали на бетон. Цей підхід дозволив значно прискорити відновлення міста. Аналогічно, в Нідерландах, Німеччині та Данії від забудовників вимагають використовувати певний відсоток продукції з переробленого сміття у новому будівництві. У Нідерландах діє закон, що забороняє звозити на полігони будівельні відходи, які можна переробити. В Австрії переробляється близько 87% відходів будівництва та зносу [4]. В умовах війни цей досвід є надзвичайно цінним для України, оскільки дозволяє не лише зберегти ресурси, а й зменшити негативний вплив на довкілля.

З метою забезпечення ефективного управління відходами руйнацій необхідно створити спеціалізовану інфраструктуру для їх обробки. Це передбачає будівництво місць для тимчасового зберігання відходів, дробильних та сортувальних станцій, а також сучасних полігонів, де відходи можуть бути безпечно утилізовані або перероблені. Важливим аспектом є залучення інвестицій у розвиток екологічно дружньої інфраструктури переробки відходів, що дозволить зменшити обсяги відходів, які накопичуються в Україні внаслідок військових дій [5]. Пріоритетним напрямом також є адаптація законодавства України до європейських стандартів, що передбачає гармонізацію процесу класифікації та управління відходами з відповідними директивами ЄС. Важливо забезпечити, щоб всі види відходів, включаючи небезпечні та токсичні, були належним чином класифіковані та оброблені, що дозволить уникнути їх негативного впливу на довкілля та здоров'я людей.

На даний момент основним викликом для України є подолання не тільки безпосередніх наслідків руйнувань, але й створення довгострокової стратегії управління відходами руйнацій. Лише систематичний підхід, що включає як правове регулювання, так і створення відповідної інфраструктури, може забезпечити ефективне вирішення цієї проблеми. На основі європейського досвіду слід впроваджувати програми рециклінгу, які включають використання будівельних залишків для відбудови пошкодженої інфраструктури. Наприклад, використання щебеню з переробленого бетону для відновлення дорожньої мережі або засипки територій, що постраждали від обстрілів, може значно прискорити відбудову зруйнованих регіонів.

Екологічні виклики, спричинені військовими діями в Україні, вимагають негайних та ефективних дій з боку держави та міжнародних партнерів. Для зменшення негативного впливу відходів руйнацій на довкілля необхідно впровадити комплексний підхід до їх управління, що включає рециклінг, створення сучасної інфраструктури для переробки та утилізації, а також гармонізацію законодавства з європейськими стандартами. Лише за умови активної підтримки з боку міжнародних організацій та залучення інвестицій Україна зможе подолати екологічні наслідки війни та розпочати відновлення свого довкілля.

Список використаних джерел

1. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. Відходи руйнації в Україні вже можна порівняти з кількістю твердих побутових відходів, що в середньому утворюються в країні за рік. URL: <https://mepr.gov.ua/vidhody-rujnatsiyi-v-ukrayini-vzhe-mozhna-porivnyaty-z-kilkisty-tverdyh-pobutovyh-vidhodiv-shho-v-serednomu-utvoryuyutsya-v-krayini-za-rik/>.

2. Герасимчук Л. Військові дії як чинник утворення відходів. *Таврійський науковий вісник*. – 2023. – № 133. – С. 305–312.

3. Нонік Л., Пацева І., Пічкур Т. Розроблення стратегії управління відходами руйнацій в умовах воєнного стану. *Екологічна безпека та технології захисту довкілля*. – 2023. – № 4. – С. 40–47.

4. Іванюта С. Про організацію поводження з відходами, що утворилися внаслідок війни. *Центр безпекових досліджень*.

5. Про затвердження Порядку поводження з відходами, що утворились у зв'язку з пошкодженням (руйнуванням) будівель та споруд внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій або проведенням робіт з ліквідації їх наслідків: Постанова Кабінету Міністрів України №1073 від 27.09.2022 р. *Офіційний портал Верховної Ради України*.

Сторощук Богдан Дмитрович

кандидат економічних наук, доцент,

*доцент кафедри економічної теорії, менеджменту і адміністрування
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича*

СИСТЕМНІ ЕФЕКТИ ДИНАМІКИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Значні масштаби сучасної волатильності економічної динаміки для все більшої кількості країн постійно поширюють усвідомлення неминучості всебічних фундаментальних змін у всіх сферах сучасних соціально-економічних систем. Ці зміни є наслідком Шумпетерівського „творчого руйнування”, який є „самою сутністю капіталізму” [1], – перманентно-еволюційної і неминучої ліквідації ринковим механізмом застарілих, відживших елементів економічних відносин, продуктивних сил та господарського механізму внаслідок поширення їх нових ефективніших замінників. Ініціатором „творчого руйнування” є, на думку Шумпетера, лише успішна діяльність новаторів, що розглядається фактично як єдине джерело і економічного зростання, і самого розвитку ринково орієнтованих економічних систем, а відсутність інноваційного розвитку призводить до застою й занепаду в соціально-економічному та політичному житті [2, С.21-101, 203-241]. Ні поліпшення ситуації з попитом, ні позитивні зрушення з боку пропозиції, ні заходи державного регулювання в галузі циклічної, фінансової чи податкової політики, вважав Шумпетер, не здатні викликати економічного піднесення. Тому й інтерес до його теоретичної спадщини з боку економічної науки, і особливо, економічної політики, останніми роками помітно підвищився. Слід зазначити, що протягом останніх двох десятиліть у світі спостерігається зростання кількості малих підприємств інноваційного характеру, що супроводжується збільшенням питомої ваги їхньої продукції у ВВП та експорті цілого ряду як розвинутих країн, так і країн, що розвиваються.

В цих умовах виникає логічне запитання про вплив „творчого руйнування” на соціально-економічну безпеку, зокрема, на поведінку держави. Даний вплив, зважаючи на універсальність системного підходу як міждисциплінарного методу дослідження, можна описати на основі ряду системних ефектів.

Важливою характеристикою соціально-економічної безпеки є чутливість і уразливість економічної системи в умовах таких змін. Під чутливістю мають на увазі стан економіки під дією завданої шкоди до прийняття якихось протидіючих заходів. Уразливість визначається станом економіки, яка перебуває під впливом завданої шкоди, після прийняття протидіючих заходів. Уразливість розглядають як стійкість економічної системи, яка є стійкою тоді і настільки, коли і настільки разом із змінами зовнішніх умов є можливість міняти її внутрішню структуру. Дану властивість, якщо розглядати економіку

як систему, можна також назвати гомеостазом, суть якого полягає в здатності системи зберігати в процесі взаємодії з середовищем значення суттєвих змінних в деяких заданих межах. Суттєвими називаються характеристики, тісно пов'язані з основною рисою системи, зміна яких приводить до зміни поведінки системи. Таким чином, суттєвими в даному контексті слід вважати цілі економічної політики держави, які згідно з Яном Тінбергеном зводяться до «магічного чотирикутника цілей» [3], який, в свою чергу, зводиться до двох ключових цілей: економічне зростання і стабільний рівень цін

З метою зменшення чутливості значні зусилля часто зосереджуються у структурній політиці, з метою її спрямування на формування імпортозаміщуючих виробництв. Проте, така політика очевидно приведе до зростання уразливості та й чутливість зменшуватиметься лише в тактичному плані, що пояснюється багатьма причинами. Значна експортна орієнтованість і вузька спеціалізація теж підвищують чутливість і уразливість, так як посилюється залежність економіки регіону від економічної ситуації в інших регіонах. Важливу роль в процесі формування структурної політики відіграють суперечності між тактичним і стратегічним розумінням “структурної сили” економіки. Досить часто відсталими називають економіки із переважанням невеликих підприємств в легкій, харчовій, будівельній промисловості, на транспорті, в сфері послуг, але вони є “структурно сильними” у зв'язку з високим рівнем гнучкості і мобільності їхньої економіки. Економіки із значною концентрацією виробництва, особливо в металургії, машинобудуванні та хімічній промисловості, можуть протягом певного часу, особливо в умовах економічного підйому, забезпечувати високі рівні зайнятості та значні бюджетні надходження, проте вони в довготривалому періоді вважаються “структурно слабкими” у зв'язку з тим, що гнучкість, мобільність економік даних регіонів є досить низькою. На жаль, орієнтація саме на розвиток шляхом постійної концентрації виробництва в багатьох випадках є характерною ознакою для поставторитарної економіки. У зв'язку з цим “структурна слабкість” економіки в поставторитарних країнах стала вже майже традиційною проблемою.

Очевидно, що економічна діяльність держави в значно меншій мірі піддається впливу трансформаційних процесів в реальному секторі економіки, зокрема, внаслідок консервативної нееластичності багатьох безпосередніх виконавців. Тому трансформація економічних інститутів є не миттєвим явищем, а потребує певного часу, інколи досить тривалого, так як “хоча офіційні правила можуть змінитися за одну ніч внаслідок політичних або юридичних рішень, неофіційні обмеження, пов'язані зі звичаями, і кодексами поведінки, набагато менше піддаються впливу цілеспрямованої політики. Ці культурні обмеження не лише пов'язують минуле із сучасним і майбутнім, але дають нам ключ до пояснення шляху історичної зміни” [4,с.15].

Внаслідок цього держава, в більшості випадків будучи нездатною відчутти зміну ринкових умов і тому не зважаючи на неї, продовжує впливати на економіку старими методами, які що цілком логічно, дають мінімальні або й відсутні наслідків в реальній економіці і тому потребують неминучих змін.

Тому економічну кризу можна розглядати як фіаско сформованих на даний час механізмів економічної політики держави та державного регулювання економіки. Мінімальну величину цих змін можна описати за допомогою досить поширеного в технічних науках терміну „люфт”. Люфт являє собою величину мінімальної зміни характеру впливу керуючої системи на керовану [5] (в нашому випадку впливу держави на ринковий механізм) що приводить до позитивних змін в національній економіці. Якщо ж величина змін є меншою від величини люфту, ніяких змін не відбувається. Одним із прикладів таких люфтів у сучасних умовах можна вважати облікову політику Національного банку, яка фактично не впливає на реальний сектор, про що ми вже писали раніше.

Причиною існування люфтів є шаблонний підхід до формування економічної політики без врахування об'єктивно перманентного характеру виникнення нових і трансформації існуючих інститутів та інституцій. Раніше ми вже аналізували різноманітні проблеми правильного та своєчасного вибору економічної політики, так як неефективні рішення в процесі цього вибору можуть мати дуже далекосяжні наслідки. Це підтверджується можливістю утворення так званого хреодного (напередвизначеного) ефекту, відповідно до якого система може протягом тривалого часу продовжувати розвиватися неоптимальним шляхом, але при цьому величина люфтів зростає в геометричній прогресії. Тобто, чим довше існує хреодний ефект, тим важче звернути з траєкторії через наростання інерційного середовища, виникнення і розвитку різних неформальних, “тіньових” інституційних утворень. Проте ці процеси не тільки не сповільнюють, але й стають додатковим фактором розвитку хреодного ефекту. В залежності від реального стану справ досягнення об'єктивно обумовленого рівня розвитку системи вимагатиме або значно більших витрат ресурсів, або оплатиться тривалою нестабільністю економіки.

Список використаних джерел

1. Шумпетер Й. Капіталізм, соціалізм і демократія: пер. з англ. / За ред. В. С. Автономова. Економіка, 1995. 540 с. URL: http://www.libertarium.ru/lib_capsocdem_7
2. Йозеф А. Шумпетер. Теорія економічного розвитку. Дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу / Пер. з англ. В.Старка. К.: Видавничий дім „Києво-Могилянська академія”, 2011. 242с.
3. Тинберген Я., Бос Х. Математичні моделі економічного зростання : пер. з англ. ред. М. М. Голанский. Прогресс, 1967. 174 с.
4. Хайек Ф. А. Пагубная самонадеянность: Ошибки социализма : [Пер. с англ.] / Ф.А. Хайек; Под ред. У.У. Бартли III.: Новости, 1992. 302с.
5. ЛЮФТ URL: <http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9B%D1%8E%D1%84%D1%82>

Турло Наталія Платонівна
*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки підприємства та менеджменту,
Академія праці, соціальних відносин і туризму*

КРИТЕРІЇ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ ТА ЇХ ОСОБЛИВОСТІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Війна в Україні значно посилила соціальні ризики та загрози для населення. Зруйнована інфраструктура, численні жертви серед цивільних, масова вимушена міграція, економічна нестабільність і психологічний тиск стали невід'ємною частиною життя українців. У цих умовах забезпечення соціальної безпеки людини (СБЛ) стає ключовим завданням для держави та суспільства. Тому важливо дослідити основні критерії СБЛ та їх специфіку в умовах війни, а також запропонувати шляхи її підвищення як під час військового конфлікту, так і в повоєнний період.

Соціальна безпека людини – це стан захищеності особи від соціальних ризиків та загроз, який забезпечується через систему соціальних гарантій, підтримки та захисту, що включає доступ до охорони здоров'я, освіти, житла, зайнятості, соціального забезпечення та інші базові права. Соціальна безпека спрямована на забезпечення стабільного та справедливого рівня життя для всіх громадян, захист від бідності, соціального відчуження, дискримінації та інших несприятливих соціальних факторів [1-6].

В умовах війни в Україні соціальна безпека населення залежить від складної взаємодії зовнішніх і внутрішніх чинників. Зовнішні чинники, такі як міжнародна підтримка та геополітичний тиск, впливають на внутрішню політику уряду, зокрема на його здатність підтримувати економічну стабільність та забезпечувати соціальний захист. Водночас, внутрішні заходи, до яких належать ефективне управління ресурсами та підтримка національної єдності, підвищують здатність України отримувати та ефективно використовувати міжнародну допомогу. Нині ці чинники разом формують комплексний підхід до забезпечення соціальної безпеки українців, де успіх залежить від злагодженості дій як на внутрішньому, так і на зовнішньому рівнях.

Щоб оцінити рівень соціальної безпеки, необхідно використовувати певні критерії соціальної безпеки людини. Ці критерії представляють собою набір показників, які дозволяють виміряти, наскільки ефективно суспільство захищає своїх членів від соціальних загроз. До основних критеріїв належать рівень життя, доступ до освіти, зайнятості і умови праці, охорона здоров'я, соціальний захист та інші фактори, які визначають якість життя та соціальну захищеність населення [1-6].

До загальних критеріїв соціальної безпеки людини в суспільстві та державі відносять економічну стабільність, соціальну справедливість, правову

захищеність, фізичну та психологічну безпеку, соціальну інтеграцію та підтримку, культурну та освітню безпеку.

В умовах війни вищезазначені критерії СБЛ мають певні особливості.

Так, до специфічних особливостей економічної стабільності в умовах війни належать коливання валютного курсу, проблеми з постачанням, зростання безробіття і зниження економічної активності, погіршення соціальних умов і життєвого рівня населення, масове переміщення людей, зниження інвестиційної привабливості країни, збільшення бюджетного дефіциту [7].

Соціальна справедливість як критерій соціальної безпеки також має кілька специфічних рис: війна посилює нерівність у доступі до основних ресурсів і послуг; в умовах війни необхідно забезпечити справедливий розподіл компенсацій і соціальних виплат; війна може призвести до порушення прав людини; важливою для збереження соціальної справедливості та попередження конфліктів між різними соціальними групами є підтримка інтеграції різних груп населення, включаючи внутрішньо переміщених осіб і ветеранів; особливу увагу слід приділити вразливим групам, таким як жінки, діти та люди з інвалідністю, щоб забезпечити їм необхідну допомогу і підтримку в умовах війни.

До особливостей такого критерію СБЛ як правова захищеність належать: забезпечення правового захисту для постраждалих від насильства, незаконних затримань, масових порушень прав людини, дискримінації за ознакою походження, статі або соціального статусу. зростає потреба в доступі до юридичної допомоги, особливо для внутрішньо переміщених осіб і жертв конфлікту. В умовах війни необхідно забезпечити правовий статус і захист для внутрішньо переміщених осіб та біженців, включаючи їх права на житло, освіту та медичну допомогу. Ключовим для підтримання правової захищеності є забезпечення незалежності суддів і справедливого правосуддя [8].

В умовах війни в Україні має свої особливості й такий критерій СБЛ як фізична та психологічна безпека. Війна підвищує ризик фізичного насильства, включаючи військові напади, терористичні акти та злочини. Забезпечення захисту цивільного населення від цих загроз є критичним; важливо забезпечити доступ до медичних послуг, включаючи екстрену допомогу та лікування травм, що виникають внаслідок війни; війна викликає стрес, тривогу та травматичні переживання. Надання психологічної підтримки і консультацій є необхідним для зменшення психологічних травм; потрібно забезпечити доступ до терапії і ресурсів для підтримки психічного здоров'я населення, щоб допомогти людям справлятися з наслідками війни [9; 10].

До особливостей такого критерію соціальної безпеки людини як соціальна інтеграція та підтримка належать: інтеграція внутрішньо переміщених осіб, які втратили домівки через військовий конфлікт, у нові громади, надаючи їм доступ до житла, роботи та соціальних послуг; забезпечення спеціалізованої підтримки ветеранам війни і постраждалим, включаючи медичну допомогу, психологічну реабілітацію та соціальну адаптацію. В умовах війни можуть бути ослаблені соціальні зв'язки і громади. Для відновлення соціальної тканини і взаємодопомоги важливою є підтримка з боку місцевих організацій і

волонтерських ініціатив. Критичним для соціальної інтеграції є забезпечення рівного доступу до освіти, медицини та інших соціальних послуг для всіх верств населення, включаючи вразливі групи.

В умовах війни в Україні критерії соціальної безпеки людини набувають особливої важливості, оскільки забезпечення соціальної стабільності, захисту прав, доступу до життєво необхідних послуг і підтримки громадян стають ключовими завданнями для держави. Воєнні дії значно підвищують соціальні ризики, тому необхідно адаптувати існуючі механізми соціальної безпеки до нових викликів, акцентуючи увагу на економічній, правовій, фізичній, психологічній та соціокультурній захищеності населення.

Список використаних джерел

1. Про національну безпеку України: Закон України від 09.08.2024. № 3858-IX. URL: <https://precedent.ua/3858-20>
2. Human Development Report 2023-24. Breaking the gridlock Reimagining cooperation in a polarized world. Posted on: March 13, 2024. URL: <https://hdr.undp.org/system/files/documents/global-report-document/hdr2023-24reporten.pdf> (дата звернення: 25.08.2024).
3. Тихий В.П. Безпека людини: поняття, правове забезпечення, визначення, види. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 2 (85). С. 34.
4. Стан та перспективи соціальної безпеки в Україні: експертні оцінки: монографія / О.Ф. Новікова, О.Г. Сидорчук, О.В. Панькова та ін.; Львівський регіональний інститут державного управління НАДУ; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ; Львів, 2018. 184 с.
5. Харазішвілі Ю.М., Грішнова О.А. Якість життя в системі соціальної безпеки України: індикатори, рівень, загрози. *Економіка України*. 2018. № 11-12. С. 157-171. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2018_11-12_13 (дата звернення: 25.08.2024).
6. Основи соціальної безпеки : навч. посіб. / МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини ; уклад. Кравченко Л. В. Умань: Візаві, 2022. 127 с.
7. Gabriel Levin. New Poll Reveals How Ukrainians Feel About War, Future. URL: <https://www.voanews.com/a/new-poll-reveals-how-ukrainians-feel-about-war-future/7303180.html> october 09/2023 (дата звернення: 26.08.2024).
8. NDI Poll: Opportunities and challenges facing Ukraine's democratic transition. URL: <https://www.ndi.org/publications/ndi-poll-opportunities-and-challenges-facing-ukraine-s-democratic-transition-2> (дата звернення: 26.08.2024).
9. Nicole Gonik. Eric Ciara War and Peace: Ukraine's Impossible Choices. URL: <https://carnegieendowment.org/research/2024/06/ukraine-public-opinion-russia-war?lang=en¢er=europe> june 11 2024 (дата звернення: 27.08.2024).
10. Aleksander Palikot Hard-Won Unity: Polls Show Russian Invasion Is Transforming Ukrainian Self-Identity. URL: <https://www.rferl.org/a/ukrainian-unity-identity-poll-russian-invasion/32001348.html> (дата звернення: 26.08.2024).

Федченко Олексій Петрович

*кандидат військових наук, старший науковий співробітник,
професор кафедри геоінформаційних систем і технологій,
Військовий інститут Київського національного університету
імені Тараса Шевченка;*

Пампуха Ігор Володимирович

*кандидат технічних наук, доцент,
начальник науково-дослідного центру,
Військовий інститут Київського національного університету
імені Тараса Шевченка;*

Толок Ігор Вікторович

*кандидат педагогічних наук, доцент,
Ректор Національного університету цивільного захисту України*

**ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ В
УМОВАХ ВІЙНИ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ З ВИКОРИСТАННЯМ
МОЖЛИВОСТЕЙ ARCGIS STORYMAPS⁵**

У процесі дослідження соціально-економічної безпеки людини в умовах війни важливу роль відіграє комплексне поєднання різномірних даних інформаційної складової паспортів (соціально-економічних) окупованих (деокупованих) територій (локальних і регіональних) та можливостей спеціалізованих ГІС-додатків для візуалізації актуальної наочної інформації, відстеження подій і швидкоплинної зміни обстановки [1].

Розглянемо поєднання різномірних даних на основі соціально-економічних паспортів тимчасово окупованих територій України з використанням ГІС-застосунку – карта історій ArcGIS StoryMaps та особливості використання карти історії у рамках проекту дослідження.

Карти історій ArcGIS StoryMaps представляють собою веб-додатки на основі карти, що поєднують інтерактивну веб-карту або набір веб-карт з описовою та мультимедійною інформацією [2]. ArcGIS StoryMaps об'єднують карти, 3D-сцени, вбудований вміст, мультимедіа та інше в інтерактивну розповідь, яка може привернути увагу, вплинути на думку та відобразити зміну ситуації. Простий у використанні конструктор допомагає створювати цифрові історії та презентації, які називаються брифінгами, та поєднують роботу динамічної географічної інформаційної системи і зовнішній вміст.

Розроблені у рамках дослідження, карти історій висвітлюють нові геостратегічні загрози соціально-економічній безпеці людини в умовах війни росії проти України та шляхи їх запобігання, з додаванням до традиційних методів відображення інформації, такої як текст, ілюстрації, відео, графіки,

⁵ Тези підготовлено в межах виконання проекту НФД України «Нові геостратегічні загрози соціальній безпеці людини в умовах гібридної війни та шляхи їх запобігання» № 2021.01/0239

тощо, просторового контексту. Таким чином, карти історій дозволяють більш повною мірою описати місце, подію, явище, проблему або закономірність.

По суті просторова складова в тій чи іншій мірі постійно присутня в людській діяльності, що робить карти історій універсальним засобом для відображення наявних загроз соціально-економічній безпеці людини у тих чи інших регіонах нашої країни на основі інформаційної складової створених паспортів (соціально-економічних) окупованих (деокупованих) територій (локальних і регіональних) [3].

Крім тексту, відео, карти та зображення в ArcGIS StoryMaps є можливість вбудовувати в історію сторонні веб-сайти або картографічні додатки, створені за допомогою інших конструкторів веб-додатків Esri – Operations Dashboard або ArcGIS Web App Builder, які більш детально висвітлюють динаміку процесів і явищ, просторово розподілених, зі специфікою різноманітних зв'язків і відносин у межах геосоціального середовища. Заключним етапом роботи з картою історією є її опублікування на Порталі проекту чи в ArcGIS Online, та надання відповідного доступу до роботи з нею [4].

Використання геоінформаційного веб-додатку Esri – ArcGIS StoryMaps, в системах підтримки прийняття рішень, дозволяє оптимізувати процеси підтримки прийняття рішень та швидко реагувати на зміну вихідної обстановки при дослідженні соціально-економічного стану регіонів України в умовах війни з росією, зменшити терміни отримання звітів і збільшити повноту наданої інформації, що підвищить ефективність прийняття рішень.

Список використаних джерел

1. Варналій З.С. Загрози та безпекові пріоритети розвитку продуктивної спроможності регіонів України в умовах війни та повоєнний час // Імперативи та безпекові пріоритети збереження і розвитку продуктивної спроможності регіонів України в умовах війни: збірник тез доповідей дискусійної платформи / за заг. ред. д.е.н., проф. Шульц С.Л., д.е.н., проф. А.І. Мокія. Львів. 2022. 87 с. С.9-13.

2. Bern Szukalski. What's new in ArcGIS Online (April 2021). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.esri.com/arcgis-blog/products/arcgis-online/announcements/whats-newarcgis-online-april-2021/>.

3. Давидюк О.О. Соціальна безпека: проблеми теоретичного аналізу та побудови системи показників. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.cpsr.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=12:2010-06-10-20-35-51&catid=16:2010-06-10-20-23-45&Itemid=23.

4. Introduction to ArcGIS StoryMaps: сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://doc.arcgis.com/en/arcgis-storymaps/get-started/what-is-arcgis-storymaps.htm>.

Чеберяко Оксана Вікторівна,
 д.і.н., к.е.н., професор кафедри фінансів
 Київський національний університет імені Тараса Шевченка /
 Національна Академія Служби Безпеки України

ФІНАНСОВА ДОПОМОГА ПОСТРАЖДАЛИМ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ ТА ВПО В УМОВАХ ШИРОКОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ⁶

Початок широкомасштабної війни на території України суттєво вплинув на соціальний захист населення. Бойові дії спричинили збільшення витрат на соціальну допомогу й надалі прогнозується тільки збільшення цієї статті видатків. У післявоєнні роки видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення будуть тільки зростати через значне збільшення ветеранів війни, осіб з інвалідністю, ВПО, постраждалих внаслідок воєнного конфлікту, а також громадян, які будуть потерпати від економічних труднощів та соціальних викликів спричинених війною. Тому сьогодні важливим завданням для держави є забезпечення соціального захисту та соціального забезпечення протягом такого кризового стану, як війна, а в перспективі – комплексне упорядкування системи соціального захисту України [1].

Україна з 2014 р. перебувала у стані гібридної війни, а з лютого 2022 року триває широкомасштабна війна, яка безпосередньо впливає на стан соціальної безпеки країни загалом та відчуття захищеності, спокою кожного її громадянина, а соціальна безпека людини набуває нових рис та ознак.

Під час війни українці можуть отримати різні види фінансової допомоги від держави (таблиця 1):

Таблиця 1

Види допомоги постраждалим внаслідок війни та ВПО від держави

Вид допомоги та нормативно-правова база	Розмір / вид та / або категорія набувача допомоги і як отримати
<i>Допомога внутрішньо переміщеним особам на проживання</i> Постанова КМУ «Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам» № 332 від 20 березня 2022 року	- діти та особи з інвалідністю - 3000 гривень на місяць; - доросла особа - 2000 гривень на місяць. Через мобільний додаток Дія, орган соціального захисту або ЦНАП.
<i>Медичні послуги переміщеним особам, незалежно від наявності статусу ВПО</i> Наказ МОЗ України «Деякі питання надання первинної медичної допомоги в умовах воєнного стану» № 496 від 17.03.2022	Медичні послуги переміщеним особам, незалежно від наявності статусу ВПО. Всі надавачі медичних послуг зобов'язані надавати медичні послуги всім хто до них звертається
<i>Грошова компенсація витрат власникам житла за тимчасове розміщення ВПО</i> Постанова КМУ «Про затвердження	14,77 грн за кожен людино-день – для осіб, які прихистили ВПО в своєму житлі. Медичні послуги переміщеним особам,

⁶ Матеріали підготовлено в межах виконання проєкту НФД України «Нові геостратегічні загрози соціальній безпеці людини в умовах гібридної війни та шляхи їх запобігання» № 2021.01/0239.

Порядку компенсації витрат за тимчасове розміщення (перебування) внутрішньо переміщених осіб» № 333 від 19 березня 2022 року	незалежно від наявності статусу ВПО
<i>Допомога по безробіттю / статус безробітного</i> Постанова КМУ «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 19 березня 2022 р. № 334» № 509 від 29 квітня 2022 року	Люди, які є у переліку, що надав ПФУ, а також людям, чії місця роботи на території тимчасової окупації чи ведення активних бойових дій. Через Портал Дія, мобільний додаток Дія або центр зайнятості
<i>Грошова компенсація витрат роботодавцям на оплату праці за працевлаштування ВПО</i> Постанова КМУ «Про затвердження Порядку надання роботодавцю компенсації витрат на оплату праці за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні» № 331 від 20 березня 2022 року	6500 грн – для роботодавців, що працевлаштували ВПО. Через Портал Дія, центр зайнятості або на його електронну адресу.
<i>Грошова / натуральна допомога на проживання ВПО</i>	Грошова/ натуральна допомога, заявлена постраждалими внаслідок війни. Через платформу «Допомога», розділ «Отримання та надання волонтерської допомоги».
<i>Допомога в пошуку житла для проживання ВПО</i>	Житло для переміщених осіб, незалежно від наявності статусу ВПО. Через платформу «Прихисток».
<i>Подання інформаційного повідомлення про пошкоджене та знищене нерухоме майно</i> Постанова КМУ «Про збір, обробку та облік інформації про пошкоджене та знищене нерухоме майно внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України» № 380 від 26 березня 2022 року	Інформаційне повідомлення осіб, в яких пошкоджене та знищене нерухоме майно. Через Портал Дія, мобільний додаток Дія або ЦНАП.
<i>Програма оздоровчих та відпочинкових послуг дітям, які потребують особливої уваги та підтримки з боку суспільства</i> Законом України «Про оздоровлення та відпочинок дітей» № 375-VI 4 вересня 2008 року; Пункт 16 частини 1 статті 43 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» № 280/97-ВР від 21 травня 1997 року	З 1 червня 2023 року запрацювала програма оздоровлення. Необхідно відкрити спеціальну картку в «ПриватБанку», на яку буде перераховано 14165 гривень на одну дитину і батьки зможуть вибрати табір у карпатському регіоні для відпочинку дитині.

Джерело: складено автором за даними [2,4].

Таким чином державна підтримка включає виплати для внутрішньо переміщених осіб (ВПО), допомоги по безробіттю та іншу соціальну підтримку.

Статус ВПО можуть отримати люди, які вимушено покинули домівки, але перебувають в Україні. Державна соціальна допомога виплачуватиметься протягом дії воєнного стану та одного місяця після його припинення чи

скасування. Під час воєнного стану не потрібно звертатися за її перепризначенням або підтвердженням права на її отримання.

З початку широкомасштабної війни Україна активно надає допомогу своїм громадянам, які були вимушені залишити свої домівки та стати ВПО. Програма підтримки для ВПО є однією з найбільших у сфері соціального забезпечення.

Наразі кількість офіційно зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб в країні досягає 4,9 млн осіб. З них – 3,6 млн – особи, які перемістилися (чи повторно перемістилися) після початку повномасштабної війни. З них – 2,5 млн, які перемістилися і не можуть повернутися до своїх домівок (оскільки житло або зруйноване, або знаходиться у зоні активних бойових дій, або на тимчасово окупованій території) [3].

З початком широкомасштабної війни в Україні також реалізовано низку програм міжнародними організаціями, фондами та представництвами інших країн, які спрямовані на надання фінансової допомоги різним категоріям населення (таблиця 2).

Таблиця 2

Види допомоги ВПО від міжнародних організацій

Вид допомоги	Розмір / вид та / або категорія набувача допомоги і як отримати
<i>Агентство ООН у справах біженців</i> Постанова КМУ «Про реалізацію спільного з Управлінням Верховного комісара ООН у справах біженців проекту щодо додаткових заходів із соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб» від 15 квітня 2022 р. № 445	Внутрішньо переміщені особи. Міжнародні інституції спільно з Мінсоцполітики самостійно визначають, кому із числа ВПО надається дана грошова допомога, на основі відомостей з Єдиної інформаційної бази про внутрішньо переміщених осіб та з інформаційної платформи «єДопомога». Перевага надається ВПО з окупованих територій та зон бойових дій. Грошова допомога у сумі 2 220 грн на кожного члена домогосподарства (одноразово за три місяці).
<i>Всесвітня продовольча програма ООН</i> Постанова КМУ «Про реалізацію спільного з Всесвітньою продовольчою програмою ООН проекту щодо додаткових заходів із соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб» № 446 від 15 квітня 2022 року	Внутрішньо переміщені особи. Грошова допомога у сумі 2 220 грн на кожного на місяць, але не більш як для трьох членів домогосподарства (одноразово за три місяці).
<i>Місія Міжнародного Комітету Червоного Хреста в Україні</i>	Внутрішньо переміщені особи. Грошова допомога у сумі 2 500 грн на кожного члена домогосподарства (один місяць із можливістю подальшого збільшення тривалості надання допомоги).
<i>Програма від ЮНІСЕФ «Спільно»</i>	Родини в Україні незалежно від поточного місця перебування та статусу ВПО: - мають троє і більше дітей до 18 років, з яких принаймні одна дитина не досягла двох років; - мають двоє і більше дітей з яких принаймні одна дитина з інвалідністю. Грошова допомога у сумі 2 200 грн на кожного на місяць, але не більше як на п'ятьох членів домогосподарства (одноразово за три місяці).

<i>Міжнародна організація з міграції (МОМ)</i>	<p>ПО із числа:</p> <ul style="list-style-type: none"> - вагітних жінок; - матерів, що самостійно виховують дітей; - сімей із двома і більше дітьми; - родин, серед членів яких є особи з інвалідністю та особи похилого віку. <p>Грошова допомога у сумі 2200 грн на кожного члена домогосподарства (одноразово за три місяці).</p> <p>За допомогою можна звернутися офлайн у Вінницькій, Івано-Франківській, Львівській та Чернівецькій областях.</p>
<i>Червоний Хрест України</i>	<p>ВПО із числа:</p> <ul style="list-style-type: none"> - сімей з дитиною (дітьми) до 16 років; - багатодітних родин (3 та більше дітей до 18 років); - сімей з людиною з інвалідністю з дитинства; - людей віком 70 років та старше; - вагітних жінок; - людей з інвалідністю 1 та 2 груп. <p>Комплекти ваучерів на суму у 1 500 – 4 500 грн.</p> <p>За допомогою можна звернутися офлайн у м. Києві.</p>
<i>RED ROSE CDS LIMITED</i>	<p>Надають підтримку:</p> <ul style="list-style-type: none"> - внутрішньо переміщеним особам; - пенсіонерам; - особам з інвалідністю. <p>Сума підтримки становить 2 220 грн на кожного члена сім'ї протягом 3 місяців.</p>
<i>Норвезька рада у справах біженців</i>	<p>Надають підтримку:</p> <ul style="list-style-type: none"> - переселенцям на території України; - людям, які проживають на тимчасово окупованих, деокупованих територіях та населених пунктах, які знаходяться в зоні активних бойових дій. <p>Сума підтримки становить 2200 грн на кожного члена сім'ї протягом 3 місяців.</p>
<i>Естонська рада у справах біженців</i>	<p>Допомога надається найбільш вразливим категоріям населення для покриття базових потреб, зокрема в продуктах харчування, засобах гігієни та тимчасовому житлі.</p> <p>Розмір багатоцільової грошової допомоги: 3 600 грн на місяць на 1 члена домогосподарства впродовж трьох місяців.</p> <p>Кошти можуть отримати жителі 6-ти областей України: Запорізької, Донецької, Луганської, Харківської, Херсонської, Миколаївської.</p>

Джерело: складено автором за даними [4].

Взагалі міжнародна спільнота продемонструвала значну підтримку України через різноманітні види допомоги, які охоплюють всі аспекти життя постраждалих громадян: гуманітарну, фінансову, медичну, психологічну та юридичну допомогу, що спрямована на пом'якшення наслідків війни та підтримку українців у цей складний період.

Широкомасштабна війна в Україні призвела до значних соціально-економічних змін та викликів для населення. Систематизована інформація в таблицях 1-2 свідчить, що під час повномасштабної війни основний виклик полягає в масштабності реагування. Люди, які залишилися без житла, залишили свої домівки, тікаючи від війни, потребують не лише прихистку, а й гуманітарної, фінансової, медичної, правової та іншої допомоги, яка спрямована на забезпечення безпеки, здоров'я та добробуту українців як в середині країни, так і за її межами. Ця допомога є критично важливою для забезпечення стійкості та відновлення країни в умовах війни. Для задоволення первинних потреб багато міжнародних організацій, держав, недержавних організацій, благодійних фондів надають фінансову, гуманітарну, медичну, юридичну допомоги та психологічну підтримку для найуразливіших категорій населення України. Стало очевидним, що за такої величезної кількості проблем і потреб, спричинених війною, необхідно різко збільшувати обсяги гуманітарного реагування та гуманітарних послуг, хоча характер гуманітарного реагування в різних регіонах України відрізняється, відповідно до потреб людей.

Взагалі цінними є всі види допомоги і підтримки від міжнародних організацій та держав, закордонних партнерів, які швидко відгукнулися на біль і потреби постраждалих від війни українців.

Список використаних джерел

1. Чеберяко О.В., Лещенко І. О. Особливості фінансування соціального захисту та соціального забезпечення в умовах воєнного стану // Світ фінансів. 2024. Випуск 1 (78). С. 98-110. DOI: 10.35774/SF2024.01.098
2. Чеберяко О.В., Варналій З.С., Медведкова Н.С. Інституційно-правове та фінансово-економічне забезпечення соціальної безпеки людини в умовах війни // Науковий вісник Одеського національного економічного університету. 2023. № 10 (311). С.37-52. URL: <http://n-visnik.oneu.edu.ua/collections/2023/311/pdf/37-52.pdf>
3. Міністерство соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Vnutrishno-peremishcheni-osobi.html>
4. Національної Асамблея людей з інвалідністю України. URL: <https://naiu.org.ua/dovidnyky-dopomoga-postrazhdalym-vnaslidok-vijny-vid-derzhavy/>

Юрчишин Василь Володимирович
доктор наук з державного управління, професор
директор економічних і соціальних програм Центру Разумкова

ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ – ГОЛОВНИЙ ФАКТОР СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

У сучасному глобалізованому світі, де посилюється політичне протистояння, поглиблюється економічна залежність між країнами і загострюється технологічна конкуренція межі між економічною, соціальною і безпековою сферами дедалі більше розмиваються [1], що потребує нового рівня владних рішень та їх реалізації.

Вже є визнаним, що соціально-економічний (а з тим і суспільно-політичний) розвиток країни можливий лише в умовах безпечного внутрішнього середовища і мінімізації зовнішніх загроз і шоків, і (за таких умов) успіх країни значною мірою залежить від інтелектуального і технологічного впливів, спроможності людського капіталу до створення і впровадження інноваційних досягнень. А в умовах, коли боротьба за технології та їх втілення стають безпосереднім фактором економічного розвитку, збереження і примноження людського капіталу, як ключового фактору економічної і соціальної безпеки, стає чи не найголовнішим пріоритетом державної політики [2].

Загалом, важливим є прийняття того, що, з *одного боку*, технологічні та інноваційні трансферти через канали міжнародної торгівлі і прямих іноземних інвестицій (згенеровані конкурентним середовищем) є одним з вагомих позитивних результатів впливу на глобальний і національний розвиток. З *іншого* – розширення контактів між науковцями і дослідниками з різних країн, і на цій основі збагачення людського капіталу, виступає чи не найбільш важливим фактором технологічного оновлення, а тому й економічного зростання і соціального розвитку. Якраз належне використання новітніх технологій можливе лише у результаті застосування людського капіталу, що дозволить досягти бажаної продуктивності (зрозуміло, країни мають на постійній основі примножувати економічне середовище кваліфікованими працівниками, які й можуть застосовувати новітні технології) і підтримувати конкурентні позиції.

Для України ситуація суттєво ускладнена. Руйнівний вплив війни на національну економіку, соціальну і гуманітарну підтримку людей вимагає максимально ефективних підходів до відновлення країни. Тому в подальшому підходи до реалізації соціально-економічної політики мають бути скориговані, з урахуванням досягнення результатів за такими напрямками соціальних трансформацій, як соціально-економічна безпека, соціальна згуртованість, соціальна інтеграція, а також розширення соціальних прав і можливостей громадян у суспільстві.

Такий перетин складних і часто суперечливих завдань вимагає формування належного інституційного середовища (спрямованого одночасно як на забезпечення соціальної згуртованості, так і стимулювання інтелектуальної діяльності). Відтак, доброю державною політикою є та, яка включає досить значні державні витрати або стимули не лише на соціальний захист звичайних домогосподарств, а й на широку підтримку досліджень і розробок, у т.ч. приватними компаніями, а також фінансування публічних інститутів, які спрямовують власну діяльність на соціальну, гуманітарну, інтелектуальну діяльність.

Звернемо увагу на два простори оновлення і зміцнення людського капіталу. Так, невід'ємною складовою людського розвитку останніми роками визнається доступ до глобальних мереж і використання інтернет ресурсів. Хоча Україна у частині індивідуального доступу до інтернету на початку століття відставала від європейських країн, однак подальший успіх України у вказаній сфері вражаючий – за останнє десятиріччя країна прискорено впроваджувала інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) і фактично наздогнала успішні сусідні країни.

Слід нагадати, що разом з успіхом приходять і виклики і ризики. Досягнення людства в ІКТ-сфері, водночас генерують загрози свідомого нанесення шкоди конкурентам чи супротивникам, аж до кібертероризму. Однак, саме Україна демонструє позитивну спроможність протидії йому (кібертероризму).

Війна в Україні є найбільшим військовим конфліктом кібернетичної епохи і першим, який включає в себе такий значний рівень кібероперацій з усіх боків. Хоча Україна зіткнулася з інтенсивним рівнем російського кібернаступу (ще до широкомасштабного вторгнення), однак, видається, його результативність (як і результативність військових операцій росії проти ЗСУ) виявилася помітно нижчою, ніж очікування агресора. Більше того, перемоги ЗСУ у веденні військових дій, у т.ч. із застосуванням ІКТ, є безсумнівним свідченням того, що кібератаки росії (що дедалі більше стають складовою сучасних воєн загалом) не мали ефекту, на який загарбник розраховував, оскільки спільні зусилля українських вчених, розробників, воїнів виявилися значно спрямованішими і результативнішими.

Відтак, країна вже продемонструвала, яких успіхів може досягти завдяки цілеспрямованим інвестиціям у розвиток (приватних) кіберсистем, плідній співпраці із західними корпораціями, готовності розвинутих країн надавати демократичній країні фінансових та економічних допомог, інтелектуальної спроможності українців. Що закладає впевненість у продовженні таких результатів у період мирного відновлення країни.

Поряд з цим, слід вказати, що успіх співпраці базується на поширенні в країні (не лише серед професіоналів), всупереч перманентним негараздам і перешкодам, сучасних конкурентних знань і вмінь. Поки, на жаль, слід визнати, що для України характерною є критична вичерпаність вітчизняних капіталів загалом: втеча фінансового і людського капіталів; стиснення соціальної спроможності влади; крайня зношеність фізичного капіталу.

Однак, останніми роками Україна помітно покращила власну включеність до глобальної системи вироблення інформаційно-технологічних послуг – країні вдалося значно наростити обсяги відповідних послуг (а з тим і частку у загальному експорті послуг країни) і зайняти визнану нішу у цій системі – значна частина ІКТ-проектів (не лише військового чи безпекового, а й цивільного призначення) фінансується іноземними і міжнародними інвесторами, і таке фінансування демонструє стійку тенденцію до збільшення, що підтримує вітчизняне ІКТ-середовище.

Відтак, соціально-економічне відновлення України має передбачати реалізацію цілого ряду комплексних завдань у частині: подолання катастрофічних гуманітарних шоків; прискореного відновлення нормального функціонування та розвитку вітчизняних інституцій, галузей економіки і ринків; реконструкції житлової, транспортної та соціальної інфраструктури. І особлива увага має стосуватись формуванню нового і зміцненню наявного людського капіталу, який дедалі більше посилюватиме позитивний вплив на соціально-економічну динаміку. А в умовах, коли боротьба за технології та їх втілення стають безпосереднім фактором економічного розвитку, збереження і примноження вітчизняного людського капіталу має стати чи не найголовнішим пріоритетом державної політики, що, своєю чергою, стане чинником забезпечення стійкого довгострокового зростання і розвитку навіть в умовах зовнішніх негараздів.

Список використаних джерел

1. Якименко Ю., Юрчишин В. Геополітичні виклики та геоекономічні зсуви. / К.: Центр Разумкова, 2024, 19с. – <https://razumkov.org.ua/images/2024/07/12/2024-ПАКТ-11-2.pdf>
2. Пищуліна О., Юрчишин В. Зближення України з ЄС – від поточного відставання до перспективного прискорення. / К.: Центр Разумкова, 2024, 19с. – <https://razumkov.org.ua/images/2024/07/30/2024-ПАКТ-13.pdf>

Luste Olena

PhD in Economics, Assistant Professor,
Yriy Fedkovych Chernivtsi National University

ENTREPRENEURSHIP CULTURE AS A FACTOR OF STRATEGIC SOCIO-ECONOMIC CHANGES

The culture of entrepreneurship is a long-term determinant of economic behavior of a person, a factor of social progress or regression depending on which characteristics are dominant in the mental structure of the nation. It reveals the impact on socio-economic transformations at the micro, meso and macro-levels, which is manifested in the formation of motives and behavior patterns of employees, determines the level of their economic activity; allows you to form different approaches to management, leadership styles, functioning and development of the organizational structure of the enterprise. Under the influence of the culture of entrepreneurship, processes of socialization of the country's economy take place, it contributes to the economic integration of the country, the formation of its competitive potential, and determines the level of its economic freedom. In our opinion, this actualizes the need to diagnose the mental characteristics of the population of each specific country, to identify the dominant stereotypes of behavior and values in society. Only as a result of such research is obtained information about actually existing informal rules, which can be used in the future for the development of strategic and tactical steps of the state's socio-economic policy.

The influence of the culture of entrepreneurship on the socio-economic development of the country can be summarized as follows: the culture of entrepreneurship as a fundamental informal institution is formed under the influence of the objective conditions of the life of the nation and determines the nature of socio-economic norms (formal institutions), which, in turn, form the historical trajectory of the nation's economic development [1]. At the same time, the influence of entrepreneurship culture is manifested on three levels:

- micro level- the culture of entrepreneurship determines the behavior of individual employees, motivational mechanisms of labor activity, the level of their economic activity;

- meso level- the influence of entrepreneurship culture is manifested in the formation of different approaches to management, leadership styles, functioning and development of the organizational structure of the enterprise;

- macro level- on the basis of the culture of entrepreneurship, processes of socialization of the country's economy take place, it contributes to the economic integration of the country, the formation of its competitive potential, and determines the level of its economic freedom.

Let's consider certain aspects of the interaction of entrepreneurial culture with economic variables in more detail.

1. Influence on motivation to work. The culture of entrepreneurship, materializing in the process of production activity, is capable of influencing the process of motivation for effective work and self-organization, speeding up or inhibiting it. A critical analysis of the culture of entrepreneurship is needed, first of all, to find ways to qualitatively update its components in accordance with the requirements of the market economy. A valuable orientation of the culture of entrepreneurship should be directing the consciousness of employees to the development of their competitiveness in work, which creates grounds for the development of competitiveness and real independence of the economy [2].

2. Influence on the style of leadership, management. Currently, it is generally recognized that the culture of entrepreneurship is one of the most important factors affecting the forms, functions and structure of management. The organization, being a social system, possesses all the characteristics of the society in which it functions. People working in the organization reflect all the features of the national culture and mentality. In this regard, the expressed desire for collectivism or individualism, the predominance of diligence or laziness, frugality or extravagance determine the forms and methods of management, permeate the behavior and actions of managers. Thus, the correspondence between management and mentality smoothes the contradiction between the managed and the managers, helps to overcome crisis situations [3].

3. Influence on the formation of organizational culture. This influence of the culture of entrepreneurship is manifested in the process of the enterprise in different countries. In different countries with different national cultures, certain models of enterprise management have developed. Reforming industrial enterprises is impossible without a scientific search for institutional forms capable of connecting socio-cultural mental features of people with their role functions in the modern production and economic process. On the basis of entrepreneurship culture, such components of organizational culture as values and norms of behavior, communication system, relations between units and employees within the team, work ethics, motivation system, system of decision-making and control over their implementation, attitude to innovations, reaction to changes, positioning are formed organizations in the external environment [4]

4. Influence on the processes of economic integration of the country. When considering the conditions for reforming the institutional structure of Ukraine, it is necessary to take into account not only the currently existing economic and political features, but also the previous period of society's development, its history, traditions, psychology, and distinctive properties of national social self-awareness. European integration arose in specific socio-historical conditions, so an attempt to copy the model in completely different conditions is associated with significant difficulties, especially since most integration groups today follow other models that correspond to the modern realities of the world economy. Therefore, the management tradition formed in the post-Soviet space requires the formation of an adequate institutional basis for integration through the development of institutions that effectively create incentives for integration cooperation; contribute to activation and mobilization of passive or neutral business entities in relation to integration processes; ensure the neutralization of the negative effect of disintegration institutions on the basis of

overcoming contradictions between the interests of the integration association as a whole and the interests of individual participating countries [5]

5. Impact on the formation of the country's competitive potential. In the era of general unfathomable consumption, the individual characteristics of a member of society affect both the creation of an innovative, competitive product and its demand. Such features include the culture of entrepreneurship. This explains the fact that countries where spiritual values prevail over material ones, the population is characterized by a breadth of views, which promotes openness to innovations, their creation and implementation, are among the world's economic leaders. It is easier for such people to give up the old and accept the new, especially new knowledge. The scientific capacity of products, as a significant factor in their competitiveness, depends primarily on the main developer-individual, who is characterized by a professional educational level, general erudition, worldview (cosmopolitanism, a combination of materialism and idealism), the level of knowledge of information technologies. The trend of individualization, characteristic of the modern economy, requires the constant growth of the qualifications of employees, and only the culture of entrepreneurship is able to provide the appropriate motivation for such improvement [6].

6. Influence on the processes of socialization of the carriers of the culture of entrepreneurship and the formation of the social base of the market economy. In the field of economics, the socialization of an employee is usually considered within the framework of his labor adaptation, aimed at the gradual adjustment of the employee to new professional, social, and organizational and economic working conditions. During work adaptation, the employee learns values and norms of work behavior, which allows us to talk about his socialization in the organization.. The employee does not just physically join the organization's team, and enters the system of social and labor relations characteristic of this team. According to the research of domestic and Russian scientists, these relations represent a set of relationships between individuals and social groups in the processes of interaction and interdependence, which are determined by labor activity. It is in the process of interaction with other members of the team that the employee receives information about norms and rules of behavior in the organization, about values that are shared by both the head of the team (organization) and employees. This is how the socialization of social and labor relations takes place, which is the process of interaction of members of the labor team, determined by their activities, as a result of which the formation and change of the employee's entrepreneurial culture takes place. A person comes to an organization with social characteristics formed in the process of life activity - value orientations of economic activity. The specified characteristics are objective prerequisites for the formation and development of the culture of entrepreneurship in this organization.

Therefore, the culture of entrepreneurship influences the most important components of economic behavior of people at different levels. Due to this, there is a need to diagnose the mental characteristics of the population of each specific country, to identify the dominant stereotypes and values in society. Only as a result of such research is obtained information about actually existing informal rules, which in the future can be used for the development of strategic and tactical steps of the state's

economic policy in the field of building the institutional environment of the transformational economy.

References

1. Azar, O.H. (2016). Relative Thinking Theory. *Journal of Socio-Economics*, 36(1), pp. 1-14.
2. Bendix, J. (2018) West German Industrialists and the Making of the Economic Miracle: A History of Mentality and Recovery. *Politics and Society*, 36, 104-107.
3. Biermann P., Welsch H. (2021) *An anatomy of East German unhappiness: The role of circumstances and mentality, 1990–2018* *Journal of Economic Behavior & Organization*, Volume 181, 1-18
4. Earl, P. (2015). Behavioural Economics and the Economics of Regulation. *Briefing Paper for the New Zealand Ministry of Economic Development*
5. Kubiniy H. (2019) Mentality as a factor of economic development in the conditions of post-modern economy. *Business strategy: futurological challenges*, Kyiv, 495 c.
6. Teraji, S. (2017). Morale and the Evolution of Norms, *Journal of Socio-Economics*, 36(1), 48-57.

Zadoia Anatolii
*Doctor of Sciences (Economics), Full Professor,
Professor of the Global Economics Department,
Alfred Nobel University*

GLOBAL SECURITY AS A CONDITION FOR HUMAN SOCIAL SECURITY

The events of recent years have shown that the modern system of global security is fragile and ineffective. Humanity placed great hope in the United Nations in ensuring one of the most important human rights - the right to peace. In fact, it turned out that this organization essentially has no leverage over the country, which violates the norms of international law and unleashes a bloody war in the 21st century, which poses a real not only social, but also physical threat to tens of millions of people. Therefore, issues of global security, modernization of its architecture are important for ensuring the social security of the individual.

In the most general form, safety is defined as «such conditions in which a complex system is located, when the action of external factors and internal factors does not lead to processes that are considered negative in relation to this complex system in accordance with the existing, at this stage, needs, knowledge and ideas» [1]. In the English-language literature, you can find a slightly different interpretation: security is «the preservation of norms, rules, institutions and values of society» [2]. Despite the external difference, both definitions actually talk about the same thing, but emphasize different aspects of such a complex and multifaceted phenomenon.

From these definitions, there are at least a few important takeaways to consider when it comes to security:

1. Security is a characteristic of the state of a certain «*complex system*». Since there are extremely many complex systems (man, enterprise, economy, finance, society...), the word «security» can be reasonably used in combination with the name of the corresponding system. In other words, there can be a huge number of partial security definitions.

2. Danger can arise both in the external environment and inside the system itself. Therefore, in order to achieve security, as a rule, there is a need not only to build the system's ability to resist external threats, but also to make changes in the system itself.

3. Security is a largely subjective and historical concept. The subjectivity of the perception of safety (or danger) reveals the word «considered» in the given definition. Different subjects, evaluating the situation, may consider it both safe and dangerous. Everything depends on their needs, knowledge and ideas, which change along with the development of society.

The basic concept in the system of security categories is «national security». According to the Law of Ukraine «On National Security», this term is defined as «protection of state sovereignty, territorial integrity, democratic constitutional order and other national interests of Ukraine from real and potential threats» [3]. Responsibility for national security rests with the state. Therefore, in other words, national security is the state's ability to ensure the protection and safety of its citizens.

At the same time, the modern world creates such security challenges that no state can fully cope with. Then there is a need to coordinate the actions of several

states (most often those that are neighbors) to jointly solve security problems. This is how the phenomenon of regional security (for example, European) arises.

In the last decades of the last century and at the beginning of this one world trends created new challenges in the field of security. Globalization, the end of the «Cold War» period, the aggravation of global environmental problems, the accelerated progress in the field of military technologies are pushing for a new look at the security problem, turning it into a global one.

The formation of *global security* faces a number of contradictions. Sometimes the achievement of the national security objectives of a certain country collides with the interests of another. It is necessary to resolve such contradictions through negotiations and certain compromises. Each country should make efforts to cooperate with others and consciously support global security initiatives.

The peculiarity of Ukraine's current state, when it is forced to wage war against an aggressor country, can distort the perception of security and reduce it to only military protection. Of course, the protection of human life is the first, but not the only, task of security. In fact, it should be a rather broad set of measures, in the center of which is a person. In particular, the UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs singles out the following spheres of human life safety and tasks in them, which form the concept of global security:

1. **Economy**: job creation and anti-poverty measures.
2. **Nutrition**: measures against hunger.
3. **Health**: measures against disease, unsafe food, malnutrition and lack of access to basic health care.
4. **Ecology**: measures against environmental degradation, resource depletion, natural disasters and pollution.
5. **Personality**: measures against physical violence, crime, terrorism, domestic violence and child labour.
6. **Society**: measures to counter ethnic, religious and other identities.
7. **Politics**: measures against political repression and human rights violations [4].

Thus, global security directly affects social security, as ensuring stability and protection from external and internal threats allows people to live in peace, prosperity and security in the future. This includes not only physical protection, but also the provision of human rights, access to health services, education and other social benefits. Global security is a condition for the development of sustainable societies where people can realize their potential in a safe environment. However, it can only be ensured by the joint efforts of many countries. The future architecture of global security must include automatic stabilizers that would be triggered every time someone poses a threat to global security. ***Good must be strong.***

References

1. Заплатинський В. М. Логіко-детермінантні підходи до розуміння поняття «Безпека». Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини. / [редкол.: П. С. Атаманчук (відп. Ред..) та ін.]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2012. Випуск 5. С. 90-98.
2. Makinda, Samuel M. Sovereignty and Global Security, Security Dialogue, 1998, Sage Publications, Vol. 29(3) 29: 281-292.
3. Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII «Про національну безпеку». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T182469?an=429>

4. Segun Osisanya. National Security versus Global Security. URL: <https://www.un.org/en/chronicle/article/national-security-versus-global-security>

The abstract was prepared within the framework of the implementation of the international project «Highlighting the New European Security Architecture in Teaching and Research», No. 101126795 - EuSANU - ERASMUS-JMO-2023-HEI-TCH-RSCH

Co-funded by
the European Union

Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or the European Education and Culture Executive Agency. Neither the European Union nor the granting authority can be held responsible for them.

Наукове видання

**ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ЗМІЦНЕННЯ
СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ В УМОВАХ
СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ І ЗАГРОЗ**

*Матеріали
круглого столу 3-5 жовтня 2024 року*

Круглий стіл проводився в межах виконання проекту НФД України «Нові геостратегічні загрози соціальній безпеці людини в умовах гібридної війни та шляхи їх запобігання» реєстраційний номер № 2021.01/0239.

Відповідальні за випуск:
Варналій З.С., Плешакова Н.А.

Формування та комп'ютерна верстка:
Плешакова Н.А.

Матеріали публікуються в авторській редакції. Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, галузевої термінології, імен власних та інших відомостей.

Адреса редакційної колегії: 03022, м. Київ, вул. Васильківська, 90-а, кім. 410, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, економічний факультет, кафедра фінансів, тел. (044) 521-32-85, e-mail: kafedra_finance@ukr.net

Підписано до друку 25.10.2024 р. Формат 60x84 1/16. Папір офс. Друк офс. Умов.-друк. арк. 6,86. Обл.-вид. арк. 7,19. Тираж 50 прим. Замовл. № 15.

Видавництво та друк – ТОВ «Видавництво «Знання України».
03680, м. Київ, вул. Велика Васильківська, 57/3, к. 314.
Тел. 287-41-45, 287-30-97.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК №217 від 11.10.2000 р.